

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ФЕДОРЮК ЛЮДМИЛА ВАСИЛІВНА

УДК 368:351.82(477)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ
ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Л. В. Федорюк

Науковий керівник: **Герасименко Лариса Володимирівна,**

кандидат юридичних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Федорюк Л. В. Правове регулювання сфери державного страхування в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

У дисертаційному дослідженні на монографічному рівні сформовано науково-обґрунтовану концепцію вдосконалення правового регулювання державного страхування в умовах сучасних соціальних змін та економічних трансформацій, що передбачає виявлення нормативно-правових прогалин, аналіз інституційних та функціональних зв'язків між суб'єктами державного страхування, а також розробку ефективного механізму правового впливу, здатного забезпечити фінансову стійкість страхової системи та соціальну захищеність споживачів страхових послуг відповідно до європейських стандартів.

Правове регулювання державного страхування визначено як сукупність правових норм і принципів, що визначають порядок організації, функціонування, моніторингу та контролю у цій сфері. Зауважено, що таке регулювання охоплює різноманітні правові норми, які визначають як організаційно-правові, так і фінансові аспекти державних страхових програм.

Беручи за основу те, що впровадження дієвого правового регулювання державного страхування впливає на інституційне функціонування страхового ринку, зроблено висновок, що сучасний рівень розвитку страхової діяльності та її перспективні тенденції значною мірою залежать від ключового важеля – механізму правового регулювання, який виступає провідним інструментом державного впливу на цей сектор фінансових відносин як у прямий, так і опосередкований спосіб.

Дослідження правового регулювання страхової діяльності передбачало його періодизацію залежно від низки критеріїв, таких, як: визначальні історичні події, що мали місце на території сучасної України; трансформаційні

економічні процеси, які позначилися на функціонуванні страхового ринку та динаміці інвестиційних процесів, що впливали на законотворчу діяльність у сфері страхування; еволюцію законодавчих пропозицій та ініціатив, спрямованих на вдосконалення сфери страхової діяльності; адаптацію чинного національного законодавства до міжнародних норм, принципів, рекомендацій, критеріїв у сфері правового регулювання страхової діяльності, з одночасним урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. За свою природою вказані критерії методологічно універсальні. Попри формальний характер, вони дозволили виділити основні етапи та історичні періоди розвитку правового регулювання страхової діяльності. Саме тому їх було взято за основу при вивченні ретроспективи регулювання страхової діяльності в Україні.

У рукописі принципи здійснення правового регулювання державного страхування визначено як базові та фундаментальні засади, що відображають особливості та специфіку страхової діяльності та спрямовують діяльність суб'єктів страхового ринку відповідно до нормативно визначених меж. Констатовано, що такі засади забезпечують системність, стабільність і гнучкість правозастосування в умовах фінансових криз та динамічного зростання страхових ризиків, враховують публічно-правову природу державного страхування, поєднуючи імперативний характер регулятивного впливу з гарантією захисту прав і законних інтересів застрахованих осіб. Аналізуючи елементний склад системи принципів правового регулювання державного страхування, у дисертаційному дослідженні акцентовано увагу на характеристиках деяких з них. Зокрема, висвітлено зміст принципів справедливості, законності, прогнозованості, прозорості правового регулювання державного страхування як імперативних настанов та фундаментальних орієнтирів для правозастосовної діяльності в цій сфері.

У дисертаційному дослідженні система суб'єктів державного страхування характеризується як складна, структурно розгалужена з видовим розмаїттям сукупність інституцій, які об'єднані з метою формування

ефективної моделі фінансової безпеки держави. Встановлено, що призначення такої системи полягає у забезпеченні стабільного розвитку страхового ринку на засадах публічного інтересу, а також гарантуванні споживачам страхових послуг доступного, справедливого та надійного захисту як важливого сегменту соціальної політики держави.

Враховуючи те, що різноманітні, залежні від галузевого спрямування, багатокритеріальні класифікації елементного складу системи суб'єктів державного страхування постають методологічним інструментом розуміння структури страхового ринку та характеристики механізму регулювання страхової діяльності, у дослідженні ключовим критерієм виокремлення елементного складу системи суб'єктів державного страхування обрано функціональний підхід, який дозволив здійснити поділ та розмежувати суб'єктів державного страхування за правовим статусом і функціональною роллю у системі – як основних (страховики, страхувальники), так і допоміжних (посередники, контролюючі та наглядові органи).

Аналізуючи методи правового впливу держави на сферу державного страхування, державне регулювання страхової діяльності визначено як системний та цілеспрямований вплив держави, що реалізується через сукупність правових, економічних, організаційних, технологічних та інноваційно-технологічних методів і має метою нейтралізацію негативних зовнішніх ефектів, які перешкоджають стабільному, ефектному та конкурентоспроможному функціонуванню страхового ринку.

Визначним критерієм при застосуванні методів правового впливу держави на сферу державного страхування став їх поділ на пряме регулювання (проведення законотворчої діяльності та організації нагляду і контролю) та непряме регулювання (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну політику) з подальшою класифікацією регуляторних інструментів.

У дослідженні взято за основу теоретико-методологічний підхід до розуміння правового регулювання менеджменту страхової діяльності як

самостійного напряму державного впливу на функціонування страхових організацій, що поєднує механізми інституційного та функціонального контролю. Згадані фундаментальні інструменти менеджменту страхової діяльності дозволяють забезпечити фінансову стабільність страхових компаній, мінімізуючи ризики шахрайства, неефективного управління та недотримання регуляторних вимог. Доведено, що синергія інституційного та функціонального контролю у сфері страхової діяльності підвищує адаптивність страхових компаній до кризових явищ та посилює їх роль як складової фінансової безпеки держави.

Аналізуючи функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану в Україні та ідентифікації ключових викликів, які постають перед галуззю у цей критичний період, у дослідженні встановлено необхідність першочергового впровадження на державному рівні комплексних системних заходів антикризового фіскально-правового характеру та технологічної модернізації страхових послуг, серед яких відзначено: створення державної програми перестраховування за участі міжнародних донорів і партнерів; унормування страхових ризиків, властивих воєнному періоду, через прийняття спеціального закону про страхування воєнних ризиків; впровадження трастового фонду компенсаційних виплат постраждалим від бойових дій; запровадження цифрових інструментів (штучний інтелект, блокчейн, аналітика великих даних) для підвищення прозорості, доступності, ефективності страхової діяльності; скасування подвійного оподаткування у сфері страхування; запровадження програм пільгового кредитування для страхувальників; пролонгації або тимчасового призупинення дії страхових полісів без втрати права на виплати; а також правового визначення меж відповідальності страховиків у контексті форс-мажорних обставин.

Вивчаючи питання реформування правового регулювання сфери державного страхування у рукописі констатовано, що вітчизняна правова доктрина акумулювала значний обсяг рекомендацій для імплементації та адаптації міжнародного досвіду у сферу регулювання страхової діяльності,

що є важливою умовою для ефективного функціонування національного страхового ринку. Акцентовано увагу на аналізі наявних регуляторних моделей, потенціалі запозичення зарубіжного досвіду при вирішенні питань контролю і нагляду за страховим ринком та його впровадження на вітчизняному рівні, осмисленні традиційних глобальних практик у поєднанні з викликами сьогодення.

Обґрунтовано доцільність гармонізації національного страхового ринку з європейськими регуляторними стандартами визначеними у директивах *Solvency II* та засадах страхового нагляду *Insurance Core Principles*. Реалізація європейського інтеграційного вектору у сфері страхування демонструє як очевидні переваги для модернізації та розвитку галузі, так і низку суттєвих перешкод, що виникають у зв'язку із впровадженням комплексних правових та інституційних перетворень. Серед ключових практичних викликів, які постають на шляху європейської інтеграції та на які доцільно звернути увагу, в дисертаційному дослідженні відзначено такі: впровадження активної іноземної конкуренції на вітчизняному страховому ринку; кореляції страхового ринку відповідно до динаміки економічного зростання країни; застосування наднаціональних регуляторних стандартів; скорочення кількості страхових компаній на українському страховому ринку через запровадження посиленних регуляторних норм та встановлення жорстких заходів правового регулювання діяльності страховиків.

Ключові слова: державне страхування, страховий ризик, страховий ринок, страхові послуги, правове регулювання, Національний банк України, ліцензування страхової діяльності, страхові резерви, методи державного регулювання страхової діяльності, податкові пільги, суб'єкти (учасники) страхових відносин, правовий вплив, інвестиційна діяльність, євроінтеграційні процеси, економічна безпека.

ABSTRACT

Fedoriuk L. V. Legal Regulation of the Sphere of State Insurance in Ukraine.
– Thesis for a Doctor of Philosophy Degree in Specialty 081 – Law. –National Academy of International Affairs, Kyiv, 2025.

This dissertation presents a scientifically substantiated concept for improving the legal regulation of state insurance under the conditions of contemporary social changes and economic transformations. The study identifies regulatory gaps, analyzes institutional and functional relationships between actors involved in state insurance, and proposes an effective legal mechanism aimed at ensuring the financial sustainability of the insurance system and social protection of insurance service consumers in line with European standards.

The legal regulation of state insurance is defined as a set of legal norms and principles that determine the procedures for organization, functioning, monitoring, and control in this area. It is emphasized that such regulation encompasses diverse legal provisions governing both the organizational and financial aspects of state insurance programs.

Based on the premise that effective legal regulation of state insurance significantly influences the institutional performance of the insurance market, the study concludes that the current stage of insurance development and its future trajectory largely depend on a crucial regulatory lever – the mechanism of legal regulation. This mechanism serves as a principal instrument of governmental influence on this segment of financial relations, both directly and indirectly.

The research on legal regulation of insurance activities involved a periodization based on several criteria, including: key historical events on the territory of modern Ukraine; transformational economic processes impacting the insurance market and investment dynamics; evolution of legislative proposals and initiatives aimed at improving insurance regulation; and adaptation of domestic legislation to international norms, principles, recommendations, and benchmarks in the field of insurance law, with simultaneous consideration of best foreign

practices. These criteria, by their nature, are methodologically universal. Despite their formal character, they enabled the delineation of key stages and historical periods in the development of insurance regulation. Therefore, they were used as a basis for the retrospective study of legal regulation in the Ukrainian insurance sector.

The manuscript defines the principles of legal regulation of state insurance as fundamental tenets that reflect the particularities and specific nature of insurance activity and guide the actions of market participants within established legal boundaries. It is stated that such principles ensure systematicity, stability, and flexibility in the application of law under financial crises and growing insurance risks. These principles also reflect the public-law nature of state insurance, combining imperative regulatory mechanisms with guarantees of protection of the rights and legitimate interests of insured individuals. In analyzing the system of principles underlying the legal regulation of state insurance, the dissertation highlights specific characteristics of several key principles, including justice, legality, predictability, and transparency, which are treated as imperative guidelines and foundational benchmarks for legal practice in this domain.

In this dissertation, the system of entities involved in state insurance is characterized as a complex, structurally branched, and diverse set of institutions united by the goal of forming an effective model of national financial security. It has been established that the purpose of this system lies in ensuring the stable development of the insurance market based on the principles of public interest and in providing consumers of insurance services with accessible, fair, and reliable protection as an essential element of the state's social policy.

Given that various multi-criteria classifications of the components of the state insurance system—depending on their sectoral orientation—serve as methodological tools for understanding the structure of the insurance market and the characteristics of its regulatory mechanisms, this study employs a functional approach as the key criterion for identifying elements of the state insurance system. This approach enables the classification and distinction of state insurance entities according to

their legal status and functional role within the system—namely, primary entities (insurers, policyholders) and auxiliary entities (intermediaries, supervisory and regulatory authorities).

In analyzing the legal methods of state influence on the sphere of state insurance, state regulation of insurance activities is defined as a systemic and targeted form of state intervention carried out through a combination of legal, economic, organizational, technological, and innovation-based methods. The goal of this intervention is to neutralize negative externalities that hinder the stable, efficient, and competitive functioning of the insurance market. A key criterion in applying state legal influence was the division of regulatory methods into *direct regulation* (such as law-making and oversight functions) and *indirect regulation* (via tax, investment, tariff, and antimonopoly policies), followed by a detailed classification of regulatory instruments.

The study employs a theoretical and methodological approach to understanding the legal regulation of insurance management as an independent direction of state influence on the functioning of insurance organizations. This approach combines mechanisms of institutional and functional control. These fundamental tools of insurance management help to ensure the financial stability of insurance companies by minimizing risks of fraud, inefficient management, and non-compliance with regulatory requirements. It is argued that the synergy of institutional and functional oversight enhances insurers' adaptability to crises and strengthens their role as integral components of the state's financial security.

In examining the functioning of the insurance market under martial law in Ukraine and identifying the key challenges facing the sector in this critical period, the research highlights the urgent need for comprehensive anti-crisis fiscal and legal measures and technological modernization of insurance services at the state level. These include: establishing a state reinsurance program with participation of international donors and partners; standardizing war-related insurance risks through the adoption of a special law on war risk insurance; implementing a trust fund for compensatory payments to victims of hostilities; introducing digital tools

(such as artificial intelligence, blockchain, and big data analytics) to improve transparency, accessibility, and efficiency of insurance activities; eliminating double taxation in the insurance sector; launching preferential loan programs for policyholders; extending or temporarily suspending insurance policies without forfeiting the right to compensation; and legally defining the scope of insurers' liability in the context of force majeure.

In addressing the reform of legal regulation in the field of state insurance, the dissertation emphasizes that Ukrainian legal doctrine has accumulated a considerable body of recommendations for the implementation and adaptation of international experience in insurance regulation. This is a vital condition for the effective functioning of the national insurance market. The analysis focuses on existing regulatory models, the potential for adopting foreign experience in insurance oversight and supervision, and its implementation at the national level, while interpreting global regulatory practices in light of present-day challenges.

The feasibility of harmonizing the national insurance market with European regulatory standards, as defined in the Solvency II directives and the Insurance Core Principles, is substantiated. The pursuit of European integration in the insurance sector demonstrates both clear advantages for modernization and development, and a number of significant obstacles associated with implementing comprehensive legal and institutional reforms. Among the key practical challenges on the path to European integration identified in this dissertation are: the entry of strong foreign competition into the domestic insurance market; the need to align the insurance market with the pace of national economic growth; the application of supranational regulatory standards; the potential reduction in the number of insurance companies in Ukraine due to the adoption of stricter regulatory requirements and the establishment of stringent legal control over insurers' activities.

Key words: state insurance, insurance risk, insurance market, insurance services, legal regulation, National Bank of Ukraine, insurance licensing, insurance reserves, methods of state regulation of insurance activities, tax incentives,

insurance relationship participants, legal influence, investment activity, European integration processes, economic security.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Федорюк Л. В. Принцип соціальної справедливості як основа розвитку загальнообов'язкового державного страхування в Україні Наукові записки. Серія : Право. 2023. № 15. С. 176-180. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-176-180>

2. Fedoriuk L. System state insurance principles: characteristics of the content and elemental composition. Ehrlich's Journal. 2024. Vol. 8. P. 5–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/ehrlachsjournal-2024-8.01>

3. Федорюк Л. Моделі правового регулювання сфери державного страхування порівняльно-правовий аналіз Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 12. С.286-289. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/64>

4. Fedoriuk L PRUDENTIAL SUPERVISION AS A LEGAL INSTRUMENT FOR ENSURING THE FINANCIAL STABILITY OF INSURERS Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 3. С.326-328. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/76>

5. Герасименко Л. В., Федорюк Л. В. Окремі аспекти правового регулювання державного соціального страхування в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. Серія: Право. 2025. Випуск 5. С. 1075–1087. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-1075-1086](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1075-1086)

які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Овчаренко Л., Федорюк Л. Державне регулювання ринку праці в Україні в період воєнного стану : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми правового, економічного та

соціального розвитку держави» (м. Харків, 01 грудня, 2023 р.). Харків : ХНУВС, 2023. С. 59–64.

2. Овчаренко Л., Федорюк Л. Вплив ринку праці на бюджетну політику в Україні в період воєнного стану : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції *«Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти»* (м. Київ, 01 грудня, 2023 р.). Київ : Інтерсервіс, 2023. С. 162–164.

3. Федорюк Л. Актуальні проблеми пенсійного страхування в Україні та їх вплив на фінансову безпеку держави : матеріали круглого столу *«Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави»* (м. Київ, 30 травня 2024 р.). Київ : НАВС, 2024. С. 45–49.

4. Федорюк Л. Впровадження міжнародного досвіду державного страхування в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту Erasmus+ *«Академічна протидія гібридним загрозам»* WARN 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SBHE-JP. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ, МНТУ. 2024. С. 385–387.

5. Федорюк Л. Державне страхування як атрибут соціальної політики держави : матеріали Всеукраїнського круглого столу *«Свобода – основа прав людини»* (м. Чернівці, 09 грудня 2023 р.). Чернівці : Букрек, 2024. С.102–106.

6. Федорюк Л. Державне страхування на випадок безробіття як фактор зміцнення економічної безпеки в умовах воєнного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *«Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти»* (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 64–68.

7. Федорюк Л. Державне страхування як інструмент зміцнення національної безпеки: аналіз та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *«Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки»* (м. Львів, 21 лютого 2025 р.). Львів : ЛДУВС. С. 519–520.

8. Федорюк Л. Економіко-правові засади страхування в Україні в умовах воєнного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції «Другі Гальчинські читання» (м. Київ, 31 жовтня, 2024 р.). Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2024. С. 166–167.

9. Федорюк Л. Корупційні ризики державного страхування в умовах кризи: ефективність та можливості реформування : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 05-06 грудня 2024 р.). Київ : НАВС, 2024. С. 56–50.

10. Федорюк Л. Реформування пенсійного забезпечення України в повоєнний період : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка в умовах цифрової трансформації: перспективи розвитку у XXI столітті» (м. Київ, 16 травня 2024 р.). Київ : ДТЕІ, 2024. С. 274–278.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	27
1.1. Сфера державного страхування як об'єкт правового регулювання.....	27
1.2. Генеза правового регулювання сфери державного страхування в Україні.....	39
1.3. Принципи здійснення правового регулювання державного страхування.....	58
Висновки до розділу 1	73
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	79
2.1. Система суб'єктів державного страхування.....	79
2.2. Методи правового впливу держави на сферу державного страхування	90
2.3. Правове регулювання інструментів контролю за сферою державного страхування	108
Висновки до розділу 2.....	127
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	132
3.1. Шляхи підвищення ефективності державного страхування в Україні..	132
3.2. Міжнародний досвід реформування правового регулювання сфери державного страхування.....	146
3.3. Євроінтеграційні пріоритети правового регулювання сфери державного страхування в Україні.....	158
Висновки до розділу 3.....	173
ВИСНОВКИ.....	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	190
ДОДАТКИ.....	219

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вітчизняний страховий ринок пройшов еволюційний шлях становлення й розвитку – від неструктурованої та правової неврегульованості діяльності псевдострахових компаній, що часто супроводжувалося незаконним привласненням коштів клієнтів, до впровадження за зразками міжнародних стандартів страхових програм, які сприяють максимальному захисту прав та інтересів учасників страхових відносин.

Сьогодні через військові дії в Україні страховий ринок зазнає негативного впливу макроекономічної стагнації, що виявляється у суттєвому скороченні рентабельності, зростанні збитковості страхових операцій, зниженні платоспроможності попиту населення та обмеженні базових можливостей діяльності страхових компаній.

В умовах глибокої соціально-економічної невизначеності, пов'язаної із посиленням зовнішніх загроз, державне страхування мало би виступати системоутворюючим чинником стабільності суспільних відносин та дієвим інструментом охорони публічного інтересу. Однак, незважаючи на практичну значущість, чинна система правового регулювання цієї сфери залишається фрагментарною, нормативно незбалансованою та потребує концептуального оновлення відповідно до сучасних викликів. Чинна національна концепція правового регулювання страхової діяльності має переважно реактивний характер та ідентифікується як «модель регулювання постфактум», оскільки ключові управлінські рішення ухвалюються уповноваженими інституціями вже після виникнення критичних ситуацій на страховому ринку. Такий підхід звужує коло регуляторних інструментів та не дозволяє попередити системні збої у вітчизняному фінансовому секторі.

Незважаючи на деякі спроби трансформації вітчизняного страхового ринку, наявні правові механізми державного страхування, пов'язані з безпекою, стабільністю соціального захисту, добросовісною конкуренцією та

достатньою інституційною спроможністю регуляторів, залишаються викликами. Крім того, невідповідність системи регулювання вітчизняного страхового ринку міжнародним стандартам, зокрема ключовим засадам страхового нагляду *Insurance Core Principles* та положенням директиви *Solvency II*, суттєво обмежує його розвиток, знижує рівень прозорості та конкурентоспроможності, а також створює перешкоди на шляху інтеграції України до єдиного європейського фінансового простору.

Окремі аспекти, пов'язані з питаннями ретроспективи правового регулювання державного страхування в Україні, адміністративно-правового механізму реалізації державного страхування та фінансово-правових аспектів управління фондами державного страхування, правових засад організації та функціонування системи державного страхування в умовах воєнного стану, державно-приватного партнерства у сфері страхування, імплементації міжнародних стандартів страхового нагляду у вітчизняну систему державного страхування у своїх працях розглядали Ю. В. Алескерова, Д. В. Біла, М. В. Бобик, Л. М. Богріновцева, М. І. Боднарчук, Л. М. Войтович, В. В. Дзеціна, А. І. Доманчук, О. Й. Жабинець, А. М. Кривенцова, О. І. Ледвій, Н. В. Міловська, Н. Б. Пацурія, Л. В. Попова, А. Є. Рудковський, М. В. Тимчак, Д. О. Тищенко, І. П. Чепара та ін.

Незважаючи на вагомий науковий доробок дослідників, комплексна доктринальна оцінка правового регулювання сфери державного страхування в Україні в умовах сучасних соціальних змін та економічних трансформацій залишається недостатньо розробленою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертації обрана відповідно до Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом

Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженій постановою загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 року №12-21. Робота відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) й Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 р., протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 листопада 2023 р. (протокол № 23).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у формуванні науково-обґрунтованої концепції вдосконалення правового регулювання державного страхування в умовах сучасних соціальних змін та економічних трансформацій, що передбачає виявлення нормативно-правових прогалин, аналіз інституційних та функціональних зв'язків між суб'єктами державного страхування, а також розробку ефективного механізму правового впливу, здатного забезпечити фінансову стійкість страхової системи та соціальну захищеність споживачів страхових послуг відповідно до європейських стандартів.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно було вирішити такі основні *завдання*:

- визначити сферу державного страхування як об'єкт правового регулювання;
- розкрити генезу правового регулювання сфери державного страхування в Україні;
- визначити зміст принципів здійснення правового регулювання державного страхування;
- окреслити систему суб'єктів державного страхування;
- здійснити системний аналіз методів правового впливу держави на

сферу державного страхування;

- окреслити особливості правового регулювання інструментів контролю за сферою державного страхування;
- запропонувати шляхи підвищення ефективності державного страхування в Україні;
- розглянути міжнародний досвід реформування правового регулювання сфери державного страхування;
- визначити Євроінтеграційні пріоритети правового регулювання сфери державного страхування в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері державного страхування.

Предметом дослідження є правове регулювання сфери державного страхування в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу обрано з урахуванням поставленої мети і задач. В процесі дослідження було використано низку методів. Зокрема, історичний метод дав змогу не лише реконструювати правові факти минулого, але дозволив здійснити періодизацію розвитку правового регулювання страхової діяльності за формальними часовими межами та критеріями змістовної наповненості. Поєднання нормативної та економічної ретроспективи уможливило сформулювати умовивід про взаємозалежність правового механізму регулювання страхового ринку та соціально-економічної ситуації в державі (підрозділ 1.2). На основі системно-структурного аналізу державне страхування репрезентоване як цілісне правове утворення, структуроване за функціональними, інституційними та нормативними ознаками, а система суб'єктів державного страхування характеризується як впорядкована, ієрархічно організована структура, де кожен елемент виконує визначену роль у досягненні спільної мети. Крім того, системний підхід дозволив осмислити як *інституційні зв'язки*, що виникають в межах системи, так й функціональні виміри взаємодії – через дослідження регуляторної, наглядової, інформаційної, просвітницької, аналітичної та

адаптивної функції, які виконують суб'єкти державного страхування у межах єдиного правового механізму (підрозділ 2.1, 2.2). Необхідність порівняння типових моделей організації страхової політики, системних особливостей наглядних механізмів у провідних зарубіжних практиках зумовило використання компаративного методу. Зіставлення здійснювалось за різними критеріями: ступенем нормативної деталізації регуляторних вимог, рівнем інституційної належності органів страхового нагляду, контролю платоспроможності та формування резервів страховиків. Порівняльний метод у дослідженні також було використано як базовий інструмент для вияву ефективних моделей правового регулювання у сфері державного страхування на основі аналітичного зіставлення національного досвіду із міжнародними практиками, з урахуванням потреб адаптації цих підходів до економічно та правового контексту України. Особливу увагу було приділено аналізу механізмів державної підтримки страхування інвестицій та ризиків, пов'язаних із воєнними загрозами. Завдяки такому підходу були здійснені спроби обґрунтувати інтеграції у вітчизняне законодавство ефективних моделей гарантування інвестиції (MIGA, DFC) (підрозділи 1.1, 3.2).

Застосування порівняльно-правового методу відіграло визначальну роль у виявленні розбіжностей між українським та європейським законодавством у сфері страхування, а також при обґрунтуванні стратегічних напрямів їх узгодження та гармонізації, зокрема через вивчення досвіду імплементації ризик-орієнтованого нагляду, процедур захисту прав страхувальників, запровадження стандартів корпоративного управління, аудиторського контролю, кіберстійкості, а також інституційних вимог до прозорості страхової діяльності (підрозділ 3.3).

Функціональний метод у дослідженні був спрямований на оцінку практичної ефективності принципів як фундаментальної основи правового регулювання державного страхування. Зокрема, принцип справедливості розглянуто як функціональний засіб запобігання дискримінації й

забезпечення балансу між інтересами страховиків, страхувальників та державних регуляторів. Принцип законності проаналізовано крізь призму регуляторної функції унеможливлення зловживань з боку органів державної влади. Принцип прогнозованості інтерпретовано як функціональний інструмент довгострокового планування та правової стабільності, а принцип прозорості як складову функціонального механізму правового контролю та зворотного зв'язку державних регуляторів з іншими учасниками страхового ринку (підрозділ 1.3).

Формально-логічний метод відіграв значну роль в обґрунтуванні правових конструкцій, уніфікації категоріального апарату, побудові несуперечливої системи понять, визначень та теоретичних підходів, що сформувало цілісність досліджуваної проблематики. Зокрема, у межах вивчення правового регулювання інструментів контролю за сферою державного страхування, застосування формально-логічного методу дало змогу класифікувати регуляторні, контрольні, забезпечувальні, процедурні норми у сфері державного страхування відповідно до їх функціонального призначення, а також здійснити логічний аналіз понять «інституційний контроль», «функціональний контроль», «пруденційний нагляд», «регуляторний механізм», «авторизація надавачів фінансових послуг». Формально-логічний метод також був застосований для опису моделей правового впливу за страховим сектором, зокрема при визначенні інструментів контролю, встановленні нормативно визначених меж повноважень регулятора, формуванні критеріїв об'єктивної оцінки надійності страховиків (підрозділ 2.3).

Ключовим методологічним інструментом, який забезпечив прикладну цінність дисертаційного дослідження та відіграв концептуальну роль у формуванні стратегічних орієнтирів вдосконалення державного регулювання страхового ринку в умовах багатовекторної невизначеності став *прогностичний метод*. Його застосування дозволило конструктивно змодельовати потенційні можливості адаптації державної політики

страхування до умов воєнного стану, спрогнозувати наслідки впровадження нових інструментів, таких як трастові фонди, реєстри страхових випадків, пільгове кредитування.

У площині практичної складової дослідження важливе значення відіграли *діяльнісний підхід у поєднанні із методом моделювання*, які дозволили запропонувати алгоритми нормативного реагування на випадки зловживання форс-мажорними обставинами як інструментом уникнення виконання зобов'язань, а також ініціювати удосконалення нормативної основи державного страхування з пріоритетними стратегіями превенції, прозорості та інституційній стійкості (*підрозділ 3.1*).

Емпіричну базу дослідження становлять: результати опитувань 637 респондентів (315 працівників страхових компаній, 113 страхувальників, 81 працівник Національного банку України, 128 співробітників правоохоронних органів); аналітичні звіти та узагальнення Національного банку України та Міністерства фінансів України; Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році), Стратегія розвитку фінансового сектору України (29.08.2023 р.), рекомендації Національного банку України «Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні» (2020 р.), Концепція розвитку інноваційних наглядових та регуляторних технологій (2021 р.), практика діяльності Національного банку України, директиви Європейського Парламенту та Ради у сфері страхування;

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній правовій доктрині комплексним монографічним дослідженням, в якому сформована науково-обґрунтована концепція вдосконалення правового регулювання державного страхування в умовах сучасних соціальних змін та економічних трансформацій. Найбільш вагомими з них є наступні положення:

у перше:

- сформульовано концепцію трансформації механізмів правового регулювання сфери державного страхування в Україні в умовах воєнного

стану, яка ґрунтується на необхідності впровадження системи першочергових заходів антикризового фіскально-правового характеру та технологічної модернізації страхових послуг;

- визначено доцільність узгодженого використання директивних і стимулюючих регуляторних механізмів при формуванні адаптивної вітчизняної моделі державного регулювання у сфері страхування;

- запропоновано систему першочергових комплексних заходів у сфері державного страхування з врахуванням особливостей досліджуваних суспільних відносин в умовах воєнного стану, зокрема: розробка державної програми перестраховування воєнних ризиків та створення спеціального трастового фонду із залученням міжнародних партнерів для виплат компенсації за шкоду, завдану бойовими діями; створення спеціального закону у сфері правового забезпечення воєнних ризиків, уведення гнучкого правового регулювання; запровадження для клієнтів опції тимчасового припинення або пролонгації страхових полісів із гарантією збереження їх права на страхові виплати, а також введення нових полісів, які би враховували ризики від воєнних дій, терактів, евакуаційних витрат тощо; інтеграція новітніх технологій та передових технологічних рішень, таких як блокчейн, системи аналізу великих даних і штучний інтелект, задля оптимізації страхового сектору, підвищення рівня його операційної результативності; створення єдиної державної системи обліку виявлених випадків страхового шахрайства та створення бази даних суб'єктів підвищеного ризику, зокрема тих, що зареєстровані на ГОТ;

удосконалено:

- положення щодо комплексної періодизації ретроспективи правового регулювання державного страхування в Україні, яке дозволило виявити тенденції правотворчих процесів, ідентифікувати та критично осмислити недоліки, що мали місце на попередніх етапах розвитку з метою їх урахування в подальших реформах, а також змодельовати вітчизняну практику правового регулювання сфери державного страхування відповідно

до загальноєвропейських стандартів та євроінтеграційних зобов'язань України;

- рекомендації щодо імплементації міжнародного досвіду у сфері регулювання страхової діяльності з врахуванням критичної оцінки релевантності світових практик страхування й особливостей національного соціально-економічного середовища, поєднанням механізмів комерційного страхування та державної регуляторної підтримки, стимулюванням розвитку вітчизняної страхової сфери відповідно до стандартів прозорості, стабільності, конкурентоспроможності й ефективності;

- модель системи суб'єктів державного страхування як цілісного, багаторівневого та динамічного утворення, яке функціонує на засадах прозорості, інституційної взаємозалежності, інтегративної єдності, функціональної горизонтальної, вертикальної, внутрішньоорганізованої взаємодії суб'єктів згаданої системи з метою стабілізації розвитку страхового ринку, подолання кризових викликів та досягнення стратегічних завдань державної політики у сфері страхування;

дістало подальший розвиток:

- визначення дефініції «ефективне правове регулювання державного страхування в Україні» як сукупності правових норм та нормативних приписів, що регламентують організаційно-правові й фінансові аспекти функціонування страхового сектору та цілісної інституційно-правової моделі, здатної забезпечити еволюційний перехід від правової фрагментарності та регуляторної недосконалості до прозорості, адаптивної й стабільної системи державного страхування;

- положення щодо доцільності гармонізації національного страхового ринку з європейськими регуляторними стандартами з урахуванням ключових практичних викликів, які постають на цьому шляху: впровадження активної іноземної конкуренції на вітчизняному страховому ринку; кореляції страхового ринку відповідно до динаміки економічного зростання країни; застосування наднаціональних регуляторних правил та вимог; скорочення

кількості страхових компаній на українському страховому ринку через запровадження посиленних регуляторних норм;

- положення про системну концепцію принципів правового регулювання державного страхування, яка побудована з урахуванням циклічності економічного розвитку, публічно-правової природи державного впливу та збалансованого захисту інтересів усіх учасників страхового ринку;

- теоретико-методологічний підхід щодо розуміння правового регулювання менеджменту страхової діяльності як самостійного напрямку державного впливу на функціонування страхових організацій, що поєднує механізми інституційного та функціонального контролю з метою забезпечення фінансової стійкості, оцінки економічного потенціалу страхових організацій, запобігання зловживанням, недоброчесним управлінським рішенням та порушенню регуляторних вимог.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки й пропозиції можуть бути використані в:

науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем правового регулювання сфери державного страхування в Україні (акт Національної академії внутрішніх справ від 29.05.2025 р. № 94);

правозастосовній практиці як методична основа та аналітичне підґрунтя для державних інституцій у процесі вдосконалення політики регуляторного нагляду у сфері страхування та забезпечення вимог платоспроможності страховиків (довідка Міністерства соціальної політики України від 23.05.2025 р. № 209/б/196-25/54, акт ПРАТ «Страхова компанія «Універсальна» від 22.05.2025 р. №14);

освітньому процесі як базис для підвищення кваліфікації державних службовців, при розробці модулів з аналізу вітчизняного законодавства та європейської практики у сфері страхування, а також під час проведення занять для здобувачів вищої освіти з адміністративного, фінансового, трудового права (акти Національної академії внутрішніх справ від 29.05.2025

№ 93-оп, Хмельницького університету управління та права ім. Леоніда Юзькова від 23.05.2025 № 0696/25, Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича від 23.05.2025).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення автора викладено в науковій статті «Окремі аспекти правового регулювання державного соціального страхування в умовах воєнного стану» у співавторстві з Л. Герасименко та тезах доповідей «Державне регулювання ринку праці в Україні в період воєнного стану», «Вплив ринку праці на бюджетну політику в Україні в період воєнного стану» у співавторстві з Л. Овчаренко. Особистий внесок автора в кожній з цих праць становить 70 %. Ідеї та розробки, що належать співавторам дисертанта, у дисертації не використовувались.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських конференціях та засіданнях круглих столів, зокрема: «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 01 грудня, 2023 р.); «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (м. Київ, 01 грудня, 2023 р.); «Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави» (м. Київ, 30 травня 2024 р.); «Академічна протидія гібридним загрозам» *WARN 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SVNE-JP*. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.); «Свобода – основа прав людини» (м. Чернівці, 09 грудня 2023 р.); «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.); «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки» (м. Львів, 21 лютого 2025 р.); «Другі Гальчинські читання» (м. Київ, 31 жовтня, 2024 р.); «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 05-06 грудня 2024 р.); «Економіка в умовах цифрової трансформації: перспективи розвитку у XXI столітті» (м. Київ, 16 травня 2024 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та десяти тезах наукових повідомлень на круглому столі та науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 252 сторінки із них 175 основного тексту. Список використаних джерел включає 221 найменування та розміщений на 29 сторінках, додатки розташовано на 34 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Сфера державного страхування як об'єкт правового регулювання

У контексті стрімких соціальних змін та структурних перетворень в національній економіці, система державного страхування набуває особливого значення як інструмент забезпечення фінансової стійкості публічного сектору та ефективного реагування на соціальні ризики. Вона виконує роль стабілізатора, що пом'якшує вплив зовнішніх і внутрішніх викликів на суспільно важливі процеси. Державне страхування гарантує сталість соціального захисту, виступаючи інституційною опорою у збереженні добробуту населення. Його функціонування спрямоване на підтримання макроекономічної рівноваги через адресне покриття втрат і компенсацію наслідків кризових явищ.

Сутність державного страхування полягає у реалізації соціальної політики держави через відшкодування втрат, спричинених непередбачуваними обставинами, та мінімізації негативних наслідків кризових явищ. Воно виконує компенсаторну функцію, сприяючи збереженню добробуту громадян у періоди соціально-економічної турбулентності. Крім того, інструментарій державного страхування запобігає дестабілізації фінансової системи в умовах надзвичайних ситуацій, забезпечуючи її адаптивність та стійкість.

Поява принципово нових видів соціальних процесів і модифікація вже існуючих, висока турбулентність сучасного економічного середовища призводять до зростання вже відомих ризиків у господарській діяльності (наприклад, пов'язаних із техногенними катастрофами), ризиків, притаманних соціальній діяльності (зокрема, у площині політичної нестабільності та

терористичних загроз), а також ризиків, які взагалі не вкладаються у відомі стандартні схеми державного управління. За таких умов успішність і результативність діяльності соціальних та економічних суб'єктів значною мірою визначаються розвитком прагматичних принципів управління ризиками. Фінансова доктрина та практика надають широкий вибір методів та інструментів для управління ними, серед яких особливу роль відіграє страхування.

Будучи необхідною умовою соціального розвитку та стабільності, страхування дозволяє не тільки зменшити економічні втрати, а й у деяких випадках зберегти економічний суверенітет держави. У соціальних державах з розвиненою ринковою економікою одними з найбільш стабільних джерел довгострокових інвестицій, які дозволяють накопичувати грошові ресурси, є страхові фонди. Стратегічна роль страхування полягає також у тому, що, будучи важливим елементом фінансової системи держави, виводячи з обігу надмірну грошову масу, такий інструмент справляє антиінфляційний вплив, оптимізує формування платіжного балансу країни.

Об'єктивна необхідність страхування для життєдіяльності як господарюючих суб'єктів, так і суспільства загалом визначає його універсальний і публічний характер. Держава не може залишатись осторонь страхової діяльності та розглядає страхування як пріоритетний об'єкт державного управління, узгоджуючи при цьому інтереси страхових організацій, населення та економіки держави, приймаючи нормативно-правові акти в цій сфері фінансової діяльності.

Для інтенсивного розвитку економіки та реалізації соціальної політики держави важливо на правовій основі створити систему інструментів, засобів та методів, яка чітко визначала б правила, прийоми та межі функціонування страхового ринку та діяльності страхових компаній у цій сфері. Це зумовлено тим, що правова невизначеність ускладнює створення сприятливого середовища для надання страхових послуг, знижує довіру до системи страхового захисту та погіршує інвестиційний клімат.

Правове регулювання державного страхування – сукупність правових норм і принципів, що визначають порядок організації, функціонування, моніторингу та контролю у цій сфері. Таке регулювання охоплює різноманітні правові норми, які визначають як організаційно-правові, так і фінансові аспекти державних страхових програм.

Відносини, які виникають у сфері державного страхування, складні, тому їх правова природа в юридичній та економічній доктринах інтерпретується по-різному:

по-перше, під час здійснення виплат (пенсій за віком, інвалідністю, втратою годувальника); розглядаються як складова права соціального забезпечення;

по-друге, під час реєстрації особи як страхувальника та внесення нею страхових платежів; мають фінансовий зміст;

по-третє, під час притягнення роботодавця до відповідальності за несвоєчасну сплату страхових внесків, що в подальшому вплинуло на доступ працівника до страхових виплат; набувають трудового та адміністративного характеру.

Ключовою рисою правового регулювання державного страхування є його інтеграція в національну правову систему, що передбачає взаємодію норм національного та міжнародного права. Нормативно-правові акти, що регулюють державне страхування, мають бути адаптовані до змін економічної ситуації та відповідати вимогам європейських стандартів. Євроінтеграційні процеси у сфері страхової діяльності вимагають узгодження та приведення національного законодавства у відповідність до вимог, стандартів і директив Європейського Союзу.

Для забезпечення фінансової стабільності державних страхових фондів, які здійснюють виплати за страховими випадками, чітке ефективне та безпрогальне правове регулювання страхового ринку надзвичайно важливе. Останнє передбачає формування нормативно-правової бази, яка встановлює «правила гри» на ринку страхових послуг. За справедливим зауваженням

О. Гаманкової, «у сучасних умовах жодна форма прямого або непрямого впливу на об'єкт регулювання з боку держави не може існувати поза правовим полем» [27, с. 62]. Погоджуючись із вищевикладеною позицією, зазначимо, що будь-який напрям діяльності держави та виконання властивих їй функцій потребує, насамперед, законодавчої форми, що виражається: по-перше, в чіткому визначенні прав та обов'язків учасників страхового ринку; по-друге, розробці норм, які б забезпечували створення ефективної системи контролю за діяльністю страховиків, передусім моніторингу за забезпеченням платоспроможності страхових компаній для виконання зобов'язань перед страхувальниками.

Основна мета правового регулювання державного страхування – забезпечення ефективної роботи системи державного страхування, що гарантує, по-перше, захист особистих та майнових інтересів громадян як важливого складового елемента державної соціальної політики, й, по-друге, захист юридичних осіб і держави в цілому, надання гарантій відновлення їх порушених інтересів унаслідок настання непередбачених негативних подій.

Зміст правового регулювання державного страхування – сукупність відносин, спрямованих на захист інтересів страхувальників і страховиків, які взаємодіють у рамках формування спеціальних грошових фондів для компенсації збитків у разі настання певних подій [14, с. 85]. За таких умов особливу увагу слід приділяти розробці правових норм, що змогли би забезпечити застрахованим особам доступ до справедливого відшкодування збитків у разі настання страхового випадку, а також гарантувати прозорість діяльності страхових органів та запобігти можливим зловживанням з їх боку.

Безумовно, проблематика правового регулювання державного страхування складна, неоднозначна та дискусійна. З часів своєї появи держава, як особлива форма організації політичної та економічної влади, намагається стимулювати, контролювати, а часом й втручається у різноманітні суспільні процеси. Доцільність такого втручання у правовій доктрині часто не викликає сумнівів, тоді як отримані результати нерідко залишаються досить

суперечливими. Непоодинокі випадки, коли, переслідуючи важливі та обґрунтовані з точки зору економічного розвитку для суспільства цілі, держава використовує регуляторні інструменти та отримує, за резонним зауваженням Д. О. Тищенко, цілком протилежні до очікуваних результати [167, с. 44]. Повною мірою це стосується й сфери державного страхування як об'єкта правового регулювання.

Оцінюючи ситуацію на вітчизняному страховому ринку, експерти вважають, що на сьогодні за основними показниками він значно відстає від розвинутих країн. Про деструктивну роль деформацій, властивих страхуванню, свідчать численні скарги споживачів страхових послуг, низька транспарентність (прозорість) страхового бізнесу та неспроможність учасників страхового ринку швидко й адекватно реагувати на виклики, що виникають в умовах воєнного стану та макрофінансової нестабільності в державі [167, с. 18].

Пріоритетними завданнями України на шляху до інтеграції є вдосконалення національного законодавства та його адаптація до міжнародних правових стандартів у сфері захисту інтересів суб'єктів страхових відносин.

В умовах стрімкої динаміки, впровадження новітніх технологій і реформування ринкової інфраструктури страхування стає універсальним засобом захисту всіх форм власності та майнових інтересів громадян і господарюючих суб'єктів. За допомогою компаративного аналізу сьогодні нескладно дізнатися про рівень такого захисту не тільки в сусідніх державах, й у тих, які знаходяться на іншому континенті. Очевидно, в умовах глобалізації чимало держав прагнуть удосконалювати правове регулювання економічної діяльності страхових організацій та їх фінансової стійкості для реальної компенсації втрат, спричинених непередбаченими природними явищами, техногенними аваріями та катастрофами, негативними соціальними обставинами, за рахунок резервів страхових організацій при зниженні навантаження на бюджет.

У контексті сучасних глобалізаційних процесів страхова діяльність потребує ефективного правового реагування та адаптації до нових, а часом і складно передбачуваних економічних змін у державі. Останнє своєю чергою обґрунтовує необхідність та доцільність удосконалення вже наявних механізмів державного втручання та управління у сфері соціально-економічних відносин, зміст яких визначається обраною моделлю правового регулювання економічної політики держави та процесами міжнародної економічної інтеграції.

Незважаючи на посилену увагу до проблем компаративного аналізу моделей правового регулювання у сфері страхової діяльності, жодним чином не применшуючи теоретичні досягнення огляду в правовій доктрині питань щодо особливостей, переваг та недоліків централізованої, децентралізованої, кумулятивної моделей правового регулювання страхової діяльності, ролі кожної з них у забезпеченні фінансової стабільності страхової системи, констатуємо факт подальшого окреслення ідей, узагальнених у фахових публікаціях автора цього дослідження [179; 180; 212]. Вважаємо, що у площині визначеного алгоритму окреслена в дисертаційному рукописі проблематика набуде логічного пізнавального розвитку, актуалізації як у рамках теоретико-правової науки, так і з позицій галузевого практичного осмислення.

Попри те, що вітчизняний страховий ринок існує вже не одне десятиліття, необхідно підкреслити важливість адаптації правового регулювання страхової діяльності до вимог та стандартів євроінтеграційного курсу. У цьому контексті доцільний ретельний аналіз потреб страхової сфери, а також вибір найефективнішої моделі правового регулювання страхової діяльності, яка в сучасних умовах сприятиме досягненню балансу інтересів суб'єктів страхових відносин і забезпеченню максимальної макроекономічної вигоди.

Моделі правового регулювання сфери страхової діяльності можна класифікувати за різними ознаками: за формою регулювання (імперативна та диспозитивна), за участю держави (державна, приватна та змішана), за

об'єктами страхування (соціальне та майнове), за суб'єктами правового регулювання (публічно-правова та приватно-правова), а також за ступенем правової деталізації (жорстка та гнучка). Водночас, комплексне та системне поєднання правових, організаційних і фінансових критеріїв, що забезпечують ефективність правового регулювання сфери державного страхування, найкраще відображено крізь призму її поділу за ознакою організаційно-правової структури на три моделі: централізовану, децентралізовану та кумулятивну [179]. З огляду на викладене, саме остання класифікація стала об'єктом уваги нашого подальшого дослідження.

Централізована модель правового регулювання сфери державного страхування – організована відповідно до норм права форма функціонування системи страхування, за якої лише держава, через уповноважені регуляторні органи, впливає на економічну діяльність учасників страхових правовідносин [90]. Основними напрямками в зазначеній моделі правового регулювання є встановлення державою в нормах права чітких і зрозумілих умов страхування, що гарантують рівний доступ до страхових послуг усіх громадян, визначення вимог до сплатоспроможності страхових компаній та контроль за їх дотриманням. Державне страхування забезпечує найвищий ступінь централізації правового регулювання на всіх рівнях, включаючи територіальні органи. Внаслідок застосування такої моделі регулювання формується державна монополія на встановлення правил і нормативів на ринку фінансових послуг. Оскільки держава постає єдиним страховим органом, що здійснює страхування на національному рівні, в межах такої моделі вона не лише гарантує страхові виплати, а й контролює встановлення страхових тарифів та умови їх застосування.

В умовах сьогодення більшість європейських країн здійснюють вибір на користь моделі єдиного регулювання та нагляду за фінансовою системою, де всі наглядові функції зосереджуються в одному органі. Модель мегарегулятора передбачає централізований контроль за фінансовим сектором, який здійснюється або центральним банком країни (Ірландія, Чехія),

або окремою наглядовою установою, відокремленою від центрального банку (Австрія, Польща, Швеція) [22, с. 74].

У ряді європейських країн, зокрема в Німеччині, Франції та Італії, де тривалий час застосовувалася централізована модель правового регулювання страхової діяльності, акцент зміщено на пруденційний нагляд. Такий підхід підкреслює важливість державного контролю, орієнтованого на ризики, через оцінку та зменшення ризиків діяльності учасників страхового ринку, а також пріоритетне забезпечення платоспроможності страховиків. Оцінюючи інституційне забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності за рівнями економічних відносин, Л. Морозова й О. Тимошук констатують, що визначальною метою впровадження ризикоорієнтованого пруденційного нагляду за фінансовими установами є своєчасна оцінка їх поточної та майбутньої платоспроможності, а також виявлення на ранніх стадіях існуючих і потенційних ризиків для платоспроможності з метою запобігання виходу компаній з ринку до виконання ними своїх зобов'язань [88, с. 137–138]. Впровадження ризикоорієнтованого пруденційного нагляду за фінансовими установами в рамках централізованої моделі правового регулювання державного страхування сприяє не лише реалізації нормативно-правових та організаційно-контролюючих заходів державними органами для захисту інтересів споживачів страхових послуг, але й ефективному розвитку страхового ринку в контексті єдиної державної політики загалом.

Отже, централізована модель правового регулювання сфери державного страхування передбачає організовану згідно з правовими нормами систему функціонування страхування, де держава здійснює монополію на визначення правил і стандартів на ринку фінансових послуг. Водночас державні органи забезпечують захист інтересів споживачів страхових послуг, сприяють ефективному розвитку національного страхового ринку. Від централізованої *децентралізована модель правового регулювання сфери державного страхування* відрізняється тим, що «на законодавчому рівні закріплене

колективне соціальне страхування, яке може бути як обов'язковим, так і добровільним» [179].

У рамках цієї моделі регулювання функції, повноваження та відповідальність за організацію та діяльність системи страхування розподіляються між центральними органами влади й регіональними або місцевими інститутами.

Оптимальна для конкурентних страхових ринків ліберальна децентралізована модель регулювання страхової діяльності, яка передбачає мінімальне або обмежене втручання держави в діяльність учасників ринку. Приватні компанії активно залучені до надання послуг, а держава зберігає контроль над платоспроможністю страховиків.

Прикладом такої моделі є страховий ринок США – найбільший та найвпливовіший фінансовий сектор у країні. Унікальність та особливість американської страхувальної системи в тому, що вона охоплює майже всі сфери життя громадян. Децентралізована модель регулювання страхової діяльності в США повністю відповідає принципам економічного федералізму, оскільки кожен штат має свою автономну страхову систему та власний орган контрольного нагляду, який визначає пруденційні нормативи та моніторить фінансову звітність страховиків [59]. Федеральний уряд зберігає за собою право контролювати питання загальнонаціонального значення, які потребують єдиного регулювання по всій території країни, такі як медичне страхування, антимонопольне законодавство, страхування від повеней та покриття сільськогосподарських ризиків.

Децентралізована модель регулювання страхової діяльності сприяє активній участі місцевих суб'єктів в управлінні страховим ринком, стимулюючи розвиток конкуренції та забезпечуючи надійний захист інтересів споживачів страхових послуг. Серед характеристик, що визначають особливості та перспективи децентралізованого регулювання страхової діяльності, варто відзначити, що така модель, завдяки розподілу регуляторних повноважень, дозволяє враховувати особливості окремих регіонів та місцевих

страхових ринків, одночасно забезпечуючи єдність політики через координацію між центральними та місцевими органами влади з метою уникнення зловживань і дисбалансів. Це по-перше.

По-друге, автономність регіональних регуляторів сприяє розробці індивідуальних механізмів регулювання й моніторингу в рамках загальнодержавної та загальнонаціональної політики.

Кумулятивна модель правового регулювання державного страхування має змішаний характер, поєднуючи державне та колективне соціальне страхування для покриття соціальних ризиків. У межах цієї моделі законодавчо визначено, що держава та приватний сектор в особі приватних компаній спільно забезпечують широкий спектр страхових послуг для громадян, де держава встановлює основні умови страхування, а приватні компанії пропонують додаткові послуги.

Досвід, набутий у рамках глобальної економіки, показує, що модель правового регулювання страхової діяльності, яка успішно працює в одній країні, може дати інші результати при її впровадженні на ринках інших країн. Тому вибір моделі правового регулювання страхової діяльності є непростим завданням, враховуючи значення страхування в розвинених економіках, а також ускладненість і різноманіття страхових відносин.

Кожна із зазначених моделей правового регулювання страхової діяльності, як централізована, так і децентралізована, має свої сильні та слабкі сторони, що залежать від особливостей економічної ситуації та вимог соціального захисту.

Конфуціанська модель регулювання страхової діяльності, заснована на концепції «сильної держави», ефективна на початкових етапах впровадження стратегії економічного зростання. Така модель доцільна в умовах, коли найбільш важливі для суспільства сектори страхового ринку перебувають під контролем державних страхових компаній. Однак у довгостроковій перспективі централізоване регулювання стримує, а часом і обмежує розвиток страхового ринку. Страхувальники сприймають укладення контракту як

обов'язкове важке навантаження та обтяжливу послугу, а плату за нього – як додатковий податковий тягар. Отже, суперечності між цілями учасників страхового ринку при застосуванні такої моделі регулювання залишаються нерозв'язаними.

Страхові компанії втрачають мотивацію та зацікавленість у впровадженні інноваційних технологій і нових продуктів, які б сприяли ефективному й оптимальному управлінню ризиками страхувальників та реалізації заходів для їх зменшення.

Децентралізована модель регулювання страхової діяльності, що базується на розподілі повноважень, дозволяє враховувати особливості кожного регіону, а гнучкість у прийнятті рішень уможливорює адаптацію регуляторних інструментів до умов регіонального розвитку страхового ринку.

Попри всі переваги та позитивні сторони, децентралізована модель має чимало недоліків, зокрема відсутність єдиних стандартів діяльності для учасників страхового ринку. Місцеві органи можуть встановлювати різні вимоги для страхових компаній, що значно ускладнює їх діяльність у межах кількох регіонів. Більше того, в різних регіонах можуть застосовуватися диференційовані підходи до регулювання ринку, що призводить до дисбалансу в наданні страхових послуг.

Недостатня взаємодія між центральними та регіональними органами може спричинити дублювання функцій і навіть конфлікти в регуляторній діяльності. З огляду на зростання ризиків, пов'язаних із техногенними аваріями, природними катастрофами, тероризмом та фінансовими кризами, чимало експертів виступають за надання державі монополії на визначення правил та стандартів на ринку страхових послуг.

У державах із ріднорідною економікою децентралізація ускладнює загальний контроль за страховим ринком. Недостатній моніторинг з боку центральних органів та автономія регіональних структур можуть призвести до розвитку корупційних схем, а рівень якості регулювання залежатиме від професіоналізму, навичок та досвіду місцевих регуляторів.

Необхідність фінансування регіональних регуляторів та координаційних органів може спричинити значне фінансове навантаження на систему страхування. Як наслідок, конфлікти між учасниками страхових відносин можуть стати постійними, а локальним компромісом стане впровадження нових видів обов'язкового страхування, що збільшить тиск на місцевий бюджет.

Надмірна локалізація правового регулювання може послабити єдність державної політики у сфері страхування, що в свою чергу негативно вплине на її довгострокову ефективність. Втрата контролю з боку держави призводить до колективної безвідповідальності за кінцеві результати, зокрема фінансові, ускладнюючи досягнення цілей страхових відносин. Цілі страховиків стають нечіткими, що створює труднощі та проблеми із формуванням ефективної поведінкової стратегії, спрямованої на досягнення конкретної та вимірної мети.

Тільки при здійсненні правового регулювання, що враховує державні, приватні, громадські та комерційні інтереси, можна створити високорозвинений страховий ринок, який захищає інтереси споживачів і забезпечує сприятливі умови для діяльності страховиків.

Високорозвинений та ефективно функціонуючий страховий ринок може бути сформований тільки у випадку впровадження такого правового регулювання, яке ґрунтується на збалансованому управлінні публічних, приватних, громадських і комерційних інтересів, що водночас гарантує належний рівень захисту прав страхувальників і створює сприятливе середовище для стабільної діяльності страховиків.

Отже, ефективне правове регулювання страхової діяльності залежить від узгодженості державного моніторингу та контролю, а також мотивації суб'єктів страхового ринку до ефективного управління ризиками. Ці недоліки підкреслюють важливість поєднання децентралізованих підходів із належною координацією та контролем з боку центральних органів для мінімізації можливих ризиків. Лише при застосуванні правового регулювання, яке

включає баланс державних, приватних, громадських та комерційних інтересів, можна створити високорозвинений страховий ринок, що буде захищати інтереси споживачів і забезпечувати оптимальні умови для роботи страховиків.

1.2. Генеза правового регулювання сфери державного страхування в Україні

Динаміка змін і швидкий розвиток страхових відносин викликає інтерес до вивчення їх суті, специфіки становлення, а також ретроспективного аналізу історичних етапів та форм еволюції цієї галузі фінансової діяльності. Досвід страхових відносин, що формувався під впливом економічних умов, політичних стратегій, соціальних запитів і потреб населення, попиту в суспільстві на страхові послуги та розподіл ризиків, знаходив своє відображення у відповідних нормативних актах. Безумовно, кожен із таких нормативних актів віддзеркалював рівень розвитку економіки та еволюцію тогочасного суспільства, створюючи при цьому правову основу для появи більш удосконалених організаційних структур страхування та закладаючи правові засади нових видів страхових послуг. Саме тому важливу, а часом і ключову, роль у дослідженні змісту державного регулювання страхової діяльності, в оцінці конкурентоспроможності страхового сектору у вітчизняній економіці та узгодженні поточної моделі регулювання страхової діяльності зі стратегічними пріоритетами євроінтеграції відіграють питання ретроспективи правового регулювання страхової діяльності, її історичних коренів, етапів і форм розвитку. Як зазначає з цього приводу Д. О. Тищенко: «Очевидно, що питання подальшого розвитку регулювання страхової діяльності в Україні повинне ґрунтуватися на ретельному аналізові пройденого у цій царині шляху, виокремленні найбільш типових помилок, що були допущені в минулому, та уникненні їх у майбутньому» [167, с.85]. Аналізуючи досягнення у сфері нормотворчості та результати правового

регулювання окремих видів обов'язкового страхування у сфері охорони здоров'я, схожої позиції дотримується й вітчизняна дослідниця Н. С. Василевська. На думку вченої, ретроспективне дослідження будь-якого інституту – істотна умова для вияву закономірностей його розвитку. Вивчення історичного досвіду формування страхових відносин, з урахуванням соціально-економічних факторів, дозволяє встановити не тільки особливості правового регулювання цього правового явища, а й у період реформування визначити перспективи, шляхи і напрями його подальшого вдосконалення [17, с. 33].

Цілком погоджуючись із вищенаведеними думками вітчизняних правників, зазначимо, що, аналіз генези формування та динаміки правового регулювання страхової діяльності дозволяє виявити як позитивні аспекти поточних змін у цій сфері, так і наявні недоліки, що в майбутньому допоможе розробити ефективні шляхи оптимізації та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо поліпшення ситуації. Це по-перше.

По-друге, використання історичного методу при вивченні проблем правового регулювання страхової діяльності сприяє виявленню хронологічної послідовності таких правових явищ, як страхування, встановлення законів і закономірностей його розвитку, дозволяє виокремити специфічні характеристики, притаманні цій категорії, які пройшли перевірку часом та адаптацію.

По-третє, розкриття фінансової значущості та правової сутності страхової діяльності з урахуванням періодів її еволюції, передумов і причин генезису зумовлює чітке розуміння практичного застосування страхування в регулюванні економіко-правових процесів, а також дає можливість у періоди реформ використати весь потенціал цього інструменту. Детальне вивчення генези правового регулювання страхової діяльності в Україні, передумов, що спричинили її трансформацію, зрештою дасть змогу об'єктивно оцінити відповідність отриманих результатів цілям, заявленим державою на етапі початку закладення таких реформ.

Страховання – найдавніша категорія суспільних відносин, яка виникла у період розпаду первіснообщинного ладу [21, с. 49], пройшла не один етап еволюції й досі залишається супутником суспільного виробництва. Виокремлення етапів розвитку страховання – методологічно та практично обґрунтований процес для аналізу та моделювання майбутніх правових відносин у сфері страхової діяльності. Водночас не лише наявність в економічній теорії та правовій доктрині численних, часто взаємосуперечливих, підходів до практичного застосування страховання задля регулювання соціально-економічних процесів та використання всього потенціалу цього інструменту видається проблематичним. В умовах обмеженості літературних джерел, відсутності єдиної методології аналізу еволюції законодавства в контексті страхової діяльності, поверховості досліджень та неоднозначного трактування вченими ключових етапів регулювання страхової галузі актуальним та досить дискусійним постає питання чіткого окреслення історичних етапів розвитку страховання та його правового регулювання в Україні зокрема. На користь вищезазначеного умовиводу свідчить ще один аргумент. Чітке визначення ретроспективи та основних етапів розвитку страхової діяльності в Україні ускладнюється тим, що багато нормативних правових актів, які регулюють ця сферу, або змінені, або адаптовані відповідно до внутрішніх і зовнішніх політичних обставин.

Звернемо увагу й на те, що в юридичній літературі правове регулювання страхової діяльності традиційно поділяють на етапи розвитку залежно від одного або поєднання кількох критеріїв, таких як: по-перше, визначена історична подія, що відбулася на території сучасної України; по-друге, оцінка впливу економічних змін на ринку страхових послуг або динаміка інвестиційних процесів, що сприяла нормотворенню у сфері страховання; по-третє, еволюція законодавчих пропозицій та ініціатив у сфері страхової діяльності; по-четверте, адаптація чинного національного законодавства до міжнародних норм, принципів, рекомендацій, критеріїв у сфері правового регулювання страхової діяльності, а також врахування позитивного та

конструктивного досвіду інших держав для вдосконалення розглядуваної проблеми. Попри формальний характер, указані критерії дозволяють виділити основні етапи та історичні періоди розвитку правового регулювання страхової діяльності, до того ж за своєю природою вони універсальні. У зв'язку із цим їх взято за основу при вивченні ретроспективи регулювання страхової діяльності в Україні. З метою уникнення спрощеного екстраполярного підходу при з'ясуванні суті окресленого в цьому підрозділі питання, а також враховуючи лімітований обсяг дисертаційного рукопису, відправною точкою подальшого нашого дослідження стане сучасна регуляторна модель вітчизняного страхового ринку.

У деяких наукових працях згадуються процеси розвитку страхової діяльності та її регулювання у визначній пам'ятці права – «Руській правді» – за часів Київської Русі [47, с. 30]; на етапі XVI ст. у правилах ведення тодішньої підприємницької діяльності чумаків, що мали риси страхування [82, с. 17]; в період перебування нашої держави в складі Австро-Угорщини, а також у межах Російської імперії [14, с. 44–46], в умовах нової економічної політики у 20-х роках XX ст. [28, с. 168].

Проведений аналіз, вищезазначених історичних періодів формування страхової діяльності є цікавим з точки зору історичної генези, але суттєвого впливу на розвиток страхової діяльності не має, «та періоди не відображають трансформацій та динаміки розвитку сучасної моделі правового регулювання страхової діяльності в нашій державі».¹ Окрім того, значна частина досліджень ретроспективи та періодизації сучасної моделі правового регулювання страхової діяльності в Україні спрощено підходить до цього питання, акцентуючи увагу на характеристиках розвитку страхового ринку та державного регулювання, обмежуючи їх лише періодом до 2022 року, не беручи до уваги актуальних реалій сьогодення. Загалом, позитивно оцінюючи внесок науковців та конструктивну наукову полеміку, доктринальну дискусію,

---

¹ <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/85f3ad0b-1409-48b7-850d-07b7365120c3/content>

в яких вони беруть участь щодо вивчення генезису правового регулювання страхової діяльності в Україні, зауважимо, що на сучасному етапі мало хто звертав увагу на проблеми правового регулювання воєнних ризиків та діяльність страховиків під час дії правового режиму воєнного стану.

Якщо хтось і порушував питання про моделювання страхових відносин з урахуванням соціальних та економічних чинників у період реформування, адаптації українського законодавства у сфері страхування до європейських стандартів, то періодизація й відстеження тенденцій таких процесів на етапі та в умовах дії воєнного стану, як правило, залишалися поза увагою.

Окреслений у подальшому науковому дослідженні поділ на етапи становлення та розвитку сучасної моделі правового регулювання страхової діяльності в Україні здійснено з урахуванням:

по-перше, аналізу еволюції нормативних актів, що визначали правила страхування в різні цикли розвитку сучасної української державності;

по-друге, вивчення передумов, що сприяли формуванню державної регуляторної політики в галузі страхування протягом визначеного періоду;

по-третє, оцінки економічної, соціальної та політичної ситуації в країні, яка безпосередньо впливала на попит і пропозицію страхових послуг, а також на зміни в організації страхових інститутів;

по-четверте, ефективності та продуктивності проведених реформ у сфері державного регулювання страхової діяльності;

по-п'яте, оцінки здобутого досвіду у сфері правового регулювання страхової діяльності як умови створення більш гнучких та адаптованих до змін нормативно-правових актів, які відповідали актуальним вимогам суспільства й страхового ринку;

по-шосте, ідентифікації ймовірних ключових ризиків, визначення перспективних напрямів та можливостей для розвитку галузі страхової діяльності як необхідного фактору для стратегічного планування та прогнозування.

Проголошення у 1991 році незалежності України, процес роздержавлення та введення приватної власності, перехід до ринкових відносин не могли обійти стороною сферу страхування. Розпад радянського союзу та утворення нової незалежної української держави сприяли встановленню нових економічних відносин, зокрема в галузі страхування. Саме початок 90-х років і прийняття перших нормативно-правових актів, що регулювали ринкову страхову діяльність, більшість як учених економістів, так і правників визначають як перший етап становлення та розвитку сучасної моделі правового регулювання страхової діяльності в Україні.

Так, аналізуючи генезис розвитку ринку страхування за часів незалежності України, В. В. Дзеціна констатує, що з 24 серпня 1991 року розпочався процес формування справжнього ринкового механізму надання страхових послуг. Минулу монополію Держстраху замінила система, що включала численні страхові компанії, які почали пропонувати широкий асортимент страхових продуктів [32, с. 21]. Наголошуючи на тому, що актуальний стан правового регулювання діяльності суб'єктів ринку страхування в Україні визначається передусім рівнем розвитку законодавчої бази, ефективністю податково-бюджетної та грошово-кредитної політики, Р. А. Калюжний, Л. В. Андрущенко, І. Г. Андрущенко відзначають: у 1990 році, коли межі чинного законодавства щодо розвитку ринкових відносин були розширені, розпочався процес створення перших комерційних страхових компаній [50, с. 22].

У той період вітчизняне страхове законодавство не було досконалим та сформованим, а методологічної бази регулювання сфери страхової діяльності – взагалі не було. Доволі скромними були й доктринальні досягнення у сфері страхування. Кваліфікованого наукового та професійного підходу не вистачало для повного розуміння суті страхової діяльності. Як показав досвід, часто виникали випадки неоднозначного трактування понять та термінів у цій галузі.

Основним завданням на етапі становлення сучасної моделі правового регулювання страхової діяльності в Україні стало розроблення та прийняття спеціального законодавства, а також організація державного нагляду у сфері страхування з метою забезпечення ефективного та якнайшвидшого захисту інтересів і прав страхувальників. Справа в тому, що майже повна відсутність спеціального законодавства щодо страхової діяльності, несприятливі макроекономічні умови, а найголовніше – відсутність контрольованого спеціального державного нагляду за діяльністю страховиків призвели до збільшення зловживань і випадків шахрайства у сфері страхування.

Значним досягненням на першому етапі функціонування вітчизняного страхового ринку стало прийняття у 1993 році Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування» [148] та заснування Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю. Ця подія не тільки суттєво вплинула на нормативне врегулювання правових відносин на ринку страхових послуг, закріпила регуляторну модель захисту з боку держави інтересів страхувальників, а й у подальшому мала істотне значення для всієї вітчизняної фінансової інфраструктури.

Прийняттям у 1993 році Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування» [148], який, до речі, мав статус закону, було вперше в історії України закладено підвалини спеціального законодавства у сфері страхових відносин. На нормативному рівні вищезгаданим Декретом закріплено державне регулювання та нагляд за сферою страхової діяльності в Україні, включаючи реєстрацію страхових компаній, надання таким компаніям ліцензій, порядок формування державних органів, контролюючих ринок страхових послуг та їх повноваження. До страхових компаній були встановлені підвищені вимоги, зокрема збільшення розмірів їх статутних фондів, які мали становити не менше п'яти тисяч доларів по курсу Національного банку України.

У площині спеціального законодавства у сфері страхових відносин та страхової діяльності на підкріплення дії Декрету Кабінету Міністрів України

«Про страхування» [148] на цьому етапі Урядом було прийнято ряд інших підзаконних нормативних правових актів, зокрема: Постанову Кабінету Міністрів України «Про створення Національної страхової компанії «Оранта» [147], Наказ Міністерства фінансів України «Про ліцензування страхової діяльності» [118], Постанову Кабінету Міністрів України «Про створення комітету у справах нагляду за страховою діяльністю» [146].

Отже, описуючи перший етап ретроспективи формування та еволюції сучасної моделі правового регулювання страхової діяльності в Україні, який окреслився рамками 1991–1993 років, можна констатувати, що в цей період, по-перше, ухвалено початкові законодавчі акти для регулювання діяльності на страховому ринку; по-друге, вперше на нормативному рівні окреслено вимоги та принципи забезпечення платоспроможності страховиків, з урахуванням специфіки страхової діяльності; по-третє, утворено першу державну структуру у сфері регулювання страхового ринку та нагляду за ним – Укрстрахнагляд.

Серед українських учених набула популярності думка про недостатній вплив Укрстрахнагляду на вітчизняний страховий ринок, що значною мірою пов'язано з низьким рівнем розвитку страхової діяльності та її державного регулювання на той час. Чи не найкраще такий стан справ описує М. В. Бобик, який констатує: попри важливість ряду перших законодавчих актів, що визначали правила функціонування на страховому ринку, в перші роки незалежності правове регулювання страхової діяльності в Україні хоча й було на етапі розвитку, однак не такого, який би досяг достатнього рівня. Зміст Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування» [148] залишав багато нерегульованих питань. Його положення мали здебільшого декларативний характер, були загальними та не містили конкретних деталей. Через недосконалість правових норм щодо розміру статутного фонду страховиків кількість компаній різко зросла [11, с. 293]. Більшість із них, організовуючи свою діяльність за схемою «фінансових пірамід», з часом опинилися на межі банкрутства через недостатній капітал і відсутність належно сформованих страхових резервів. Траплялися випадки спекулятивних страхових операцій,

коли страховики брали на себе ризики, що в кілька разів перевищували їх фінансові можливості. Така ситуація на страховому ринку призвела до зниження довіри з боку страхувальників та спотворення уявлення про страховиків в Україні. Констатуючи закладену на початковому етапі розвитку страхового ринку негативну практику, що спричинила зниження довіри населення як потенційного користувача страхових послуг до гарантій страхового забезпечення й до діяльності страхових компаній у цілому, О. П. Гетманець та О. М. Шуміло зазначають: деякі страхові компанії приймали на страхування будь-які ризики, не маючи необхідної професійної підготовки, приховували реальні розміри своїх статутних фондів і брали зобов'язання, що в сотні та тисячі разів перевищували їх фінансові можливості. Ці небезпечні тенденції, що зумовили масові банкрутства, підірвали довіру страхувальників [28, с. 24].

Перехідний етап розвитку державного регулювання страхового ринку, який охопив 1993–1996 рр., характеризувався потребою вдосконалення державної політики страхової діяльності, поширення чіткої стратегії ефективного державного нагляду та ліцензування страховиків у напрямі динаміки їх зростання не стільки за кількісними показниками, скільки за якісними ознаками.

У цей період залишалось актуальним питання прийняття спеціального закону, який би став додатковим інструментом при задоволенні згаданої потреби. Саме тому прийняття у 1997 р. Закону України «Про страхування» [149], за допомогою якого правове регулювання діяльності страховиків стало більш структурованим та організованим, було знаковою подією. Основні пріоритети цього законодавчого акта такі:

По-перше, посилення вимоги до статутних фондів страхових компаній та нормативне закріплення умови щодо їх платоспроможності. Зокрема, запровадження норми щодо збільшення розміру мінімального статутного фонду компанії привело до виключення зі страхового ринку більшості ненадійних і недобросовісних компаній.

По-друге, нормативна систематизація видів страхування сприяла зростанню інтересу з боку суб'єктів господарювання до страхової діяльності, адже страхування почало набувати характеру інвестиційного інституту, а страхова діяльність за таких умов могла стати ефективним інструментом для отримання прибутку страховиком і забезпечення гарантій та захисту страхувальнику.

По-третє, унормування в законодавчому акті чималої кількості сфер страхової діяльності сприяло динаміці зростання якісних показників, які були віддзеркаленням суттєвого поліпшення умов, в яких здійснювалася страхова діяльність. У результаті запровадження змін, пов'язаних із прийняттям спеціалізованого Закону у сфері страхування, спочатку відбулося значне скорочення кількості страховиків, а згодом настав новий етап експансії страхового ринку.

По-четверте, становлення конкурентного ринку страхування потребувало створення правильного механізму перерозподілу ризиків між страховиками, що працювали на ринку. У прийнятому Законі України «Про страхування» вперше визначено та врегульовано такий механізм розподілу страхових ризиків, який у подальшому отримав форму системи перестрахування.

З метою забезпечення стабільності та розвитку страхового сектору в державі був створений наглядовий орган за діяльністю страхових компаній на ринку, ліцензування страхових компаній і моніторингу за їх фінансовими операціями – Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю [127]. Окрім того, відповідно до Указу Президента України «Про затвердження Положення про Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю» [127], згаданий Комітет здійснював моніторинг виконання страховими компаніями своїх фінансових зобов'язань, проводив перевірку їх відповідності встановленим вимогам, а в разі необхідності застосовував санкції за порушення [49]. Діяльність цього органу включала інтеграцію національних практик до міжнародних стандартів та підтримку реформ у напрямі розвитку страхового ринку в Україні.

Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю щоквартально видавав накази [144], засновані на результатах аналізу звітних даних страховиків. На початковому етапі в цих наказах керівні положення та формулювання були досить м'якими, і з юридичної точки зору їх важко було назвати заходами впливу. Рекомендації на кшталт «звернути увагу», «вжити заходи для ліквідації» не визначалися страховим законодавством як санкції. Однак такі накази були лише першим кроком, щоб привернути увагу страховиків до важливості дотримання вимог законодавства. Їх основна функція – зосередити увагу на питанні платоспроможності страховиків і з'ясувати причини збільшення заборгованості перед страхувальниками. Наступними наказами, виданими за результатами аналізу звітних даних, окремим страховикам було зупинено або обмежено дію ліцензії на право здійснення страхової діяльності, а деяким – взагалі відкликано таку ліцензію. Досвід засвідчив, що таке посилення державного нагляду за страховою діяльністю сприяло більш відповідальному ставленню страховиків до своїх зобов'язань та збільшило довіру страхувальників до страхування в цілому. Враховуючи вказане, незважаючи на штрафні санкції, основне завдання органу нагляду – не карати, а захистити інтереси страхувальників та забезпечити дотримання учасниками страхового ринку справедливих «правил гри» в галузі страхових послуг, за оцінкою В. Зубарева та Н. Семак, усе ж таки реалізовано [49]. Комітет з нагляду за страховою діяльністю започаткував новий етап розвитку страхового ринку, зокрема у контексті підвищення якісних показників. Однак, хоча цей орган й заклав фундамент для ефективного контролю та моніторингу, подальшу реалізацію цих функцій перебрало на себе Міністерство фінансів України.

У рамках адміністративної реформи Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю ліквідується, а функції «Укстрахнагляду» передано Міністерству фінансів України [137]. На думку Д. О. Тищенко, саме в цей період відбулась одна з найменш успішних спроб реформування регуляторної моделі страхового ринку України [167]. З вищенаведеною думкою складно не

погодитись. Адже міністерське відомство не приділило достатньої уваги страховій системі, а це призвело до невизначення чітких концептуальних основ державної політики в галузі страхування. Більше того, залишилися невирішеними питання щодо соціально-економічних пріоритетів страхування, моделі державного регулювання страхового ринку, а також балансу між соціально-правовим та цивільно-правовим страхуванням. Політика міністерства у сфері страхування була непослідовною, а оголошені заходи – фінансово й економічно не обґрунтованими.

Важливим, з погляду на ретроспективу страхової діяльності, став наступний період, пов'язаний із прийняттям Закону України «Про страхування» [149] в новій редакції. Ухвалення Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» [149] значно збільшило вимоги до мінімального статутного фонду страховиків, до його кількісних та якісних ознак. Слушними видаються висновки В. Дзеціної, що згаданий нормативно-правовий акт також посилив вимоги до платоспроможності страхових компаній, розширив сферу їх інвестиційної діяльності, зумовив актуальні для запровадження державою євроінтеграційні процеси, поліпшив можливості диверсифікації при розміщенні страхових резервів та тимчасово вільних коштів страховиків, суттєво збільшив обсяги операцій перестраховання [32, с. 21].

Отже, аналізуючи вищесказане, правомірно констатувати, що нова редакція Закону України «Про страхування» [149] від 2001 року сприяла позитивним змінам у правовому регулюванні страховиків в Україні. А утворення у 2002 році на ринку страхування спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг – Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг) [151] – сприяло успішній реорганізації небанківського сектору фінансових послуг, посиленню та активізації національної моделі державного регулювання страхового ринку, а також організації нагляду за ринком фінансових послуг і страхуванням зокрема. Ключовими завданнями,

що стояли перед Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України, були такі: розробка та реалізація розвитку страхового сектору; встановлення єдиних вимог і стандартів для надання страхових послуг; узгодження і гармонізація страхового законодавства з європейськими принципами, нормами та стандартами; адаптація статичної звітності до міжнародних стандартів та вимог; моніторинг і перевірка платоспроможності страховиків; розробка нормативних актів у сфері перестраховування, посередницької діяльності на страховому ринку.

Починаючи з 2003 року концентрація регуляторних повноважень щодо страхової діяльності на рівні Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України сприяла уніфікації значного кола підзаконних актів у сфері контролю та нагляду за діяльністю страховиків, нормативному розширенню можливостей для вдосконалення їх інвестиційної діяльності, перетворенню інституту страхування в один із ключових економічних та інвестиційних інститутів та трансформації страхового бізнесу в інвестиційну галузь національної економіки.

Водночас, досліджуючи український страховий ринок та вітчизняну регуляторну модель страхової діяльності того періоду, можна спостерігати й тенденції втрачених можливостей. Незважаючи на сприятливі макроекономічні напрями та тенденції на ринку страхових послуг 2002–2009 років, більшість страхових компаній намагалися чимбільше наростити кількісні показники своєї діяльності, а деякі з них і надалі нехтували питанням якості послуг, орієнтуючись виключно на максимізацію вигод від позитивних змін для своїх власників та інвесторів, зосереджуючись лише на отриманні ними фінансових вигод або дивідендів. Цей аспект проблеми вплинув на те, що державі так і не вдалось остаточно сформувати належний, не кажучи вже про високий рівень довіри до страхових послуг та страхових відносин з боку населення.

Наступна зміна регулювальної моделі страхової діяльності тісно пов'язана з реформуванням державного управління, яке розпочалося у 2011

році. Так, у рамках інституційної трансформації припиняє свою діяльність Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, натомість формується новий орган для здійснення моніторингу, нагляду та контролю – Національна комісія, що забезпечує державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [142].

У цей період державна політика та нагляд у сфері страхування набули нової змістової спрямованості. Характеризуючи та описуючи їх, М. В. Бобик у зв'язку із цим зауважив, що кваліфікований державний нагляд став необхідним для запобігання негативним явищам і зловживанням із боку страхових компаній, а також для стимулювання розвитку вітчизняної страхової галузі. На цьому етапі розвитку правового регулювання страхового ринку виникло питання про оподаткування страхової галузі, що характерне для багатьох європейських країн [11, с. 295].

Протягом 2011–2015 років основними характеристиками страхової діяльності в Україні та її державного регулювання були такі:

По-перше, погіршення макроекономічних та макрофінансових умов функціонування страхових організацій. Починаючи з 2009 року, а надалі у 2013–2015 рр. вітчизняна економіка перебувала на етапі стагнації й вступила у кризову фазу. Загальновідомо, що розвиток страхування суттєво залежить від макроризикових факторів та економічної динаміки на загальнодержавному рівні протягом певного періоду. Нестабільна економічна безпека держави, фінансові загрози та ризики, загострення політичної та соціальної складової, все це впливає на сталість платоспроможності населення та монетарну складову суб'єктів господарювання² безпосередньо впливають на діяльність страховиків і деструктивно відображаються на страховому ринку, особливо у площині накопичувальних видів страхування.

По-друге, розробка та впровадження антикризових заходів щодо страхової діяльності. У зв'язку з виникненням системної кризи в економіці та

---

² <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/85f3ad0b-1409-48b7-850d-07b7365120c3/content>

страховій діяльності як наслідок цього, основним завданням держави стало зменшення негативного впливу на страховий ринок за допомогою антикризових заходів. Серед ключових програм, задіяних на той час, слід відзначити:

- нормативне регулювання діяльності централізованих фондів, які б гарантували виконання зобов'язань учасниками страхового ринку – посилено вимоги до фінансової стабільності страхових організацій, зокрема щодо достатності капіталу для забезпечення виконання зобов'язань;

- нормативне регулювання механізмів прозорості в діяльності страхових компаній. З метою сприяння підвищенню довіри до страхового ринку посилено вимоги до фінансової звітності та прозорості, зокрема у площині обов'язковості публікації фінансових звітів страхових компаній;

- нормативне регулювання програм підтримки платоспроможності компаній – посилено вимоги до запровадження спеціальних заходів надання допомоги страховиками, які опинилися в складному фінансовому становищі, зокрема за рахунок реструктуризації заборгованості та доступу до ліквідності.

По-третє, посилення євроінтеграційного спрямування розвитку національного законодавства у сфері страхування [35; 136; 139]. Після підписання з Європейським Союзом Угоди про Асоціацію, яка, зокрема, стосувалася змін у регуляторному режимі страхового ринку, постала необхідність у поступовому узгодженні законодавства України із встановленими європейськими принципами і стандартами у сфері страхової діяльності, безумовно, з урахуванням факторів економічного та соціального характеру.

Європейський вектор розвитку страхової діяльності в Україні, зокрема й в аспекті її правового регулювання, спричинив появу нового етапу державної політики у сфері страхування, розпочатого фактично з 2016 року та пов'язаного з перейняттям й адаптацією досвіду розвиненої системи європейського страхування.

Свого часу Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації Законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року встановив, що адаптація є ключовим елементом процесу інтеграції України до Європейського Союзу, а також пріоритетним вектором вітчизняної зовнішньої політики. З урахуванням основних європейських директив у сфері страхування перед державними органами було поставлено завдання розробити та впровадити нормативні правові акти, вжити організаційні та регуляторно-контрольні заходи, спрямовані на захист інтересів як страховиків, так і споживачів страхових послуг.

Акцентуючи увагу на важливості функціонування страхової галузі в Україні, яка б відповідала вимогам євроінтеграційного спрямування, Л. Морозова та О. Тимошук констатують «певну невизначеність у чинному правовому полі щодо правового регулювання згаданого питання. Масштабний перехід України до мегарегулювання у сфері страхової діяльності зумовлює необхідність приведення вітчизняного законодавства у відповідність до вимог ЄС» [88, с. 138]. Саме тому, на думку авторів, доцільні розробка та ухвалення Національної стратегії розвитку страхової діяльності, яка б: по-перше, визначила чіткі напрями розвитку цієї сфери на державному рівні; по-друге, заклала фундамент взаємодії держави, бізнесу та суспільством у питаннях забезпечення страхового захисту; й, по-третє, закріпила основні принципи регулювання страхової діяльності, враховуючи інтереси держави, страхових компаній, зацікавлених осіб [88, с. 138; 32, с. 21–22].

У контексті державного регулювання страхової діяльності у вказаному напрямі запроваджено ряд заходів, які надалі відобразились у відповідному розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [139]. Зокрема, відповідно до затвердженого вищезгаданим розпорядженням «Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським

Співтовариством з атомної енергії і їхніми державними-членами, з іншої сторони», на 2014–2017 рр. було передбачено такі важливі заходи, як: по-перше, розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проєктів нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви 2002/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 9 грудня 2002 р. про страхове посередництво (серпень 2016 р.); й, по-друге, розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проєктів нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви 2009/103/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 р. стосовно страхування цивільної відповідальності щодо використання транспортних засобів та виконання зобов'язань застрахуватися від такої відповідальності (кодифікована версія), крім статті 9 (серпень 2016 р.) [106].

У 2020 році Національну комісію, яка здійснювала державне регулювання ринків фінансових послуг, ліквідовано, а її функції передано Національному банку України.

Більшість експертних і дослідницьких робіт щодо проблематики правового регулювання страхової діяльності написані до соціальних, політичних та економічних подій 2020 року. Однак військові дії, пов'язані з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України у 2022 році, та як наслідок економічна нестабільність, суттєва зміна попиту та пропозицій на ринку страхових послуг, впровадження реформаційних процесів з метою зменшення ризиків для інвесторів та населення під час воєнного стану актуалізують виокремлення чи не найскладнішого етапу в генезі розвитку вітчизняного страхового ринку, його регуляторної моделі і правового регулювання страхової діяльності зокрема.

У цей час страхувальники прагнули забезпечити захист своїх активів і майна на тлі значних пошкоджень та руйнувань інфраструктури, а також зниження прибутковості підприємницької діяльності. Суттєві зміни відбулися й у діяльності страховиків: частина страхових компаній припинила свою

роботу, інші скоротили обсяги та асортимент страхових послуг, а деякі швидко й ефективно адаптувалися і продовжили працювати [16].

У таких складних умовах звичне функціонування страхового ринку стало неможливим, виникла нагальна потреба у швидкому та оперативному реагуванні та зміні його формату. Так, у 2024 році введено в дію нову редакцію Закону України «Про страхування» [149] та Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [150]. Ці нормативні акти спробували «перезавантажити» ринок страхування та ринок фінансових послуг загалом.

На базі вищезгаданих законодавчих актів Національний банк України оновив вимоги ліцензування та реєстрації, інспекційних перевірок і застосування заходів впливу, платоспроможності страхових компаній, створення технічних резервів, захисту інформаційних даних та обліку договорів страхування [93]. Зокрема, як регулятор страхового ринку України, Національний банк України актуалізував низку норм стосовно регулювання та нагляду під час дії воєнного стану за діяльністю страхового ринку. Змінами до постанови Правління Національного банку України № 39 [117] визначено, що під час воєнного стану діятимуть особливості щодо, по-перше, застосування алгоритму врахування великих збитків за договорами майнового страхування під час розрахунку капіталу платоспроможності, вказаного в Положенні про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика [122]; по-друге, дій тимчасового адміністратора під час виконання обов'язків, повноважень та/або функцій, визначених у Положенні про порядок призначення, здійснення та припинення тимчасової адміністрації страховика у разі загрози життю та здоров'ю, зокрема через збройну агресію РФ [131]; по-третє, процедури проведення інспекційної перевірки, що встановлена Положенням про організацію та проведення інспекційних перевірок на ринках небанківських фінансових послуг, в частині порядку дій у разі відмови в проведенні такої перевірки у віддаленому форматі Національний банк України активізував валютні обмеження у сфері страхування [2].

Більше того, Національний банк України рекомендував максимально спростити процедуру врегулювання страхових випадків.

Зокрема, з метою вдосконалення страхової діяльності під час дії воєнного стану, «Національний банк України рекомендував страховим компаніям спростити процес врегулювання страхових випадків шляхом максимально можливого використання електронних документів та копій необхідних документів у випадках, коли отримання оригіналів неможливе або ускладнене, а також застосувати інші методи дистанційного врегулювання страхових випадків» [193]. Як наслідок, усі страхові договори залишались юридично чинними навіть в умовах воєнного стану, і компанії зобов'язані були здійснювати виплати у випадку настання страхового випадку [206]. Констатуючи такий стан подій у правовій доктрині, чимало правників, зокрема Н. Міловська, І. Мачуська, К. Кондратенко, вважають за доцільне підкреслити, що, відповідно до стандартних правил страхування, настання страхового випадку через воєнні дії є підставою для відмови у виплаті, тобто події, пов'язані з війною, не визнаються страховими випадками, а ризики, що з ними пов'язані, не вважаються страховими. Незважаючи на це, деякі компанії все ж таки вирішили здійснювати виплати в разі, якщо цивільні особи зазнають ушкоджень унаслідок воєнних дій. При цьому рішення щодо покриття приймається для кожного випадку окремо, з врахуванням всіх обставин [77; 85, с. 47–48].

Отже, аналізуючи вищесказане, можна зробити висновок, що на сьогоднішнє правове регулювання страхової діяльності в Україні перебуває в умовах щоденних трансформацій через воєнні ризики, які часто важко оцінити в належний спосіб. Це, у свою чергу, має деструктивний вплив на всіх учасників страхового ринку. Модель правового регулювання страхової діяльності в Україні, що сформувалася за останні три роки, може бути охарактеризована як «модель регулювання в умовах оперативної реакції на кризові та непередбачувані ситуації», коли ключові рішення приймалися уповноваженими органами з урахуванням розвитку подій воєнного стану.

Повоєнна структура страхового ринку та правового регулювання страхової діяльності в Україні теж зазнає суттєвих змін. Імовірно, пріоритетними напрямками будуть такі види банківського страхування, як іпотека, застава, страхування від нещасних випадків, добровільне медичне страхування. Проте наскільки буде готовий страховий ринок до вторинних військових ризиків та наскільки ефективним виявиться правове регулювання з урахуванням пропозицій на такому ринку, поки що важко не тільки оцінити, але й передбачити.

1.3. Принципи здійснення правового регулювання державного страхування

Як в умовах економічного піднесення, так і спаду державне регулювання страхової діяльності має ґрунтуватися на принципах, що забезпечать цілісність взаємодії його суб'єктів – фінансову стійкість, інвестиційну ефективність страховиків та захист інтересів споживачів страхових послуг. Важливо, щоб принципи правового регулювання державного страхування не лише були закріплені в межах одного спеціалізованого закону, а й відтворювалися через систему ціннісних орієнтирів та відправних ідей при реформуванні вітчизняного законодавства. Констатуючи ефективність правового регулювання у галузі соціального забезпечення та рольове значення принципів у цьому процесі, слушною видається думка Д. П. Вівчарук, що принципи (походить від латинського слова «*principium*» – основні, базові, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу та соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості) забезпечують єдність формулювань правових норм та їх вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання, саме вони визначають напрями правотворення і слугують основними ідеями для законодавця [19, с. 121]. Крім того, розкриття змісту принципів регулювання державного страхування дозволяє розв'язати ряд інших проблем практичної площини: по-перше, забезпечити

гнучкість правового регулювання при узгодженості правових норм з різними життєвими обставинами, що можуть призвести до виникнення страхових ризиків; й, по-друге, заповнити прогалини, викликані неточним формулюванням або відсутністю узгодження між нормами права різних законодавчих актів у сфері страхової діяльності.

За посередництвом наступних змістовних властивостей та характеристик принципи права можуть бути описані як: по-перше, імперативні положення – принципи права мають підвищену обов'язковість щодо їх дотримання; по-друге, вихідні положення – принципи права – базові, оскільки на їх основі розроблюється проекти нормативних правових актів; по-третє, основоположні ідеї – принципи права виступають як ідеї, що, незважаючи на стислість формулювань, містять широке змістове наповнення, тлумачення якого, власне, і здійснюється у правозастосовній практиці; по-четверте, лаконічність формулювань – принципи права зазвичай не містять розлогих, широких нормативних формулювань, що не зменшує їх значення для правореалізації. Основне функціональне призначення принципів права – систематизація нормативних актів (статична функція) та організація конкретних правових відносин (динамічна функція). Функціональна специфіка принципів права змінюється залежно від галузі права чи сфери діяльності [3, с. 548].

Екстраполяція змістових характеристик принципів права у практичну площину регулювання страхової діяльності свідчить, що більшість правників намагаються трансформувати вищенаведені загальні ознаки й доповнити їх, враховуючи особливості, притаманні страховому ринку та страховій діяльності. Вчені, характеризуючи елементний склад системи принципів здійснення правового регулювання сфери державного страхування, пропонують виділяти різні набори її компонентів. Останнє пов'язане з існуванням неминучого суб'єктивізму, абсолютно усунути який складно, а часом і неможливо.

Одним із основоположних елементів системи принципів правового регулювання державного страхування, який покликаний забезпечити рівність прав та обов'язків учасників страхових відносин, є принцип справедливості.

Очевидно, що не лише історія правового регулювання сфери державного страхування, а й генеза людської культури загалом (ще до виникнення перших форм правової регуляції суспільного життя) пов'язані з постійною самооцінкою в контексті уявлень про справедливість. Отже, право (jus), навіть з огляду на свою етимологію, має бути інструментом впровадження справедливих принципів у організацію та функціонування суспільства [185, с. 214].

Однак при всій удаваній простоті і легкості сприйняття, зміст принципу справедливості складний для розуміння, тим більше для втілення його в нормах, інститутах і суспільних відносинах. За переконанням більшості, у правовій доктрині справедливість характеризується нечіткістю, неоднозначністю, невизначеністю та належить до найскладніших проблем пізнання. Крім того, серед учених часом побутує думка, що зміст принципу справедливості навряд чи можна узагальнити, оскільки для цього він повинен мати або об'єктивний, або хоча б інтерсуб'єктивний характер. Оскільки справедливість завжди є суб'єктивним поняттям, вона сприймається насамперед як відображення особистих інтересів. Навіть якщо загальні інтереси нав'язуються індивідууму, він не вважає їх справедливими, якщо вони суперечать його власним переконанням та цілям [180].

В умовах переходу від розподільчо-планової економіки до ринкових засад господарювання, сучасних трансформацій правового регулювання державного страхування розуміння важливості такої моделі справедливості визначальне. Аналізуючи інституційне забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності, Л. Морозова та О. Тимощук зазначають, що процес розробки та впровадження державними органами нормативно-правових, організаційних і регуляторно-контролюючих заходів має бути орієнтований на захист інтересів як страховиків, так і споживачів страхових

послуг, що сприятиме ефективному розвитку страхового ринку в межах єдиної державної політики [88, с. 135]. Основною метою правового регулювання державного страхування має бути забезпечення балансу інтересів надавачів та споживачів страхових послуг. Отже, з позиції справедливості як принципу здійснення правового регулювання державного страхування оптимальна та ефективна страхова діяльність можлива за умови збалансованості інтересів учасників страхового ринку.

Державне страхування має гарантувати рівність прав та можливостей для всіх застрахованих осіб, а також запобігати будь-яким формам дискримінації. Аргументуючи доцільність наукового обґрунтування принципів державного регулювання як економіки в цілому, так і окремих її галузей, а саме страхування, С. Біла трактує зміст справедливості як ключового принципу правового регулювання державного страхування так: по-перше, рівність страхових компаній перед органами регулювання, баланс нормативно визначених повноважень страхових компаній, пропорційність відповідальності допущеному правопорушенню; по-друге, виключення дискримінації, нерівності та свавілля з боку органів нагляду щодо страхових компаній у їх відносинах із партнерами та клієнтами; по-третє, постанови, приписи, розпорядження органів регулювання та нагляду, а також відповіді на скарги споживачів страхових послуг, видані страховиками, повинні чітко визначати права та обов'язки учасників страхового ринку й забезпечувати відновлення справедливості у випадках порушення їх прав та інтересів [10].

Визнання рівності та недискримінації у сфері державного соціального страхування вказує на потребу перерозподілу частини бюджету держави на користь малозабезпечених верств населення. Регулятивність принципу справедливості характеризується як належність кожному гарантованої мінімальної частки соціальних благ і рівних можливостей брати участь у такому перерозподілі. Цікаві умовиводи В. О. Журавель щодо практичної реалізації досліджуваних питань. Так, на прикладі застосування справедливості як базового принципу правового регулювання соціального

захисту працівників судової системи вчений доводить, що рівність не передбачає застосування однакових заходів соціального захисту або однакових норм права до всіх працівників. Такий підхід хибний, оскільки кожному працівнику судової системи загрожують різні соціальні ризики. Як наслідок – важливо забезпечити загальний високий рівень соціального захисту, а вже застосування конкретних форм і методів може бути варіативним [44, с. 91].

Отже, аналізуючи та беручи за основу наведене автором положення, можна зробити такий висновок: щоб розподіл соціальних благ був справедливим, його неминуче слід реалізовувати як «рівність нерівностей», що може бути відображане у формулі «кожному своє» (*suum cuique*): «кожному», усім без винятку, – означає рівність, «своє», тобто особливе, індивідуальне, – нерівність. Іншими словами, рівність у сфері страхових послуг не може бути абсолютною. Важливо визначати, які відмінності слід брати до уваги при перерозподілі частини бюджету держави на користь малозабезпечених верств населення. Так, А. Нечипоренко, аналізуючи цю проблему в контексті основних функцій державного регулювання страхової діяльності, наголошує, що державне регулювання страхової діяльності в Україні повинно базуватися на принципах системності, плановості, компетентності та прозорості, з урахуванням актуального економічного становища, наявних ризиків і визначених цілей розвитку. А серед принципів, що забезпечують прибутковість страховиків та захищають споживачів страхових послуг, важливе місце посідає принцип соціальної справедливості [90]. Державне страхування – пріоритетний напрямок політики держави. Однак існуючі ресурси не завжди здатні повною мірою задовольнити всі потреби. Незважаючи на багатомільярдні витрати, більшість громадян вважає підтримку з боку державних програм соціально-правової допомоги недостатньою.

Окреслена ситуація вимагає від органів державної влади та місцевого самоврядування переоцінки власних спроможностей та пошуку нових шляхів соціальної підтримки осіб, які цього найбільше потребують.

Універсального інструменту підтримки, що покривав би всі потреби споживачів страхових послуг, які втратили основні засоби до існування через нещасні випадки на виробництві, хворобу, втрату годувальника чи безробіття, не існує. Надання виплат через кореляцію між статусом та офіційною належністю до вразливої групи слід регулювати з огляду на індивідуальні потреби. Без персоналізованого підходу є ризик недооцінки реальних потреб, що може призвести до виникнення заборгованості через відсутність достатніх фінансових ресурсів для виплат та компенсацій.

Війна в Україні спричиняє швидке збільшення кількості осіб, які належать до вразливих груп населення, що вимагає коригування підходів до надання соціальних допомог у зв'язку з обмеженістю державних фінансів. Вирішення цієї ситуації може мати два шляхи: перший – зменшення кількості категорій населення, які отримують допомогу від держави; другий – збереження кількості категорій, але з істотним скороченням видів наданої підтримки.

Перерозподіл ресурсів на соціальну підтримку шляхом звуження кількості отримувачів допомог – непопулярне рішення. Проте така модель відповідатиме принципу соціальної справедливості, оскільки сприятиме забезпеченню індивідуальних програм соціального страхування для окремих категорій осіб, які цього потребують найбільше. Відповідно сутність принципу справедливості в державному страхуванні віднаходить своє найаскетичніше формулювання в алгоритмі «кожному своє» – ключовій формулі економічної теорії, коли йдеться про розподіл матеріальних благ, цінностей та ресурсів.

Сьогодні одне з головних завдань формування системи соціального захисту – формування моделі з чітким баченням, як співвідносяться реальні потреби осіб із типами допомоги, яку надає держава. Ключове в цьому

процесі – правило перерозподілу державного страхування, згідно з яким прибутки страхового фонду перерозподіляються на користь менш фінансово забезпечених членів спільноти за допомогою системи солідарної відповідальності. Ця особливість є ключовою відмінністю між державним соціальним страхуванням і добровільним страхуванням. У добровільному страхуванні розмір внесків визначається індивідуально, залежно від ймовірності настання страхового випадку, тоді як у соціальному страхуванні ймовірність настання страхового випадку не впливає на обсяг страхових внесків. Отже, справедливість соціального захисту забезпечується тим, що громадяни мають рівний та вільний доступ до системи соціального страхування, незалежно від наявності у них соціальних ризиків і ступеня ймовірності цих ризиків. Відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальне справедливе страхування громадян України здійснюється за принципом солідарності та субсидування. Вказані принципи передбачають взаємодопомогу всіх учасників системи соціального захисту. Така допомога здійснюється через перерозподіл фінансових ресурсів між різними соціально-економічними та соціально-демографічними групами населення.

Складові принципу соціальної справедливості загальнообов'язкового державного страхування такі: «по-перше, соціальна солідарність забезпечується об'єднанням різних ризиків при однакових страхових внесках; по-друге, соціальна солідарність передбачає міжчасовий перерозподіл прибутків від працездатних молодих громадян до непрацездатних членів суспільства; по-третє, соціальна солідарність є основою інтерперсонального перерозподілу прибутків між найбагатшими і найбільш бідними соціальними групами, безпосередньо між застрахованими суб'єктами або між застрахованими й незастрахованими учасниками системи соціального захисту» [180].

У такому контексті, поряд із низкою ґрунтовних узагальнень щодо змістовних характеристик справедливості як принципу здійснення правового

регулювання державного соціального страхування, остання визначається, за висловом Дж. Роулза, як «чесність» (*fairness*), основана на неупередженій угоді, «суспільному контракті» [154, с. 37]. Відповідно, «несправедливість» пов'язується з нерівністю, в результаті якої одна частина населення багатіє через погіршення добробуту іншої. Іншими словами, нерівність у державному соціальному страхуванні при перерозподілі ресурсів справедлива лише тоді, коли вона діє в інтересах усіх, а особливо найменш захищеної частини населення.

Класичне положення, що державне страхування – атрибут соціально-економічної політики держави, а важлива функція останньої – встановлення мінімальних вимог до резервів страховиків, доповнюється у правовій рефлексії ще однією позицією про справедливий еквівалентний характер захисту інтересів надавачів та споживачів страхових послуг. Сучасна стратегія розвитку системи державного страхування актуальна в умовах перерозподілу страхових ризиків, еквівалентності страхових зобов'язань та соціального забезпечення осіб, які втратили основні засоби до існування через нещасні випадки на виробництві, хворобу, втрату годувальника чи безробіття, вирішення питання подальшого їх відновлення.

Проведення соціально-економічних реформ оцінюється ефективністю державного страхування, як наслідок – соціального захисту громадян. На державу як соціальний інститут покладено завдання реалізувати соціальну політику, спрямовану на гарантування соціальної справедливості та створення ефективних інструментів соціального захисту населення. Модернізація правового регулювання державного страхування має ґрунтуватися на базових складових соціальної справедливості, таких як: виявлення причин, унаслідок яких особа потрапила у складні життєві обставини; створення індивідуальних програм державного соціального страхування для окремих категорій осіб та підбір індивідуальних пакетів соціальних послуг; оцінка доходів та матеріального становища одержувача страхових послуг; прозорість та підзвітність надання страхових послуг; оцінка ефективності наданої допомоги

з урахуванням задоволення потреб одержувачів таких послуг. Керуючись такою методологічною основою, правове регулювання державного страхування через дію принципу соціальної справедливості стає умовою реалізації державою соціальної політики.

Законність як принцип здійснення правового регулювання державного страхування означає, що всі дії в рамках державного страхування повинні здійснюватися на підставі та відповідно до законодавства, що регулює цю сферу.

Законність проявляється в тому, що всі рішення, які приймаються органами управління, повинні відповідати чинному законодавству та встановленим законом процедурам і формам, не виходити за межі компетенції цього органу [43, с. 221].

У класичному розумінні закон має охоплювати всі суттєві аспекти тієї сфери суспільного життя, яку він регулює. Повнота законодавчого регулювання досягається через чітке визначення сфери його застосування, статусу його адресатів, а також порядку реалізації їх повноважень. Актуалізуючи правильне розуміння та застосування норм страхового законодавства, яке можливе лише за умови врахування загальноправових принципів, серед яких чільне місце посідає принцип законності, О. Р. Шевчук та Н. Ф. Ментух зазначають: повноваження органів державної влади, які займаються видачею нормативно-правових актів у сфері страхування та контролем за їх виконанням, повинні здійснюватися виключно в межах їх компетенції, на підставі законодавства та в повній відповідності до нього. Водночас закони України не охоплюють деякі процедурні аспекти, через що національне законодавство містить велику кількість бланкетних норм, які відсилають до різноманітних підзаконних актів, інструкцій, правил та положень, затверджених органами виконавчої влади. Як приклад учені наводять ст. 7 Закону України «Про страхування», яка визначає, що порядок проведення та особливі умови ліцензування обов'язкового страхування визначаються Кабінетом Міністрів України [189, с. 103].

Законність у сфері страхової діяльності передбачає обов'язкове дотримання вимог національного законодавства – законів та підзаконних правових актів, міжнародних угод і стандартів, що регулюють цю галузь. Отже, ключовою умовою нормативно-правового регулювання страхової діяльності в межах дії принципу законності стає його забезпечення на міжнародному, національному та внутрішньоорганізаційному рівнях. Досліджуючи нормативно-правове регулювання страхової діяльності як складової забезпечувальної підсистеми управління фінансами страхових компаній, А. І. Доманчук констатує: нормативно-правове регулювання страхової діяльності – ключова складова фінансової системи, зокрема її забезпечувальної підсистеми. Важливою практичною складовою такого процесу є те, що регулювання фінансів здійснюється на міжнародному, національному та внутрішньоорганізаційному рівнях [37].

На найвищому рівні – міжнародному – страхова діяльність регламентується Директивами Європейського Союзу, істотне значення серед яких мають Директиви Другого покоління, які визначають принципи оцінки фінансового стану страхових компаній та правила нагляду за страховою діяльністю. Базисом регулювання страхової діяльності на середньому – національному – рівні виступають: по-перше, кодифіковані акти, як-от Цивільний кодекс України (правове регулювання страхових відносин у частині фінансового забезпечення та управління) [184], Господарський кодекс (фінансова діяльність страхування у сфері господарювання) [31], Податковий кодекс (управління фінансами в частині особливостей оподаткування страхової діяльності) [107]; по-друге, спеціалізовані закони, такі як Закон України «Про страхування» [149], Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [150], які регламентують відносини у сфері страхової діяльності у розрізі рейтингу фінансової надійності, особливостей формування та використання страхових резервів, умов забезпечення платоспроможності страховиків та ін.; по-третє, постанови Кабінету Міністрів України в системі нормативного правового регулювання

страхування та постанови, інструкції, положення, рішення Національного банку України, якими встановлені основні умови та порядок здійснення окремих видів обов'язкового страхування. Нормативне правове регулювання сфери страхової діяльності на найнижчому – внутрішньоорганізаційному – рівні залежне та похідне від попередніх двох рівнів – міжнародного та національного, своєю основою має організаційно-розпорядчі документи страхових компаній, видані з метою забезпечення ефективного їх управління.

Принцип законності лежить в основі правового регулювання страхової діяльності, гарантуючи стабільність, прогнозованість і передбачуваність взаємодії між страховиками, страхувальниками та державними органами. Європейський суд з прав людини в своїх рішеннях також ставить вимогу до якості закону, зазначаючи, що інтенсивність його регулювання повинна відповідати критеріям чіткості, ясності та передбачуваності. Визначаючи базові критерії правового регулювання економічних свобод згідно із керівними засадами права, М. Савчин у монографічному дослідженні зазначає: «якість закону встановлює стандарти несуперечності законодавства та його послідовності. Законодавство має розвиватись послідовно, еволюційно з урахуванням змін, що настають в суспільстві та в економіці. Ці вимоги поширюються також на адміністративну та судову практику» [112, с. 29–30]. Чіткість та адаптивність правового регулювання сфери страхування має поширюватися й на підзаконні нормативні правові акти для визначення та деталізації процедури реалізації прав та інтересів суб'єктів державного страхування. Закон треба формулювати настільки чітко, щоб не було необхідності ухвалювати додаткові нормативно-правові акти для уточнення способу його застосування. Водночас слід визнати складність, а часом і неможливість реалізації згаданої вимоги. Спостерігаючи за динамічним, нелінійним розвитком суспільних змін, можна відзначити, що за останні десятиріччя вітчизняне законодавство, зокрема й в окресленій у цьому рукописі сфері дослідження, значно оновилося. Сучасне законодавство стало більш об'ємним та орієнтовним на ринкові відносини, але, пропри це, не

встигає за швидкими змінами у суспільстві, залишаючись недосконалим, із великою кількістю прогалин. Унаслідок свого перехідного характеру воно має такі недоліки, як спонтанність і хаотичність. Як результат – значна кількість нормативних актів потребує постійного коригування та адаптації до нових реалій.

Не встигаючи за динамікою соціальних змін і не завжди відповідаючи новим умовам господарювання й соціальних взаємодій, законодавчі приписи не можуть охопити все різноманіття останніх, через що перебувають у «відриві» від дійсних потреб практики. Так, незважаючи на активний та динамічний розвиток законодавства України в сфері страхової діяльності, досі наявні прогалини щодо регулювання питань страхування кіберризиків, що особливо актуально у час розвитку цифрових технологій та інформаційних викликів. Вітчизняне законодавство не містить достатньо чітких положень щодо використання новітніх форм страхування, заснованих на блокчейн-технологіях та смарт-контрактах. Потребує розробки спеціалізованих нормативних актів питання відшкодування застрахованим особам шкоди, заподіяної збройною агресією РФ проти України.

У межах дії принципу законності, адаптивність сучасного законодавства передбачає як скасування вже застарілих норм, так і вдосконалення відповідно до останніх тенденцій у сфері страхової діяльності та державного управління. При цьому процес адаптації в правовому регулюванні вимагає перевірки відповідно до наукових основ, тобто потребує попереднього збору та аналізу спеціальних статичних даних щодо існуючих соціальних, економічних та технологічних ризиків, імовірних економічних витрат, дієвості запропонованих заходів у спрямуванні соціального захисту. Важливо, щоб законодавчі ініціативи та пропозиції мали довгостроковий характер, оскільки в іншому разі – на момент набрання чинності нормативним актом він знову потребуватиме уточнення та вдосконалення.

Аналізуючи питання дієвості принципів правового регулювання на прикладі забезпечення соціального захисту працівників судової системи,

В. О. Журавель зауважує, що сутністю адаптивності правового регулювання є пристосування норм права до нових соціальних цінностей, технологій та економічних умов задля гарантування реальної здатності виконання нормами права своїх функцій та призначення [44, с. 94].

На рівні адаптивності сучасного законодавства до нових соціальних та економічних умов принцип законності правового регулювання державного страхування має узгоджуватись із принципами прогнозованості та прозорості.

Перший важливий для того, щоб застраховані особи могли планувати свої витрати, а ці витрати, своєю чергою, відповідали державним фінансовим та організаційним можливостям. Натомість другий екстраполює іншу площину правового регулювання державного страхування, в якій всі істотні умови страхування, економічні розрахунки та витрати мають бути чітко визначені та відкриті (транспарентні) для громадськості.

Принцип прогнозованості правового регулювання державного страхування полягає в забезпеченні стабільності та передбачуваності норм цієї сфери діяльності, дозволяє учасникам страхового ринку планувати свою діяльність на основі чітко визначених правових норм та умов. Його сутність і зміст розкриваються через гарантування дії норм права логічно та передбачувано, незалежно від будь-яких зовнішніх факторів. У протилежному випадку, постійна зміна правового регулювання стане підґрунтям недовіри до страхових компаній та створить несприятливі умови для залучення інвестицій у страхову діяльність. Наприклад, у сфері державного соціального страхування скорочення заходів із соціального захисту неминуче призводить до соціальної напруженості та втрати довіри до держави, часто супроводжується поширенням корупції й зловживанням владою.

Ключовим напрямком удосконалення правового регулювання державного страхування, з врахуванням принципу прогнозованості та без його порушення, є розробка та прийняття загальнодержавних і регіональних стратегій розвитку. Строге дотримання таких стратегій, навіть якщо вони передбачають скорочення витрат на захист страховиків, страхових компаній

та їх клієнтів, – найефективніший інструмент у запобіганні неочікуваним правовим ризикам і непередбачуваним витратам. До прикладу, дотримання стратегій впровадження цифрових технологій у сфері державного соціального страхування та розробка концепцій сервісної діяльності для окремих категорій застрахованих осіб створюють основу для формування чітких очікувань і забезпечують більш ефективне планування майбутнього. Так, до 2010 року в Україні на державному рівні були прийняті концепції розвитку страхового ринку (1998, 2001, 2005 рр.), які стабілізували розвиток ринку страхових послуг [189, с. 103]. У зв'язку із тим, що після цього часу не було ухвалено єдиної державної концепції розвитку страхового ринку, Українська федерація ubezpieчення розробила проєкт «Стратегії розвитку страхового ринку України в 2012-2021 рр.», а Правління Національного банку України видало постанови «Про затвердження Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг» [119] і «Про затвердження стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році) [165], зміст яких визначив такі базові принципи, як: координованість, гнучкість, європейська інтеграція та адаптація чинного законодавства до європейських цінностей і стандартів; баланс економічних інтересів через створення конкурентоспроможного ринкового середовища; незалежність та ефективність роботи регулюючих органів, здійснення нагляду на основі ризик-орієнтованого підходу; відповідальність та довіра між учасниками фінансового сектору; цілісність фінансової системи, всебічний захист прав кредиторів споживачів та інвесторів; прозорість та високі стандарти інформаційного розкриття з боку учасників фінансового сектору.

Досягнення візії та місії затвердженої Стратегії фінансового сектору України до 2025 року забезпечується шляхом низки взаємопов'язаних ініціатив і заходів, спрямованих на комплексний розвиток фінансового сектору. Впроваджувати передбачені ініціативи, особливо в період економічних спадів і криз під час дії воєнного стану, досить складно, проте необхідно з врахуванням дії принципу прозорості. Розкриваючи

основоположні принципи державного регулювання діяльності страхових компаній, дотримання яких сприяє розвитку страхового бізнесу та гарантує належний рівень захисту споживачів страхових послуг, Д. В. Біла також звертає увагу на цей принцип, а його складовими називає: по-перше, інформування громадськості про регуляторні заходи стосовно страховиків та інших учасників страхового ринку, а також про діяльність органів регулювання та нагляду, зокрема відкритість інформації щодо функціонування страхових компаній; по-друге, обов'язковий розгляд державними органами ініціатив, заяв, зауважень, пропозицій та скарг, наданих зацікавленими особами; по-третє, обов'язковість та оперативність опублікування прийнятих регуляторних актів; по-четверте, доступність і повноту інформації для страхувальників про страхові продукти, а також своєчасне оприлюднення для громадськості інформації про діяльність страхових компаній [10]. У правовому регулюванні страхової діяльності впровадження зазначених заходів забезпечує доступне розуміння правил та норм для всіх учасників страхового ринку, сприяє своєчасному реагуванню на зміни в економічному середовищі та дає можливість адаптувати фінансовий сектор до нових, часом складних і непередбачуваних, умов.

Висновки до розділу 1

Становлення та розвиток страхової діяльності нерозривно пов'язаний із трансформацією державної регуляторної політики. Основним чинником забезпечення сталого функціонування та розвитку страхового ринку виступає ефективний механізм правового регулювання, який виступає провідним інструментом державного впливу на цей сектор фінансових відносин як у прямий, так і опосередкований спосіб.

Правове регулювання державного страхування – сукупність правових норм і принципів, що визначають порядок організації, функціонування, моніторингу та контролю у цій сфері. Таке регулювання охоплює різноманітні

правові норми, які визначають як організаційно-правові, так і фінансові аспекти державних страхових програм. Наявність дієвої регуляторної системи – це не лише свідчення інституційної спроможності держави, а й передумова поступової інтеграції національного страхового ринку до міжнародного правового простору. Натомість відсутність ефективного правового впливу викликає труднощі в забезпеченні фінансової безпеки суб'єктів фінансової діяльності, ускладнюються подальший розвиток страхових послуг, а також гарантування соціальної стабільності та забезпечення економічного зростання.

Питання генези правового регулювання державного страхування в Україні, включно з її витоками, етапами становлення та формами розвитку, набувають особливого, подекуди визначального, значення при дослідженні змісту державного регулювання цієї галузі, оцінювання рівня конкурентоспроможності страхового сектора, а також у площині гармонізації поточної моделі правового регулювання державного страхування зі стратегічними пріоритетами євроінтеграції.

Ретроспективний аналіз форм та механізмів функціонування державного страхування дозволяє ідентифікувати помилки, допущені у цій сфері на попередніх етапах розвитку, та врахувати їх у подальших реформах. Для системного вивчення цього процесу застосовано періодизацію, що базується на комплексі критеріїв: історичних подіях, законодавчих ініціативах, періодах гармонізації з міжнародними стандартами, а також динаміці інвестиційних та ринкових процесів. Виділення етапів динаміки регуляторної моделі базується на аналізі законодавчої бази, оцінці дієвості проведених реформ, ідентифікації ризиків і перспектив галузі. Такий підхід сприяє не лише усвідомленню логіки еволюції правового забезпечення державного страхування, але уможливорює формування основи для прогнозування подальшої модернізації цієї системи.

Окреслений у дисертаційному дослідженні поділ на етапи становлення та розвитку сучасної вітчизняної регуляторної моделі страхової діяльності здійснено з урахуванням:

по-перше, вивчення передумов, що сприяли формуванню державної регуляторної політики в галузі страхування протягом визначеного періоду;

по-друге, аналізу еволюції нормативних актів, що визначали правила страхування в різні цикли розвитку сучасної української державності;

по-третє, оцінки економічної, соціальної та політичної ситуації в країні, яка безпосередньо впливала на попит та пропозицію страхових послуг, а також на зміни в організації страхових інститутів;

по-четверте, ефективності та продуктивності проведених реформ у сфері державного регулювання страхової діяльності;

по-п'яте, оцінки здобутого досвіду у сфері правового регулювання страхової діяльності як умови створення більш гнучких та адаптованих до змін нормативно-правових актів, які відповідали актуальним потребам суспільства та страхового ринку;

по-шосте, ідентифікації ймовірних ключових ризиків, визначення перспективних напрямів і можливостей страхової діяльності як необхідного фактору для стратегічного планування та прогнозування розвитку галузі.

Як у періоди економічного зростання, так і в умовах господарської рецесії правове регулювання державного страхування має ґрунтуватися на фундаментальних принципах, які забезпечують цілісну та збалансовану взаємодію всіх учасників страхового ринку, зокрема шляхом забезпечення фінансової стійкості страхових організацій, підвищення їх інвестиційної спроможності та належного захисту прав і законних інтересів споживачів страхових послуг.

Принципи здійснення правового регулювання державного страхування забезпечують системність, стабільність і гнучкість правозастосування в умовах фінансових криз та динамічного зростання страхових ризиків, враховують публічно-правову природу державного страхування, поєднуючи імперативний характер регулятивного впливу з гарантією захисту прав і законних інтересів застрахованих осіб.

Аналізуючи елементний склад системи принципів правового регулювання державного страхування, у дисертаційному дослідженні акцентовано увагу на змістовних характеристиках деяких з них.

Справедливість як принцип правового регулювання державного страхування полягає в утвердженні рівноправного та неупередженого підходу держави до всіх учасників страхового ринку, збалансованого забезпечення прав та інтересів між страховиками, споживачами страхових послуг і органами регулювання. Цей принцип виражається через такі ключові аспекти:

- гарантування юридичної рівності страхових організацій перед державними установами, які здійснюють регуляторні та наглядові функції, та співрозмірності відповідальності та допущеного правопорушення, з метою унеможливлення надмірних санкцій чи привілеїв;

- заборона будь-яких форм дискримінації, упередженого ставлення чи свавільного втручання регулятора у діяльність страховика, зокрема у договірні правовідносини між ним та його клієнтами чи партнерами;

- відповідність прийнятих регуляторних актів, розпоряджень, приписів, повідомлень на скарги вимогам виваженості, чіткого формулювання та реального поновлення порушених прав, а також забезпечення загального балансу інтересів у системі страхових відносин.

Законність як принцип правового регулювання державного страхування становить базову та фундаментальну правову засаду, що вимагає суворого дотримання нормативно визначених правил, процедур і повноважень усіма суб'єктами, залученими до процесу страхового регулювання. Цей принцип означає, що кожне управлінське, контрольне чи наглядове рішення у сфері державного страхування має ґрунтуватися на чинному законодавстві, відповідати формальним процедурним вимогам та не виходити за межі визначеної компетенції органу, який його ухвалив.

Принцип законності лежить в основі регуляторної політики державного страхування, гарантуючи стабільність, прогнозованість і передбачуваність взаємодії між страховиками, страхувальниками та державними органами. Цей

принцип унеможлиблює свавілля чи надмірне розширення дискреційних повноважень держаних органів у сфері державного страхування, виступає гарантією правової визначеності, прозорості регуляторного процесу та ефективного судового захисту в разі порушення прав учасників страхових правовідносин.

У межах дії принципу законності, адаптивність сучасного законодавства передбачає як скасування вже застарілих норм, так і вдосконалення чинних відповідно до останніх тенденцій у сфері страхової діяльності та державного управління. При цьому процес адаптації в правовому регулюванні потребує попереднього збору та аналізу спеціальних статичних даних щодо існуючих соціальних, економічних і технологічних ризиків, імовірних економічних витрат, дієвості запропонованих заходів у спрямуванні соціального захисту.

На рівні адаптивності сучасного законодавства до нових соціальних та економічних умов принцип законності правового регулювання державного страхування має узгоджуватись із принципами прогнозованості та прозорості.

Прогнозованість як принцип правового регулювання державного страхування виступає умовою формування стабільного правового середовища у сфері страхових правовідносин. Його сутність полягає у забезпеченні логічної послідовності та передбачуваності правових норм, які визначають порядок функціонування системи державного страхування. Цей принцип гарантує, що регуляторна політика у цій сфері не буде зазнавати спонтанних та безсистемних змін, її спрямування відповідатиме поточним фінансовим і організаційним можливостям держави, а також інтересам усіх учасників страхового ринку.

Впровадження принципу прогнозованості створює юридичну визначеність, завдяки якій страхувальники мають можливість планувати свої витрати, а страховики – розробляти стратегії розвитку, обирати інвестиційні програми без ризику появи деструктивних законодавчих змін. У протилежному випадку, постійна зміна правового регулювання підриває

довіру до інститутів державного страхування, створює несприятливі умови для залучення інвестицій та призводить до соціальної напруги.

Інституційне закріплення прогнозованості як базового принципу регулювання сфери державного страхування передбачає розробку та прийняття загальнодержавних і регіональних стратегій розвитку, концепцій цифровізації та сервісної підтримки страхування. Чітке та послідовне виконання вищезгаданих програм мінімізує правові ризики, створює основу для формування надійних очікувань і забезпечує більш ефективне планування майбутнього, що особливо актуально в умовах трансформацій державної політики у соціальній страховій сфері.

Прозорість як принцип правового регулювання державного страхування виконує визначальну роль у формуванні довіри до механізму страхового захисту, забезпечуючи невідворотність і відкритість правових інструментів, які уможливають функціонування цієї сфери. Сутність цього принципу полягає в гарантуванні повного, об'єктивного та оперативного інформування всіх зацікавлених сторін – споживачів та надавачів страхових послуг, регуляторів, а також широкої громадськості – про вимоги, правила, процедури, результати діяльності страхового сектору держави.

Складовими принципу прозорості правового регулювання державного страхування є: по-перше, системне інформування громадян про регуляторні заходи стосовно учасників страхового ринку, включаючи інструменти контролю та результати наглядової діяльності; по-друге, відкритість до зворотної комунікації з учасниками страхових правовідносин, що виявляється у розгляді заяв, ініціатив, зауважень, пропозицій та скарг; по-третє, обов'язкове та невідкладне оприлюднення прийнятих регуляторних рішень та нормативних актів; по-четверте, доступ і повнота інформації про страхові продукти, умови страхування.

Інституалізація принципу прозорості у державному страхуванні забезпечує доступне розуміння правил та норм всіма учасниками страхового ринку. Це, у свою чергу, є передумовою своєчасної адаптації страхового

сектору до змін в економічному середовищі та формує надійне підґрунтя для правової стабільності та інвестиційної привабливості державного страхування в умовах сучасних, часом непередбачуваних, викликів.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Система суб'єктів державного страхування

У сучасній доктрині як загальнотеоретичного, так і галузевого спрямування поняття «система» розуміється та інтерпретується по-різному, що свідчить про його складність, неоднозначність і багатогранність. Варіативність підходів та дефініцій, а також авторська специфіка у висвітленні цього поняття демонструють інтенсивний інтерес до його теоретичного осмислення. Незважаючи на відмінності у поглядах, найбільш аргументовано видається широка інтерпретація категорії «система», яка відображає її сутнісні характеристики – наявність структурних компонентів і внутрішніх зв'язків, що забезпечують її цілісність. До ключових ознак системи, крім структурованості та зв'язності, належать також цілісність; принципова неможливість ототожнення ознак системи із сумою ознак елементів, що її складають; функціональна обумовленість кожного елементу його місцем у системі; а також тісна взаємодія системи із зовнішнім середовищем. Усе це надає поняттю «система» значної евристичної цінності при аналізі складних правових явищ.

Не маючи можливості звертатися в процесі розгляду суб'єктного складу відносин у сфері державного страхування зі системних позицій до всіх ознак і властивостей, які характеризують систему як явище і відповідну категорію, акцентуємо увагу тільки на деяких, найбільш важливих із них, які стосуються окресленої в цьому підрозділі дисертаційного дослідження проблеми, тобто системи суб'єктів державного страхування.

Система суб'єктів державного страхування – складна, розгалужена, багатоманітна та з видовим розмаїттям елементів. При цьому така багатоманітність елементного складу системи суб'єктів державного

страхування недовільна. У такій системі всі елементи займають чітко визначене місце та об'єднані спільною метою, завданнями в архітектурі національної фінансової безпеки держави. Основна мета системи суб'єктів державного страхування – забезпечення стабільного функціонування страхового ринку з урахуванням публічного інтересу, а також доступного, справедливого та надійного страхового захисту населення як важливого елементу сучасної соціальної політики держави.

Виступаючи активними провайдерами фінансової безпеки та добробуту, суб'єкти державного страхування створюють умови для економічної стабільності та передбачуваності в суспільстві шляхом перерозподілу ризиків. Реалізація вищезгаданої політики соціального захисту стає особливо важливою у періоди кризових явищ та військових загроз. Будь-який відступ практики страхового бізнесу та регулювання страхових відносин від адекватного розуміння сутності політики соціального захисту, вираженої в унікальній і системній роботі суб'єктів державного страхування, завжди призводитиме до руйнівних наслідків.

Водночас, важливо зазначити, що система суб'єктів державного страхування – це не довільне та випадкове поєднання розрізнених компонентів, а цілісна, впорядкована структура, в основі якої – взаємозв'язки та взаємовідносини між її складовими. Саме через аналіз природи таких взаємозв'язків можна розкрити внутрішню логіку системи у цілому та виявити її інтегральні властивості як єдиного цілого. В межах страхової діяльності виникають різні суспільні відносини, які можна згрупувати так:

по-перше, відносини між основними суб'єктами державного страхування – страховиками та страхувальниками, які у правовій доктрині зазвичай називають горизонтальними;

по-друге, відносини між страховиками та органами нагляду та контролю у сфері страхування, взаємозв'язки яких характеризуються як вертикальні;

по-третє, зовнішні та внутрішньо корпоративні відносини, що формуються між підрозділами страхової організації та регулюються самими

організаціями шляхом видання локальних нормативно-правових актів. Ефективна взаємодія між суб'єктами державного страхування створює передумови для стабільного функціонування страхового ринку, що особливо важливо, як уже було зазначено, в умовах щоденної економічної турбулентності. Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що системі суб'єктів державного страхування властива інтегративність. Це означає, що елементи такої системи – страховики, страхувальники та органи нагляду та контролю у сфері страхування, так чи інакше пов'язані між собою, поєднані в одне ціле і тільки за умови інтегративної єдності мають можливість виконувати такі функції, як регуляторну (формувати правові умови для стабільного функціонування страхового ринку), контрольню-наглядову (здійснювати моніторинг фінансової стійкості страховиків та здійснювати своєчасне втручання у разі виявлення ризиків системного характеру), інформативну (забезпечити комунікативну взаємодію учасників страхових відносин, зокрема між державними інституціями, страховиками та страхувальниками), аналітичну (здійснити збір, обробку даних, необхідних для прогнозування тенденцій та розробки ефективних механізмів страхового регулювання), просвітницьку (популяризувати знання зі сфери страхового бізнесу, підвищувати обізнаність громадян про значення та переваги державного страхування), адаптивну (поєднувати національні практики у сфері державного страхування з міжнародними стандартами, що сприяє забезпеченню конкурентоспроможності системи вітчизняного страхування на глобальному рівні).

Безумовно, для функціонування та стабільного розвитку системи суб'єктів державного страхування необхідно забезпечити оптимальне поєднання інтересів усіх учасників страхових відносин, які вочевидь різноспрямовані. Актуалізуючи це питання у площині проблеми протидії відмиванню коштів у сфері страхової діяльності як умови забезпечення ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків, захисту прав та інтересів страхувальників, Д. В. Кіріка резонно

констатує: «оптимальна побудова системи правового регулювання страхової діяльності на національному рівні ефективна тільки при досягненні збалансованості інтересів суб'єктів страхових відносин і регулюючих їх органів» [54, с. 129]. На противагу цьому, будь-який суттєвий дисбаланс на користь однієї з груп учасників системи не тільки ускладнюватиме розвиток страхових відносин, але в майбутньому призведе до загострення кризових явищ та фактичного руйнування державного страхування.

Перебуваючи у стані постійного розвитку й модернізації під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, система суб'єктів державного страхування характеризується динамічністю, що пов'язано з постійним адаптуванням її до соціально-економічних трансформацій (щоденні виклики – демографічні зміни, економічні кризи, стихійні лиха, війни), зміною в ній функціональних зв'язків та інституційних механізмів (більш детально це питання розкрито у *підрозділі 1.2* дисертаційного дослідження). Сучасна політика держави, орієнтована на підвищення рівня захищеності громадян від соціальних ризиків, регулярно модифікує партнерські моделі взаємодії між державними, приватними та громадськими структурами у сфері страхування. Водночас глобалізаційні та євроінтеграційні процеси сприяють зміні конфігурації функціональних зв'язків між суб'єктами державного страхування, розширюючи їх повноваження відповідно до меж міжнародних практик та європейських стандартів.

Рівень ієрархічності системи суб'єктів державного страхування далеко не завжди очевидний. Виразніше він проявляється у вертикальній підпорядкованості суб'єктів державного страхування, яка формує чітку систему відповідальності та звітності. Ієрархічність системи забезпечує функціональну узгодженість між державними органами та страховими фондами, сприяє централізованому контролю за ефективним і справедливим розподілом страхових ресурсів, а також мінімізує ризики нецільового використання коштів. У межах ієрархічної структури системи виконання кожним суб'єктом державного страхування управлінських та/або

координаційних функцій здійснюється відповідно до чітко окреслених завдань стратегічного планування, оперативного управління та ефективної реалізації страхових програм. Ґрунтовне вивчення ієрархічної структури системи суб'єктів державного страхування дозволяє уникнути дублювання функцій суб'єктів одного рівня, ідентифікувати слабкі ланки в їх діяльності, які потребують нормативного вдосконалення, та як результат – підвищити ефективність прийнятих ними управлінських рішень.

Змістовна та структурна неоднорідність системи суб'єктів державного страхування зумовлює різні інтерпретації щодо того, які саме складові є ключовими для формування та реалізації страхових зобов'язань. Характеризуючи елементний склад системи суб'єктів державного страхування, вчені пропонують виділяти відмінні набори її компонентів. При цьому представники різних галузевих наук – адміністративного, фінансового, господарського та трудового права – при дослідженні цього питання проставляють власні акценти при визначенні складу суб'єктів державного страхування, що також впливає на їх трактування. Так, аналізуючи внутрішню структурну будову системи суб'єктів державного страхування, Р. Г. Соболев вважає, що вона представлена щонайменше трьома основними секторами: по-перше, уповноваженим органом державного нагляду та контролю за страховою діяльністю; по-друге, учасниками страхових зобов'язань – як тими, хто надає страхові послуги (страховики, об'єднання страховиків), так і тими, хто отримує їх (страхувальники); по-третє, суб'єктами посередницької діяльності у страхуванні (прямі посередники, які діють від імені учасників страхових зобов'язань – страхові агенти, страхові брокери, а також непрямі посередники, які професійно оцінюють страхові ризики та страхові збитки – андеррайтер, сюрвейер, аварійний комісар, аджастер) [161, с. 309–310].

Узагальнюючи наявні в економіко-правовій доктрині позиції щодо страхування як виду господарських правовідносин і страхової діяльності як виду професійної фінансової діяльності, А. Попова до «суб'єктів страхування відносить таких учасників ринку страхових послуг: по-перше, осіб, які

відповідно до закону мають право надавати страхові послуги на території України – страховики/перестраховики, товариства взаємного страхування; по-друге, осіб, які провадять діяльність із надання посередницьких послуг на ринку страхових послуг – страхові/перестрахові брокери, страхові агенти; по-третє, асоціації й об'єднання страховиків, що мають статус саморегульвних організацій; по-четверте, споживачів страхових послуг – страхувальників та третіх осіб за договором страхування (застрахованих осіб, вигодонабувачів, потерпілих осіб); по-п'яте, інших учасників ринку страхових послуг» [108, с. 33].

Актуалізуючи теоретико-практичні проблеми організації та здійснення діяльності у сфері страхування, Н. Б. Пацурія, І. М. Войцеховська, А. С. Головачова у монографічному дослідженні пропонують класифікувати «основних учасників страхових правовідносин у сфері господарювання за такими різновидами: по-перше, суб'єкти страхової діяльності – страховики (страхові компанії, філії страховиків-нерезидентів, товариства взаємного страхування, та осіб, які можуть набувати прав та обов'язків страховика у страхових правовідносинах у сфері господарювання), по-друге, учасники страхових правовідносин у сфері страхування (страхувальники та особи, що можуть набувати прав та обов'язків страхувальників у страхових правовідносинах у сфері господарювання, страхові посередники), по-третє, суб'єкти організаційно-господарських повноважень (органи у сфері нагляду за страховою діяльністю» [101, с. 66]. Враховуючи те, що кожен з учасників на ринку страхових послуг виконує тільки властиві йому функції та вирізняється специфічним правовим статусом, що зумовлено унікальною природою професійної діяльності у сфері страхування, колектив вищезгаданих авторів вважає, що «з урахуванням реалізації страхових правовідносин на страховому ринку можна говорити про різноманітність осіб, які можуть бути учасниками страхових правовідносин. Так, залежно від специфіки кожного конкретного страхового правовідношення його учасниками можуть бути: аварійні комісари, оцінювачі заподіяної шкоди або об'єкта страхування (сюрвейери,

аджастери, диспешери), банківські установи, лізингові компанії, консалтингові фірми тощо, яких слід віднести до учасників інфраструктури страхового ринку» [101, с. 66].

Узагальнюючи вищенаведені доктринальні позиції, можна констатувати, що такі різноманітні, залежні від галузевого спрямування, багатокритеріальні класифікації елементного складу системи суб'єктів державного страхування постають методологічним інструментом розуміння структури страхового ринку та характеристиками механізму регулювання страхової діяльності. З метою подальшого дослідження окресленої у цьому підрозділі проблеми ключовим критерієм обрано функціональний підхід, який дозволив здійснити поділ та розмежувати суб'єктів державного страхування за правовим статусом та функціональною роллю у системі – як основних (страховики, страхувальники), так і допоміжних (посередники, контролюючі та наглядові органи).

У системі суб'єктів державного страхування важливими інституційними агентами, відповідальними за накопичення фінансових ресурсів та забезпечення механізмів соціального захисту, є страховики. Чинне вітчизняне законодавство визначає страховика як «фінансову установу або філію страховика-нерезидентів, які отримали ліцензію та мають право здійснювати діяльність зі страхування на території України» (п. 66 ч. 1 ст. 1 та ч. 3 ст. 3 Закону України «Про страхування») [149]. Окрім спеціалізованого законодавчого акта, поняття «страховик» отримало інтерпретацію в кодифікованому нормативному документі, що більше підкреслило його системну правову значущість. Зокрема, в ч. 1 ст. 984 Цивільного кодексу України страховика визначено як «юридичну особу, спеціально створену для здійснення страхової діяльності та яка одержала в установленому порядку ліцензію на її здійснення» [184].

Слід зауважити, що поряд із терміном «страховик» на практиці часто використовується й інший термін – «страхова компанія». Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про страхування», «страховик має обов'язок і

виключне право використовувати у своєму повному найменуванні будь-яке зі слів «страховик», «страхова», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них, а також має право використовувати скорочення «СК». При цьому, за зауваженням Н. Міловської, використання вищевказаних термінів допустиме тільки для суб'єктів, які вже отримали ліцензію на провадження страхової діяльності або перебувають у процесі її отримання, а також об'єднань таких суб'єктів [86, с. 128]. За допомогою ліцензії, що виступає офіційним дозволом на здійснення визначених дій, законодавець визначає межі та обсяг правосуб'єктності такого суб'єкта, а також його статус фінансової установи.

У межах сфери державного страхування вони несуть подвійне функціональне навантаження: по-перше, виступають розпорядниками цільових коштів, а по-друге, виконують роль гаранта виконання зобов'язань перед застрахованими особами. Як із приводу останнього зазначив Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у своєму висновку у справі № 761/22989/15-ц, анулювання ліцензії не звільняє страхову компанію від зобов'язань перед клієнтом [159].

Правовий статус страховика ґрунтується на спеціальній нормативно-правовій основі, яка регламентує питання повноважень і меж відповідальності у сфері публічних фінансів. У сфері державного страхування страховики – суб'єкти публічного права. Чимало з них використовують у своєму найменуванні слова «національний», «державний» або похідні від них, що свідчить про належність такому суб'єкту державного страхування 100 відсотків статутного капіталу, що належить державі (ч. 3 ст. 9 Закону України «Про страхування») [149].

На відміну від сфери комерційних послуг, державні страховики не мають на меті отримання прибутку, їх діяльність спрямована на забезпечення соціальної справедливості та гарантування публічного добробуту. Їх призначення – реалізувати масові програми страхового захисту з урахуванням загальнонаціональних ризиків і демографічних чинників. В умовах

необхідності забезпечення реалізації принципу солідарності та соціальної справедливості на страховиків покладена відповідальність щодо перерозподілу фінансових ресурсів між учасниками системи державного страхування.

Фінансові ресурси, що акумулюються у розпорядженні страхових організацій, становлять економічну основу для виконання ними страхових зобов'язань і забезпечення стабільного функціонування їх інституційної структури. Констатуючи вказаний порядок, Д. Нестерова до таких ресурсів відносить «поточні надходження та фонди, що знаходяться у розпорядженні страховиків (сформовані за рахунок власних і залучених коштів)» [89, с. 73–74]. У системі державного страхування внески страхувальників є базовим джерелом акумуляції надходжень, що формують фінансову основу сталої діяльності страховиків публічного сектору. Інститут страхувальника – ключовий у забезпеченні стабільності системи державного страхування через регулярне надходження обов'язкових платежів.

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» зазначається, що термін «страхувальник» вживається в цьому документі у значенні, визначеному в Законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [138], відповідно до якого страхувальниками є роботодавці та інші особи, які відповідно до цього Закону зобов'язані сплачувати єдиний внесок. Отже, законодавче визначення страхувальника закріплює тільки коло осіб та фундаментальний обов'язок – сплату страхового внеску, без визначення додаткових чи специфічних характеристик, яким має відповідати страхувальник. Вищезгадане дає можливість вчергове підкреслити, що, по-перше, до такої категорії осіб, як страхувальники, належать роботодавці (у формі фізичної або юридичної особи, що значно розширює спектр суб'єктів у системі державного страхування), а також інші суб'єкти, які зобов'язані сплачувати єдиний внесок, і, по-друге, власне «сплата страхового внеску є основним обов'язком страхувальника» [160, с. 66]. Досліджуючи правовий

статус страхувальника у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, О. В. Соловйов констатує розуміння страхового внеску в економічному та юридичному розумінні, зокрема, як оплату страхової послуги (економічний аспект) та як грошове вираження страхового зобов'язання, яке обумовлено та підтверджено шляхом укладення договору страхування між його учасниками (юридичний аспект) [162].

Страхувальник – базовий елемент системи державного страхування, його волевиявлення – передумова формування страхових правовідносин. Відносини між страховиком та страхувальниками мають свою специфіку, від їх ефективності значною мірою залежить формування страхових резервів та їх використання. Крім того, вони мають дворівневу структуру: по-перше, загальні умови страхування, передбачені у правилах страхування, й, по-друге, безпосередні умови страхування, які деталізуються при укладенні договору страхування [84, с. 114–115]. У зв'язку з відсутністю вичерпного нормативного переліку прав страховиків та страхувальників зміст прав кожної зі сторін визначається за допомогою змісту кореспондуючих обов'язків контрагента страхового зобов'язання. Враховуючи це, Н. В. Міловська констатує: «оскільки договір страхування є двостороннім, у кожній із його сторін виникають права та обов'язки. Важливо, що права однієї сторони співвідносяться з обов'язками іншої сторони таким чином, що відповідному обов'язку страховика кореспондує відповідне право страхувальника, і навпаки» [84, с. 116].

Важливою передумовою для формування страхового зобов'язання є наявність страхового інтересу. Останнє обґрунтовується захисним та забезпечувальним призначенням страхування, що проявляється в задоволенні майнових потреб, які виникають у результаті обставин із наявними ознаками страхового випадку. Формування державної політики у сфері страхування повинно включати інтереси страхувальника як ключового користувача страхового продукту.

Вивчення правового статусу страхувальника дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування державної моделі страхового захисту, в яких визначальну роль відіграє ще один ключовий суб'єкт системи державного страхування – головний фінансовий регулятор держави, функції якого нині виконує Національний банк України.

У межах впровадження визначальних стандартів діяльності страховиків та заохочення добросовісного ставлення до страхувальників, Національний банк України розробляє відповідні регуляторні інструменти, спрямовані на гарантування та забезпечення належного захисту прав страхувальників, підвищення рівня довіри з їх боку до страхового ринку (*більш детально методи правового впливу держави на сферу державного страхування, а також інструменти контролю, які застосовуються Національним банком України у цій сфері, досліджено у розділі 2 цього рукопису*).

Аналізуючи вищезазначене, можна констатувати, що в умовах правового пізнання надзвичайно актуальним постає впровадження системного підходу як методологічної основи осмислення складних правових явищ. Його цінність полягає у здатності, спираючись на узагальнені категорії та дефініції, окреслити базові елементи й вихідні принципи, що формують нові властивості таких складних правових явищ, а також ідентифікувати першооснови, з яких вибудовується їх структура. Системний підхід, як одна з ключових та фундаментальних стратегій наукового дослідження, виник у відповідь на необхідність вивчення багаторівневих, неоднорідних, динамічних утворень. Якщо ж застосувати його у сфері дослідження системи суб'єктів державного страхування, він відкриває можливості для комплексного осмислення внутрішньої організації цієї системи, виявлення взаємозв'язків між її елементами та розробки ефективних орієнтирів для їх подальшого розвитку та вдосконалення. Іншими словами, завдяки системному підходу стає можливим описати інституційний склад суб'єктів державного страхування, глибше осмислити їх юридичний статус, виявити структурні зв'язки, функціональну взаємодію та роль кожного у межах цілісної моделі правового регулювання

страхового ринку. Системний аналіз сприяє детальному вивченню механізмів розподілу повноважень, координації дій та відповідальності між суб'єктами державного страхування. До того ж окреслений методологічний підхід є незамінним в умовах цифрової трансформації фінансового сектору при визначенні нових форм взаємодії учасників страхового ринку, моделюванні оптимальних, продуктивних управлінських і регуляторних рішень спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави.

2.2. Методи правового впливу держави на сферу державного страхування

Досягнення спільних цілей та координація діяльності державних і приватних структур у сфері страхової діяльності передбачає, насамперед, осмислення того, яким закономірностям така координація підпорядковуються, якими способами досягаються результати, в якому напрямі може еволюціонувати її подальший розвиток. Розв'язання окреслених проблем обґрунтовує вимогу враховувати не тільки теоретичні основи функціонування страхового ринку, а й позиції потреб практики окреслити комплекс методів правового впливу на сферу страхування, який використовує держава. Як із цього приводу зауважує О. Гаманкова, «розвиток ринку страхових послуг багато в чому визначається ефективністю застосовуваних державою методів його регулювання» [27, с. 61]. Аксиологічна роль останніх виражається у сприянні розробці ефективних стратегій ризик-менеджменту, а також зменшенні ймовірних кризових явищ у страховій сфері. Натомість саме по собі теоретичне вивчення системи мінімізації ризиків та плану управління ринком страхових послуг до розуміння, опису і визначення ефективності застосовуваних державою методів правового впливу на сферу державного страхування, можна характеризувати, за вдалим висловом Л. Петрової, лише «як алогічний матеріал» [103, с. 4].

Методи державного регулювання страхової діяльності – це система способів правового регулювання страхової діяльності, розроблених та визначених державою, з урахуванням вимог та потреб страхового ринку, а також інтересів суб'єктів державного страхування. Така система має практичне значення, оскільки дає можливість виробити зміст державної економічної політики для подальшого регулювання страхової діяльності за ключовими напрямками: залучення держави до формування та вдосконалення механізмів захисту майнових прав та інтересів суб'єктів страхової діяльності; законодавче регулювання вітчизняного страхового ринку; державний страховий нагляд та контроль; захист конкуренції та запобігання монополізму на страховому ринку тощо.

Методи державного регулювання страхової діяльності досить різноманітні, тому в напрацюваннях учених вони визначаються по-різному. Але, незважаючи на розбіжність доктринальних позицій із приводу сутнісного наповнення елементного складу системи методів правового впливу держави на сферу страхування, класичним серед усієї варіативності врахування істотних ознак цього явища можна вважати твердження, запропоноване Д. О. Тищенком: «державне регулювання страхової діяльності – цілеспрямовані дії держави з використанням правових, економічних, організаційних, технологічних та інших методів, що спрямовані на подолання різноманітних екстерналій страхового ринку, які знижують ефективність функціонування страховиків щодо здійснення страхової діяльності» [167, с. 83]. Наприклад, серед способів легалізації господарської діяльності виокремлюють, зокрема, державну реєстрацію суб'єктів страхової сфери, надання ліцензій, а також оформлення дозвільної документації. Водночас монетарне регулювання передбачає вплив через механізми цінової та тарифної політики, визначення облікових принципів, а також встановлення нормативів щодо резервного забезпечення та капіталізації страхових фондів. За допомогою такої системи методів регулювання страхової діяльності, як стимулювання, підтримка, сприяння та контроль, а також правового та фінансового механізмів держава

розробляє та реалізовує власну регуляторну політику щодо страхової діяльності, враховуючи інтереси суб'єктів страхових правовідносин.

Актуалізуючи соціальну значимість державного регулювання страхової діяльності, що полягає в забезпеченні стійкості та прогнозованості розвитку страхового сектору та захисту інтересів споживачів цього виду послуг, правомірно виокремити таку інструментальну роль держави в обмеженні та стимулюванні ринку страхових послуг, забезпеченні його фінансової ефективності та стабільності: по-перше, запровадження державного механізму офіційного визнання осіб, які прагнуть здійснювати професійну страхову діяльність, що охоплює процедури державної реєстрації та ліцензування; по-друге, визначення стандартів фінансової надійності страхових компаній за допомогою нормативного регулювання ключових фінансових показників та інвестиційної політики; по-третє, впровадження системи адміністративного контролю за діяльністю страховиків через створення профільного державного органу нагляду; по-четверте, встановлення системи адміністративних санкцій за порушення норм страхового законодавства; по-п'яте, введення системи обов'язкового страхування [71, с. 16].

Упорядкувати методи правового впливу держави на сферу страхування досить складно та проблематично, адже засоби та інструменти такого впливу численні, а участь державних структур у цьому процесі багатоманітна. Саме тому конструктивним видається наступний підхід. Враховуючи те, що класична економічна теорія сукупність інструментів державного регулювання, залежно від характеру впливу на об'єкт, поділяє на безпосередні (прямі) та опосередковані (непрямі) форми впливу [27, с. 61], можна констатувати, що державне регулювання страхової діяльності може також здійснюватися за допомогою методів прямого впливу (проведення законотворчої діяльності та організації нагляду і контролю) та непрямого втручання держави у процес його функціонування (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну політику). У зв'язку із цим визначним критерієм у дослідженні методів правового впливу держави на сферу державного

страхування варто обрати поділ на пряме регулювання та непряме регулювання з подальшою класифікацією регуляторних інструментів.

Сучасна концепція державного впливу на економіку охоплює розмаїття методів, форм і засобів, що використовуються для досягнення цілей державного регулювання. Водночас слід підкреслити наявність різноманітних наукових підходів до інтерпретації цього явища. Існує широкий діапазон наукових позицій та підходів, що варіюються від переконання в необхідності обмеженої участі держави в економічних процесах та здійснення опосередкованого впливу на економічні інтереси суб'єктів страхової системи до досить «жорстких» засобів впливу на регулювання сфери державного страхування, ідеологи яких намагаються довести необхідність активного проведення державою законотворчої діяльності та організації нагляду і контролю. У періоди економічних потрясінь спостерігається зростання уваги до цього питання, оскільки саме тоді стають очевидними численні недоліки функціонування окремих секторів [167, с. 64].

Державне регулювання страхової діяльності, яке здійснюється за допомогою методів прямого та непрямого впливу спрямоване на вдосконалення організаційної структури страхового ринку, установлення страхової системи захисту майнових інтересів споживачів страхових послуг, налагодження взаємодії страхового бізнесу, держави та суспільства й створення умов для активізації інтеграції вітчизняного страхового ринку у світовий фінансовий простір. Актуалізуючи значення ефективної системи методів державного регулювання у стратегічному розвитку страхового ринку України, В. Фурман виокремлює прямі та непрямі напрями впливу держави на учасників страхових відносин, що, на думку автора, «матеріалізується у наданні гарантій соціального захисту певних груп населення і здійсненні обов'язкового державного страхування за рахунок бюджетних коштів; визначенні основ і порядку участі держави в страхуванні некомерційних ризиків для захисту вітчизняних й іноземних інвестицій та експортних кредитів; наданні додаткових гарантій страховикам, що інвестують кошти в

спеціальні неринкові державні цінні папери з гарантованим доходом; створенні цільових резервів, що компенсують неспроможність окремих страхових організацій при виконанні ними зобов'язань по договорах довгострокового страхування життя і пенсійного страхування» [182, с. 115].

Прямі методи правового регулювання впливу держави на сферу державного страхування, або, як їх ще називають – адміністративні, ґрунтуються на законодавчо прийнятому та нормативно закріпленому порядку дій. Основними інструментами прямого державного впливу на сферу державного страхування є нормативно-правові акти, макроекономічні плани та цільові програми, які мають комплексний характер, а прямого адміністративного регулювання – ліцензії, квоти, нормативи, регламентуючі правила, санкції, заборони, вимоги, механізми примусу, попередження, зауваження та застереження.

Забезпечення належного рівня якості надання страхових послуг є пріоритетним завданням державного регулювання не тільки на етапі формування страхового ринку, а й у майбутньому. Керувати якістю страхових послуг, підвищувати їх конкурентоспроможність на вітчизняному ринку можливо за умови, що технологія страхування базується на комплексній системі загальноприйнятих стандартів, яка повною мірою охоплює всі аспекти, етапи та учасників процесу страхування. Фінансова сутність страхування зумовлює правове регулювання більшості майнових відносин, що виникають у цій сфері. Враховуючи сказане, цілі регулювання страхового ринку мають досягатися через формування комплексної нормативно-правової бази, яка би чітко регулювала діяльність учасників страхового ринку.

Нормативно-правова база страхової діяльності сприяє забезпеченню використання комплексу основних інструментів державного регулювання, що в сукупності утворюють цілісний механізм прямого впливу держави на регулювання сфери страхової діяльності, а саме: ліцензування страхової діяльності та реєстрація суб'єктів страхової системи, встановлення вимог щодо обсягу та структури статутного капіталу страхової компанії, а також до

розміру та порядку розміщення страхових резервів; визначення межі перестраховування; встановлення процесу ліквідації та реорганізації страхових компаній; застосування заходів наглядового впливу та контролю (анулювання ліцензій, накладення штрафів, встановлення заборон на ведення певних видів діяльності, що суперечить інтересам суспільства або окремих господарюючих суб'єктів, попередження антикорупційної діяльності, антимонопольне реагування тощо).

Отже, законодавство – основа економічного порядку в страхуванні. Без чіткої регламентації та продуманих законодавчих актів, які визначають порядок організації та діяльності страховиків, успішний розвиток страхового ринку неможливий. Система вітчизняного законодавства у сфері страхування досить складна та розвинена. З цього приводу можна відзначити передусім спеціалізований Закон України «Про страхування» («регулює діяльність страхових компаній, встановлює вимоги до організації та здійснення страхових операцій, права та обов'язки страхувальників і страховиків, а також порядок отримання ліцензій на страхову діяльність») [149], Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» («регулює питання ліцензування господарської діяльності, включаючи страхову діяльність, визначає загальні вимоги до ліцензіатів, порядок подання та розгляду заяв на отримання ліцензій, а також підстави для анулювання ліцензій») [140], Цивільний кодекс України («регулює договірні відносини між страхувальниками та страховиками, визначає права та обов'язки сторін, механізми захисту прав споживачів») [184], Податковий кодекс України («встановлює податкові зобов'язання страхових компаній, порядок оподаткування страхових операцій») [107], а також ряд інших нормативних актів.

Акцентуючи увагу на ефективності регулювання страхового ринку та визначаючи ключовою проблемою у цьому процесі недосконалість податкового законодавства, на думку О. Гаманкової, «прямі методи правового впливу держави на сферу державного страхування передбачають формування

нормативно-правової бази, яка би чітко визначила «правила гри» на ринку страхових послуг». Висловлене авторкою твердження, що «форма будь-якого впливу на об'єкт регулювання з боку держави не може існувати поза правовим полем» [27, с. 62] заслуговує на підтримку. При цьому зауважимо, що в сучасних умовах створення нормативно-правової бази має ґрунтуватись на яasnих та чітких принципах, які стануть основою для розвитку страхового сектору, визначатимуть надійних страховиків та спеціалізованих перестраховиків, будуть привабливими для потенційних учасників і створять умови для ефективного виконання страховиками своїх функцій в економічному розрізі в цілому.

Норми поведінки учасників страхового ринку, визначені законодавчо, повинні включати економічні нормативи, виконання яких має контролюватися державою із застосуванням адміністративних заходів впливу. Щоразу вдосконалюючи нормативно-правову базу регулювання страхової діяльності, передусім необхідно звертати увагу на економічно обґрунтовані нормативи діяльності страхових організацій, дотримання яких мінімізувало би ризик дестабілізації їх роботи. Отже, важливим (ключовим) прямим методом правового впливу держави на сферу державного страхування є створення нормативно-правової бази діяльності як страхового ринку в цілому, так і окремих його суб'єктів.

Порушення або невиконання регламенту використання інструментів державного регулювання, які становлять прямий вплив держави на сферу страхової діяльності, може призвести до серйозних негативних наслідків для учасників страхового ринку, включаючи й саму державу, яка справляє адміністративний вплив. На державному рівні важливим інструментом організації страхування є метод страхового нагляду. Останнє пов'язано з тим, що наглядова діяльність передусім покликана забезпечити прозорість і законність діяльності суб'єктів страхового ринку, захист інтересів страхувальників і суспільства. Ця діяльність охоплює кілька ключових напрямів:

по-перше, формування принципів і основ страхового нагляду, зокрема через створення спеціалізованих органів, що здійснюють контроль за страховою діяльністю;

по-друге, розробку нормативних документів для нагляду за страховою діяльністю та встановлення єдиних стандартів і методичних принципів організації страхового бізнесу;

по-третє, ведення державного реєстру страховиків;

по-четверте, встановлення специфічних вимог до страхових організацій, введення системи ліцензування та сертифікації страхового бізнесу;

по-п'яте, визначення загальних кваліфікаційних вимог до керівників і фахівців страхових компаній;

по-шосте, захист конкуренції та запобігання монополізації страхового ринку;

по-сьоме, контроль за дотриманням страхового законодавства, правомірністю операцій на страховому ринку, зокрема шляхом проведення перевірок діяльності суб'єктів страхового ринку та їх звітності, а також за забезпеченням страховиками фінансової стійкості та платоспроможності;

по-восьме, видачу дозволів на збільшення розмірів статутних капіталів страховиків, а також на проведення операцій з іноземними інвестиціями.

Під впливом інтеграції різних видів фінансового бізнесу відбувається формування єдиної платформи регулювання та уніфікації нагляду за діяльністю суб'єктів страхового ринку на рівні мегарегулювання. Наразі це функція Національного банку України, який є фінансовим мегарегулятором та виконує обов'язки з нагляду за діяльністю учасників страхового ринку. Ця фінансова установа займається розробкою проєктів нормативних актів, що регулюють діяльність учасників страхового ринку, а також гарантує захист прав і законних інтересів страхувальників, ефективного розвитку страхової справи. Крім того, до повноважень згаданого фінансового органу належить розробка вимог щодо ліцензування, атестації, функціонування та подачі звітності суб'єктами страхової діяльності, а також встановлення критеріїв

фінансової стабільності страховиків, включаючи правила формування та розміщення страхових резервів [71, с. 78]. Концентрація у Національному банку України функцій нагляду та контролю за діяльністю суб'єктів страхового ринку здійснюється з метою підвищення його стабільності. Вказана мета може бути досягнута передусім завдяки забезпеченню якісного контролю за системними ризиками, підвищенню ефективності правового регулювання сфери страхової діяльності.

Обґрунтовуючи необхідність державного регулювання страхової діяльності та пошуку можливостей його вдосконалення, Л. М. Войтович констатує відсутність у Законі України «Про страхування» нормативного визначення сутності державного регулювання страхової діяльності. Зважаючи на наявну прогальність з боку законодавця, що впливає на ефективне функціонування страхової системи, досягнення її стабільного розвитку, на думку вченого, логічне тлумачення змісту згаданого нормативного правового акта дає можливість зрозуміти, що «державне регулювання у розрізі державного нагляду за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог вітчизняного законодавства про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків і захисту інтересів страхувальників» [23, с. 149]. Так, у рамках розвитку найкращих практик діяльності страховиків та сприяння добросовісній поведінці щодо страхувальників, Національний банк України впроваджує механізми нагляду за ринковою поведінкою та розробляє відповідні інструменти контролю, покликані забезпечити ефективний захист прав страхувальників та зміцнити довіру останніх до сектору страхування. Стратегічна ціль такого нагляду – забезпечення стабільності, платоспроможності та фінансової стійкості ринку страхування, який буде конкурентоспроможним і здатним гарантувати ефективний захист прав споживачів, а також пропонувати страхові послуги, що відповідають потребам громадян та економіки. З цією метою Національний банк України як головний фінансовий регулятор України розробляє підзаконні нормативно-правові акти

щодо основних вимог для формування справедливої бізнес-практики, а також наглядові інструменти, що застосовуються в разі невиконання належних стандартів страхової практики.

Просуваючи належну страхову практику, Національний банк України повинен відстоювати важливість та переваги такого досвіду для страхування як на мікро-, так і макрорівні. Ефективною страховою практикою на макрорівні можуть бути заходи адміністративного регулювання, такі як обов'язкова реєстрація тих, хто здійснює дії, пов'язані з укладанням договорів страхування.

Кожна страхова компанія повинна мати ліцензію на здійснення страхової діяльності. Ліцензування діяльності в галузі страхування – ключовий елемент захисту прав споживачів і підтримки стабільності ринку, оскільки допомагає забезпечити повний захист страхувальників від недобросовісних страховиків, а також повністю запобігає появі на ринку фірм-одноденок, які займаються незаконним привласненням коштів клієнтів.

Процес ліцензування – це суворо регламентований процес, який ґрунтується на пріоритетному використанні владно-правового (імперативного) методу регулювання суспільних відносин. Доцільність застосування імперативного методу регулювання правових відносин у сфері державного страхування зумовлена самою роллю ліцензування, яке певною мірою виступає як обмежувач свободи підприємництва в інтересах суспільства загалом. Головна мета ліцензування – це перевірка готовності страхової організації до якісного здійснення страхової діяльності, а також визначення основних сфер і напрямів цієї діяльності.

Здійснюючи процедуру ліцензування, Національний банк України засвідчує, що страхова компанія відповідає вимогам, визначеним чинним законодавством, зокрема: має достатній розмір статутного капіталу, створеного лише грошовими внесками; забезпечена наявністю кваліфікованого керівництва; фінансово стійка та здатна покривати можливі збитки клієнтів; сформовані страхові резерви та дотримано загальні вимоги до

ліцензіатів (наявні статут компанії, бізнес-план, документи про керівництво, інформація про фінансовий стан).

Просуваючи належну страхову практику на макрорівні, Національний банк України повинен приділяти значну увагу заходам, що дозволяють створити сприятливі умови для функціонування страхування як важливого сектору економіки. Йдеться перш за все про стимулювання попиту на страхування та про створення сприятливого і стабільного соціально-економічного середовища, в якому забезпечено нормальне функціонування та рівні можливості для всіх учасників страхового ринку. Так, мають бути передбачені заходи, за допомогою яких забезпечується захист інтересів споживачів страхових послуг.

Ефективне регулювання страхових компаній вимагає збалансованого підходу між державним наглядом та стимулюванням інновацій у страхових продуктах, що загалом сприяє стабільності фінансової системи. Мінімізувати системні загрози та підвищити адаптивність страхового ринку до макроекономічних викликів можна через запровадження ризик-орієнтованого підходу в нагляді за страховими компаніями, основою реалізації якого виступають такі принципи:

по-перше, *принцип пропорційності (Proportionality)* – регулюючі вимоги та інтенсивність наглядових заходів установлюються з урахуванням масштабу та важливості фінансової установи (її впливу на ринок і економіку в цілому), складності її бізнес-моделі та характеру ризиків, що супроводжують діяльність фінансової установи;

по-друге, *принцип перспективного погляду (Forward-looking)* – оцінка діяльності фінансової установи проводиться з урахуванням аналізу бізнес-плану, майбутніх перспектив та можливих ризиків компанії;

по-третє, *принцип раннього виявлення та вчасного реагування (Early warning)* – оцінка можливих ризиків та їх ідентифікація на початковому етапі з метою своєчасного реагування та вжиття необхідних заходів;

по-четверте, *принцип професійного судження (Professional judgement)* – оцінка базується на логічних та аргументованих висновках, заснованих на знаннях, умінні та всебічному аналізі наданої фінансовій установі інформації;

по-п'яте, принцип правової визначеності – полягає у встановленні чітких та зрозумілих для виконання вимог через систему законодавчих та нормативно-правових актів, що включають графіки адаптації діяльності фінансових установ відповідно до нових стандартів та вимог [74].

Аналізуючи вищесказане, можна зробити висновок, що в контексті використання прямих методів правового регулювання впливу держави на сферу державного страхування регулююча та наглядова різновиди діяльності мають різні завдання, але в сукупності створюють єдину систему методів правового впливу на сферу страхування, забезпечуючи стабільність страхового ринку, ефективний захист прав страхувальників, впроваджуючи контрольні та наглядові інструменти впливу у випадках неналежної практики у сфері надання страхових послуг.

Протягом усього розвитку ринкових процесів у сфері вітчизняного страхування держава переважно орієнтувалася на прямі методи регулювання, спрямовані на безпосередній вплив на діяльність страхових компаній. При цьому непряме регулювання власне страхового ринку, яке мало б на меті формування конкурентного та прозорого середовища, залишалось поза увагою [27, с. 63]. Непрямі методи правового впливу держави на сферу державного страхування передбачають надання визначених та регламентованих переваг і преференцій, гарантій сприяння, підтримки та допомоги, а також різного роду фінансових, податкових пільг тим суб'єктам страхування, яких держава вважає за потрібне підтримати або яким допомогти за наявності певних умов. Такі методи формують передусім групу інструментів правового впливу на економічні інтереси учасників страхового ринку, що охоплює такі аспекти, як податкові ставки, пільги, субсидії, тарифи на страхування, відсоткові ставки, валютні курси та рівень заробітної плати.

Використання непрямих методів правового впливу держави на сферу державного страхування дозволяє сформувати економічні умови, які мотивують учасників страхового ринку діяти у інтересах суспільства, сприяючи виконанню завдань відповідно до загальнодержавних та приватних потреб. Здійснюючи опосередкований вплив на економічні інтереси суб'єктів страхової системи та зумовлюючи у цьому ключі їх поведінку, непрямі методи правового впливу держави на сферу державного страхування в умовах ринкової економіки виступають ефективним монетарним інструментом. Такі методи, відображаючи непряме втручання держави у страхову систему, реалізуються за допомогою податкових, бюджетних і цінових засобів впливу. Вибір останніх, на переконання Л. М. Войтовича, залежить від ряду факторів: «ситуації в країні, розвиненості ринкових відносин, доктрини економічної політики, впливу глобалізаційних процесів» [23, с. 153]. В індустріально розвинених країнах вищезгадані інструменти відіграють першорядну роль, натомість використання адміністративних (прямих) методів державного регулювання сфери страхування стає доцільним, коли непрямі методи правового впливу держави на таку сферу в умовах ринкової економіки діють надто повільно або виявляються недостатніми [57].

Важлива мета застосування непрямих методів правового впливу держави на сферу державного страхування – стимулювання інвестиційної функції страхування, забезпечення стабільного функціонування фінансових ринків. Звертаючи увагу на позитивні процеси невід'ємної участі страхових компаній у фінансуванні реального сектору економіки, С. В. Юзіна, С. О. Пірогов, В. Р. Сокіл порівнюють їх із потужним фактором сталого економічного зростання в країні. Як приклад учені наводять той факт, що в розвинених державах світу страхова галузь трактується не лише як елемент фінансової інфраструктури, а й як стратегічний ресурс, здатний сформувати та гарантувати стабільність і довгостроковість економіки [195, с. 130].

Інтерес до страхування зумовлений, тим, що в разі обмежених оборотних коштів у підприємств та підприємців виникає потреба шукати шляхи для роз-

ширення можливостей вирішення фінансових питань, і передусім за рахунок інвестиційних фондів страхових компаній [197]. Нобелівський лауреат з економіки Вільям Шарп визначив страхові організації як інвестиційних інвесторів, водночас ідентифікуючи таких учасників фінансового ринку універсальними посередниками у сфері капіталовкладень [219]. Нарівні з банками та недержавними пенсійними фондами, страхові компанії акумулюють значні обсяги інвестиційних ресурсів, а їх роль як привабливих інвесторів стає дедалі більше вагомою в умовах трансформації фінансових ринків [168, с. 33]. У національній економіці акумульовані через страхування кошти можуть слугувати джерелом потужних інвестицій. Однак, незважаючи на те, що інвестиційні можливості вітчизняних страхових компаній чимраз розширюються, як переконує О. Жабинець, аналіз інвестиційної діяльності у сфері надання страхових послуг не завжди виявляє наявність на ринку привабливих для страховиків інвестиційних інструментів, а також стимулів та гарантій вкладень сформованих ними страхових резервів [41, с. 17]. Типову позицію в цьому питанні займають уже згадані нами представники економічної науки – С. В. Юзіна, С. О. Пірогов, В. Р. Сокіл. Вчені зауважують, що перспективи розвитку відносин між українськими страховими компаніями та промисловими підприємствами значною мірою визначаються масштабом їх фінансово-ресурсного потенціалу. У цьому контексті ключовим завданням створення гнучкої та ефективної системи взаємодії виступає досягнення балансу не лише між обсягами наявних та необхідних інвестиційних ресурсів. Важливу роль у цьому процесі відіграє рівновага між їх структурною відповідністю поточним потребам реального сектору [195, с. 131]. Складнощі виникають у тому, що великі страхові компанії, які акумулюють основні обсяги фінансових ресурсів, не завжди спроможні налагодити ефективну інвестиційну взаємодію з широким колом малих та середніх підприємств. Зі свого боку останні також часто не мають доступу до партнерства з меншими банками, натомість більшою мірою орієнтуються на співпрацю з потужними фінансовими установами, які пропонують більш вигідні умови. У таких

випадках актуальною стає потреба взаємодії підприємств як із боку страхового ринку, так й зі сторони банківського сектору. Безумовно, така взаємодія трьох суб'єктів – підприємств, страхових компаній, банків – може сприяти збільшенню обсягів інвестування в економічний сектор країни та трансформації страхових резервів у компенсаційні ресурси прямих інвестицій. Відповідно, якщо виходити з теорії взаємозалежності між ефективністю управлінських рішень та часовими рамками їх реалізації, можна зробити такий умовивід: нарощування інвестицій в економічну сферу з часом стимулює пожвавлення господарських процесів і, як результат, збільшує дохідність страхових компаній. Своєю чергою скорочення діяльності у реальному економічному секторі поступово знизить результативність фінансових операцій. Отже, розширення інвестицій у виробництво вже сьогодні формує підґрунтя для довгострокового та прогнозованого прибутку у страхуванні.

З метою надання фінансових імпульсів та стимулів економічному розвитку страхування, активізації зростання інвестиційних можливостей організацій держава може опосередковано впливати на інтереси учасників страхового ринку за допомогою податкових пільг і преференцій.

Податкові пільги передбачають надання платникам (суб'єктам підприємницької діяльності, галузям, окремим групам громадян) прав на повне або часткове звільнення від оподаткування, використання нарахованих податків (у певних пропорціях) для фінансування діяльності платника, перенесення термінів погашення податкових платежів на більш віддалену перспективу [64, с. 86]. Впровадження податкових пільг у сфері державного страхування сприяє підвищенню доступності страхових послуг через зменшення економічного навантаження на страхувальників. Важливі у цьому ключі положення Податкового кодексу України [107], зокрема: ст. 3 «Загальні засади оподаткування», яка «визначає загальні принципи податкового регулювання, в тому числі пільги для окремих категорій платників податків»; ст. 156 «Податок на прибуток підприємств», яка передбачає пільги для страхових компаній щодо оподаткування прибутку, зокрема можливість

включення витрат на страхові резерви та інші специфічні витрати; ст. 164 «Податок на доходи фізичних осіб», яка встановлює пільги для фізичних осіб щодо оподаткування доходів від страхових послуг; ст. 197 «Неоподатковувані операції», яка визначає, що операції зі страхування (наприклад, надання послуг за договорами страхування) звільняються від податку на додану вартість (ПДВ); ст. 203 «Пільги з ПДВ», яка визначає перелік операцій, які звільняються від ПДВ, зокрема страхування. Крім того, Закон України «Про страхування» у ст.24 «Страхові резерви» визначає правила формування страхових резервів, що можуть мати податкові пільги, зокрема щодо їх включення до витрат для цілей оподаткування [149].

В умовах необхідності підтримки та розвитку фінансового сектора економіки система оподаткування страхових організацій дозволяє платникам при розрахунку податку на прибуток зменшити податкову базу на величину прибутку. У короткостроковій перспективі це призводить до певних втрат для бюджету у вигляді недоотриманих податкових платежів, але в подальшому за рахунок збільшення інвестиційних можливостей страховиків розширюється податкові нарахування до державного бюджету. Отже, податкові пільги, що спонукають платників до певних дій, приносять економічний результат лише в майбутньому. Тільки з часом використання платником всього спектра наданих державою податкових пільг у сфері страхування дозволяє як оптимізувати розмір податкового зобов'язання, так і досягти компромісу в економічних інтересах держави загалом та очікуваннях окремих платників податків зокрема.

З метою забезпечення стабільності страхової системи податкові пільги як метод регулювання сфери страхової діяльності створюють синергетичний ефект взаємозв'язку інтересів громадян, страхових організацій та держави. За допомогою таких податкових стимулів держава здійснює непрямий правовий вплив на поведінку суб'єктів страхування, спрямовуючи їх до пріоритетних напрямів соціального забезпечення та захисту.

Надання та використання податкових пільг слід проводити з урахуванням інтересів як держави, так і всіх платників, а не тільки тих суб'єктів, які, власне, одержують пільги. Останнє пояснюється тим, що податкове навантаження, яке знімається з одних платників, по суті перекладається на всіх інших [64, с. 86–87]. Завдяки податковим пільгам держава може встановлювати необхідні умови для підтримки соціальної системи, сприяючи її відтворенню, збереженню та розвитку. Так, із цього питання Я. В. Лебедзевич відзначає: «податкові пільги використовуються з метою соціальної підтримки та пом'якшення соціальної нерівності. Зокрема, це податкові пільги багатодітним сім'ям, переселенцям із-за кордону на свою історичну батьківщину, студентам та особам, які підвищують свою кваліфікацію; вирахування з особистих доходів і прибутку, що використовуються для оплати освітніх, медичних і страхових послуг, житлового будівництва тощо» [65, с. 151].

Пільга – це виняток із загальних правил, який не поширюється на всіх платників податків. Вона полягає в наданні переваг окремим особам чи групам, частковому звільненні від виконання встановлених обов'язків або полегшенні умов їх виконання. Як бачимо, пільга, є певним привілеєм, що передбачає відступ від загальних норм на користь конкретних осіб чи соціальних груп. Тому застосування податкових пільг передбачає проведення аналізу того, вони впливатимуть на розвиток усіх зазначених суб'єктів: платників, яким надаються пільги, держави та всіх інших платників податків [64, с. 86–87].

Зважаючи на вищесказане, щоб стимулювати інвестиції страховиків, державі важливо визначати пріоритетні види страхування, наприклад, страхування життя, житлових будівель, сільськогосподарських ризиків. Застосування диференційних податкових пільг дозволяє державі формувати адаптивну модель страхового захисту, враховуючи специфіку ризиків у різних сферах суспільного життя. Відтак податкові пільги виступають інноваційним правовим методом, завдяки якому держава стимулює розвиток державного

страхування шляхом перерозподілу фінансових ресурсів на користь соціально значущих програм.

Створений механізм податкового пільгового регулювання страхування в рамках диференціації та оцінки значущості реалізованої державою податкової політики, що відповідає потребам економічного зростання та інвестицій, має ще одну конструктивну особливість: оподаткування прибутку страховиків за вищими ставками податку на прибуток, враховуючи високі фінансові результати діяльності страхових організацій та дозволяючи в умовах кризи принципу справедливості в оподаткуванні вирівняти податкове навантаження на суб'єкти господарювання, а також забезпечити дохідну складову бюджету держави. За таких умов система податкових пільг у сфері державного страхування виконує роль важливого засобу превентивного реагування на соціальні запити та економічні зміни в країні. А застосування диференційованих податкових пільг дає можливість сформувати адаптивну модель страхового захисту, беручи до уваги специфіку ризиків у різних сферах суспільного життя.

Отже, методи здійснення державного регулювання страхової діяльності – це прийоми та способи, за допомогою яких держава здійснює таке регулювання. Власне державне регулювання страхової діяльності – це певний механізм, представлений системою прямих та непрямих методів правового впливу держави на згадану сферу, що застосовуються для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів страхових правовідносин.

Дослідження державного регулювання страхової діяльності в рамках регуляторного впливу на фінансову сферу держави показало наявність численних методів, основною метою яких є створення на страховому ринку оптимального соціально-економічного середовища, яке б стимулювало ефективну роботу страхових організацій. Швидкість і ефективність економічних перетворень у країні значною мірою залежать від того, які механізми, інструменти та методи будуть спершу обрані, а з часом й використані для державного регулювання страхової діяльності [23, с. 149].

Враховуючи зазначене, забезпечення економічної стабільності суспільства та ефективності соціальної захищеності його членів зумовлюють доцільність використання системного підходу до вибору заходів впливу держави на страхову систему та формування структурних елементів механізму державного регулювання, які взаємопов'язані та взаємозалежні і становлять цілісне утворення [23, с. 150].

Беручи за основу розуміння методу державного регулювання страхування як «способу впливу на суб'єктів страхового ринку з метою забезпечення сприятливих умов їх ефективного функціонування відповідно до прийнятої політики держави»³ у сфері страхової діяльності, можна виокремити методи, які забезпечують пряме та непряме регулювання такої діяльності. Перші націлені на вдосконалення організаційної структури страхового ринку, здатної підтримати розвиток учасників страхування, сприяти ефективній взаємодії страхового бізнесу, держави та суспільства, а також створити умови для активної участі державного страхового ринку в структурних перетвореннях економіки та інтеграції у глобальний простір. Натомість другі впливають на економічні інтереси суб'єктів страхового ринку, «економічну стабільність суспільства, соціальну захищеність громадян, зниження соціальної напруги, активізують процес інвестування коштів у структурну трансформацію держави, сприяють її ефективному розвитку».⁴

2.3. Правове регулювання інструментів контролю за сферою державного страхування

Фінансова стійкість та стабільність страхових організацій – це визначальний показник фінансового стану страховика, що виражає рівновагу і баланс між його власним капіталом та прийнятими зобов'язаннями. Питання підтримки платоспроможності страхового бізнесу – запорука виконання

---

³ <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/85f3ad0b-1409-48b7-850d-07b7365120c3/content>

⁴ https://knowledge.allbest.ru/law/2c0a65625a3bc78b5c53a98521306d27_0.html

взятих ним зобов'язань. Основна мета проведення аналізу фінансової стійкості та платоспроможності страхових організацій – оцінка дотримання ними вимог страхового законодавства, а також виявлення і запобігання з їх боку можливим порушенням, які, у разі банкрутства фінансової установи можуть негативно позначитись на захисті прав та інтересів споживачів страхових послуг. Акцентуючи увагу на важливості посилення якості та ефективності контролю за вітчизняним страховим ринком, Л. В. Попова згадує непоодинокі випадки «використання коштів страхових резервів для забезпечення страхового відшкодування та виплати страхових сум, які сприяли можливій появі страхового шахрайства, а також ситуації нерационального розміщення власних коштів і залучених коштів страхових резервів у відповідні активи» [109, с. 78].

Погоджуючись із вищезазначеним твердженням авторки щодо потреби у створенні механізму запобігання таким негативним явищам, як недостатня платоспроможність страховиків, невідповідність страхових резервів реальним ризикам чи наявність передумов для шахрайських невиконань страхових відшкодувань, можемо констатувати: дотримання страховиками своїх зобов'язань перед споживачами страхових послуг і суспільством покликане сприяти впровадженню продуманої системи ефективного фінансового контролю. За допомогою дієвих інструментів фінансового менеджменту, зокрема, внутрішнього або зовнішнього управлінського контролю та нагляду за страховою діяльністю, є можливість скласти прогнозовані перспективні плани розвитку та стабільності страхової компанії застосовуючи при цьому ризико-орієнтований підхід, щоб в майбутньому убезпечити компанії від негативних фінансових наслідків, враховуючи при цьому всі фактори впливу на стабільність самої системи страхування.⁵

Загалом правове регулювання контролю як у страховій сфері, так і в інших міжгалузевих аспектах спрямоване на виявлення системних ризиків, їх

---

⁵ Кількість ідентичних слів : 18

Заголовок: 072-Гевчук-Олег-Юрійович-2021

Автор: Hidden Name

Клієнт Donetsk National University named after V. Stus (Donetsk National University named after V. Stus)

попередження, розроблення та застосування адекватних заходів для їх уникнення або хоча б зменшення. Підсумком та результатом проведеного контролю зазвичай стає прийняття управлінських рішень. Саме у цьому зв'язку, контроль за сферою страхової діяльності як дієвий інструмент фінансового менеджменту спрямований на установлення ефективності страхової діяльності, виявлення в ній помилок і похибок, а також коригування останніх.

Правове регулювання менеджменту страхової діяльності сприяє формуванню єдиної системи захисту споживачів від різного роду зловживань, а також уникненню випадків загроз стабільності на фінансовому ринку. Ключовим інструментом правового регулювання, який гарантує захист прав клієнтів, створюючи юридичні підстави для забезпечення їх інтересів, є Закон України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р. Відповідно до п. 2 ст. 114 згаданого нормативного акта «метою державного регулювання та нагляду за діяльністю з надання страхових та супровідних послуг на ринку страхування є забезпечення відповідності діяльності із страхування законодавству України в цілях захисту прав та законних інтересів клієнтів (у тому числі споживачів, страхувальників, застрахованих осіб та вигодонабувачів)» [149].

Фундаментальним інструментом забезпечення фінансової стабільності страховиків, який дозволяє прогнозувати, мінімізувати та нейтралізувати потенційні загрози для капіталу та ліквідності компанії, є контроль за ризиками у сфері страхової діяльності. Правову основу для управління ризиками у сфері страхової діяльності в Україні формують положення Постанови Правління Національного банку України від 27 грудня 2023 р. № 194 «Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика», якими визначені чіткі вимоги до системи управління ризиками та внутрішнього контролю страховиків [121]. Наприклад, у ст. 5 вищезазначеного регуляторного правового акта серед «важливих компонентів забезпечення сталого розвитку страховика названа система управління екологічними та

соціальними ризиками», а ст. 14 «в межах забезпечення радою страховика функціонування та здійснення контролю ефективності комплексної та адекватної системи управління ризиками визначено такі широкі повноваження комітету з управління ризиками, як: розробка та періодичний перегляд з управління ризиками; здійснення моніторингу впровадження стратегії та політики управління ризиками, декларації схильності до ризиків, включаючи дотримання страховиком установленого ризик-апетиту та лімітів ризиків; участь у розробці внутрішніх документів з питань управління ризиками, організаційної структури, яка забезпечить належне функціонування системи управління ризиками; контроль за станом виконання заходів щодо оперативного усунення недоліків, врахування рекомендацій та зауважень, наданих контролюючими органами щодо функціонування системи управління ризиками; контроль за дотриманням стратегії управління ризиками під час здійснення страховиком діяльності; розробка обов'язкових до розгляду радою страховика заходів щодо мінімізації ризиків та виконання інших функцій з питань управління ризиками» [121].

Ефективне управління ризиками у страхуванні сприяє підтримці сталого розвитку національного фінансового ринку, запобігаючи системним кризам. В умовах глобальної економічної нестабільності контроль за ризиками у страхуванні відіграє ключову роль у збереженні платоспроможності страховиків, запобігаючи масовим дефолтам і захищаючи інтереси страхувальників. З цією метою вітчизняний законодавець у ст. 22 Закону України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р. визначив серед «загальних вимог до системи управління страховика вимогу щодо ефективності системи внутрішнього контролю, яка включає управління ризиками» [149]. При цьому важливо зауважити, що, незважаючи на наявність встановлення у чинному законодавстві вимог до системи управління ризиками страховиків, включаючи ідентифікацію, оцінку та контроль ризиків у страховій діяльності, а також незалежно від обраного страховою організацією методу управління, ризики не зникають. Надання переваги страховою

організацією тим чи іншим методам управління ризиками дозволяє лише мінімізувати ймовірність їх появи до прийняттого рівня. Тому в частині вдосконалення внутрішніх процедур оцінки достатності капіталу та внутрішніх нормативних документів щодо окремих видів ризиків для страхової організації важливими та доцільними стають такі заходи:

по-перше, впровадження щоденної звітності, що формується в рамках внутрішніх процедур оцінки достатності капіталу, з метою оперативного контролю лімітів необхідного капіталу та рівня появи ризиків;

по-друге, розробка перспективного плану відновлення фінансової стійкості в умовах екстремальної фінансової ситуації та заходів щодо запобігання фінансовим втратам доступними інструментами та засобами;

по-третє, декомпозиція лімітів необхідного капіталу за напрямками діяльності та підрозділами;

по-четверте, впровадження нових ключових індикаторів операційного ризику, що сприяють вияву подій операційного ризику на ранній стадії;

по-п'яте, модернізація страхової політики організації, що дозволяє більш оперативно визначати надмірність або недостатність рівня страхової захищеності.

Оцінка діяльності підприємства не може обмежитися виключно контролем попередніх звітних даних економічного становища та моніторингом нинішнього фінансового стану. Важливо здійснити внутрішній комплексний незалежний аналіз економічного потенціалу страхової організації за показниками у короткостроковій та довгостроковій перспективі. У такому процесі формальним об'єктом контролю фінансової діяльності страхових компаній буде процес формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, результативність їх обігу, а фактичним об'єктом – весь процес системи управління установою, спрямований на організаційну та методичну підтримку прийнятих керівних рішень, а також забезпечення досягнення поставлених цілей у майбутньому.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ, Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 27 вересня 2005 р. № 4660, «внутрішній аудит є незалежною експертною діяльністю служби внутрішнього аудиту фінансової установи, що полягає у проведенні перевірок та оцінюванні таких елементів, як система внутрішнього контролю фінансової установи; фінансова та господарська інформація; економічність та продуктивність діяльності фінансової установи; дотримання законів, нормативних актів та інших зовнішніх вимог» [81]. Внутрішній аудит страхових компаній – незалежна експертна діяльність, що організовується службою внутрішнього аудиту компанії та визначається оцінюванням відповідності внутрішньої страхової діяльності законодавчим нормам та вимогам ринку, організації внутрішньої страхової діяльності, фінансово-господарської діяльності та ефективності роботи [61, с. 212].

Ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності страхової компанії, мінімізуючи ризики шахрайства, неефективного управління і недотримання регуляторних вимог, відіграють інституційний та функціональний контроль страхових резервів такого підприємства. Перший (*інституційний контроль*) здійснюється відділом внутрішнього аудиту (контролю), ревізійною комісією та/або наглядовою (спостережною) радою. Основна мета такого контролю полягає у всебічному аналізі правомірності, обґрунтованості та ефективності дій страхової компанії, що стосується створення, оптимального розміщення та цільового використання страхових резервів.

Другий (*функціональний контроль*) забезпечується головним офісом страхової компанії незалежно від сфери страхування, в якій він функціонує, а його основними напрямками є вертикальний (керівники всіх рівнів у межах обов'язку нагляду) та горизонтальний (інші працівники в залежності від дій контрольного характеру, які вони виконують). Так, контроль за діяльністю відділів здійснюється вищими рівнями управління, водночас кожен окремий відділ відповідає за нагляд за своїми підрозділами, у межах яких, у свою чергу,

відбувається контроль за працівниками, що беруть участь у виконанні функцій відповідного підрозділу [29, с. 79–80]. Основна мета функціонального контролю – моніторинг реалізації фінансових операцій, управління страховими ризиками та виконання контрактних зобов'язань.

Синергія інституційного контролю, що забезпечує відповідність страхової політики регуляторним вимогам, і функціонального контролю, який аналізує реальний рух страхових резервів, формує ефективний механізм фінансової стійкості та запобігає виникненню дефіциту коштів для виплат страхувальникам. Гармонійне поєднання інституційного та функціонального внутрішнього контролю страхових резервів фінансового підприємства підвищує рівень корпоративного управління, формує систему моніторингу ефективного використання фінансових ресурсів та зменшує ймовірність кризових явищ у страхових компаніях. Дозволяючи своєчасно виявити фінансові та операційні загрози, внутрішній фінансовий контроль на рівні страхової компанії забезпечує їй конкурентні переваги та сприяє довгостроковій стабільній діяльності на ринку надання страхових послуг.

Окрім внутрішнього аудиту та комплексного незалежного моніторингу економічного потенціалу страхової організації, сучасне трактування поняття «контроль у сфері страхової діяльності» містить ще одну важливу складову – рівень державний, який призначений для нагляду за виконанням обов'язкових платежів, дотриманням законності та доцільності при витрачанні виділених бюджетних субсидій і кредитів, а також дотримання встановлених головним фінансовим регулятором правил ведення обігу та звітності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 35 Закону України «Про страхування» № 1909-ІХ від 18 листопада 2021 р., «державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників» [149]. Аналізуючи вищенаведене нормативне визначення поняття державного нагляду в контексті розуміння однієї з його складових – страхового нагляду, на думку Я. Д. Крупки, останній

не обмежується перевіркою виконання обов'язкових приписів і норм, він спрямований на ефективний розвиток страхових послуг. Зроблений умовивід дає підстави автору вважати, що страховий нагляд – процес перевірки страховика, який включає інструменти прогнозування, консультацій учасників страхового ринку, видачу рекомендацій тощо [62, с. 241].

Поняття державного контролю у вітчизняній парадигмі можна розкрити за положеннями Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V [143], згідно з яким така «діяльність передбачає послідовні та координовані заходи центральних органів виконавчої влади, органів виконавчої влади, органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо виявлення, запобігання та нівелювання фактів порушення галузевого законодавства суб'єктами господарювання пропорційно їхнім сферам комерціалізації». Враховуючи, що діяльність страхових компаній комерційна та спрямована на отримання прибутку, вищенаведені положення законодавства актуальні для досягнення мети проведеного у цьому підрозділі дослідження. Отже, змістове наповнення державного контролю у сфері страхування реалізується через діяльність відповідних центральних органів виконавчої влади, як-от Державна фінансова інспекція України [124] та Державна аудиторська служба України [123], щодо відповідності діяльності профільних представників страхового ринку – страхових компаній та перестраховиків положенням власне страхового (Закон України «Про страхування» № 85/96-ВР [149]), фінансового (Податковий кодекс України № 2755-VI [107]) та господарського (Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності № 877-V) законодавства [143].

Сьогодні державний контроль за діяльністю страхового ринку в Україні покладено на Національний банк України [166, с. 241]. Як зазначалося у контексті дослідження генези правового регулювання сфери державного страхування в Україні (*підрозділ 1.2*) та характеристики системи суб'єктів державного страхування (*підрозділ 2.1*) відповідно до Закону України «Про

внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» (так званий закон про «спліт»), з 01 липня 2020 р. Національний банк України визнано основним регулятором і наглядовим органом на ринку страхування. Саме Національний банк України має найбільш масштабний регулятивний ценз у сфері ринку страхування (п. 9-1, п. 30 ст. 7, п. 1 ч. 1 ст. 15, ст. 61, ст. 64-1 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV), здійснюючи свої повноваження у галузі фінансово-економічної моніторингової відповідності страховика рамкам платоспроможності [166, с. 243]. Метою діяльності цього головного фінансового регулятора є формування платоспроможного, стійкого, конкурентного ринку страхування в Україні з належним захистом прав споживачів послуг страхування. Для її досягнення Національний банк України починаючи з 2020 р. запроваджував нову модель регулювання ринку страхування, яка враховує положення директив ЄС, світові практики регулювання та нагляду за ринком страхування та перестраховування.

Однією зі складових оновленої системи державного регулювання є імплементація положень Директиви Європейського Парламенту і Ради «Про започаткування та ведення діяльності у сфері страхування та перестраховування (Платоспроможність II)» від 25 листопада 2009 р. № 2009/138/ЄС [36] щодо здійснення діяльності зі страхування та перестраховування (Solvency II), що охоплює значну кількість норм і передбачає чіткі вимоги щодо учасників страхового ринку ЄС. Зазначена Директива містить рекомендації щодо здійснення пруденційного та юридичного контролю за діяльністю страховиків. Основу для такого контролю, а також підставу для забезпечення фінансової стабільності та захисту інтересів страхувальників формують такі положення: ст. 27 «загальні принципи пруденційного нагляду за страховими та перестраховими підприємствами», ст. 29 «вимоги до системи управління страховими та перестраховими підприємствами, включаючи належне управління ризиками та внутрішній контроль», ст. 36 «наглядова перевірка та оцінка для забезпечення відповідності страховиків пруденційним вимогам»,

ст. 45 «оцінка ризиків та платоспроможності (ORSA) як ключовий елемент пруденційного контролю».

Апробовуючи рекомендації Директиви Європейського парламенту та Ради № 2009/138/ЕС від 25 листопада 2009 р., Національний банк України впровадив на законодавчому рівні пруденційне регулювання для страхових компаній, в межах якого встановив вимоги до достатності капіталу, визначив стандарти платоспроможності та керівні принципи управління ризиками для забезпечення фінансової стабільності та надійності страховиків. Впроваджуючи вищезгадані норми та стандарти, Національний банк України гарантує, що страхові компанії зберігають достатні резерви для виконання своїх зобов'язань перед страхувальниками. Так, у пп. 9-128 Постанови Правління Національного банку України від 25 грудня 2023 р. № 182 «Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладення договорів за класами страхування» визначені характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, ризиків у межах класів страхування, переліку ризиків у межах класів страхування, а також особливостей здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування [135].

Питання платоспроможності страховиків регламентовано ст. 12 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14 грудня 2021 р. № 1953-IX [150], яка визначає загальні до фінансових установ щодо дотримання нормативів достатності капіталу, ліквідності та інших показників фінансової стійкості.

Актуальні у ключі пруденційного регулювання діяльності страховиків також положення ст.ст. 30, 31, 114 Закону України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р. [149], якими визначені функції державного регулювання та нагляду за діяльністю на ринку страхування, які здійснює Національний банк України. Описуючи функції державного регулювання та нагляду за діяльністю на ринку страхування, а саме затвердження

пруденційних вимог і контролю за їх дотриманням, вищезгаданий спеціалізований закон серед основних завдань регулятора називає, по-перше, визначення вимог до платоспроможності та капіталу страховика, включаючи мінімальний розмір статутного капіталу та порядок його формування, й, по-друге, встановлення обов'язкових нормативів та вимог щодо формування страхових резервів для забезпечення платоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників. Крім того, Національний банк України періодично оновлює нормативи та методики, що стосуються формування страхових резервів і платоспроможності страховиків, із метою забезпечення їх фінансової стабільності та захисту прав страхувальників. Наприклад, у вересні 2022 р. Національний банк України як регулятор фінансового ринку ініціював громадське обговорення проєкту змін до методики формування страхових резервів і вимог до розрахунку викупної суми [80]. Отже, через встановлення та контроль за дотриманням цих нормативних вимог, Національний банк України гарантує, що страхові компанії формують і підтримують достатні резерви для виконання своїх зобов'язань перед страхувальниками.

Впровадження концепції пруденційного регулювання вимагає уточнення стандартів оцінювання особливих ризиків страховика, змін у правилах обліку та звітності, наявності в органів нагляду за страховою діяльністю відповідних інструментів для відстеження «абсолютної платоспроможності» страхових компаній. Окрім моніторингу виконання нормативної платоспроможності, розрахунку страхових резервів та інвестування, наглядовим органам необхідно перевіряти надійність систем управління, зокрема, якість ведення бухгалтерського обліку, систем ризик-менеджменту та внутрішнього контролю. Правове регулювання вимог до системи управління страховика, включаючи питання управління ризиками та внутрішнього контролю детально визначено у Постанові Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика» від 27 грудня 2023 року № 194 [121].

Встановлення у вітчизняному законодавстві пруденційних вимог достатності капіталу та ризик-менеджменту сприяє зменшенню ризиків неплатоспроможності страховика, збитків споживача та дестабілізації страхового ринку. Досліджуючи шлях унеможливлення настання негативних наслідків для страхових компаній крізь призму діяльності мегарегулятора – Національного банку України та використання ним на ринку страхових послуг форми пруденційного нагляду, на переконання А. Рудковського, такі процеси із встановлення більш жорстких вимог достатності капіталу та ризик-менеджменту сприяють зменшенню ризиків неплатоспроможності страховика, збитків споживача та дестабілізації ринку [157, с. 65].

Пруденційний або так званий «попередній», «ранній» нагляд дозволяє під час перевірки фінансової звітності реєструвати потенційні можливості ускладнень та проблем у діяльності фінансових установ. Водночас встановлення пруденційних нормативів, тобто визначених кількісних та якісних вимог до діяльності фінансових установ, за справедливим зауваженням А. Рудковського, дозволяє Національному банку України своєчасно виявляти ризикову діяльність, вживати заходи оперативного втручання та в такий спосіб запобігати настанню негативних наслідків [157, с. 66]. Такі елементи пруденційного контролю Національного банку України у сфері державного страхування, як встановлення вимог до статутного капіталу, платоспроможності та фінансової стійкості, відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності страхових компаній, запобігаючи ризикам ліквідності та неплатоспроможності. Завдяки застосуванню фінансового нагляду, посиленню вимог до оцінки вартості активів, формування резервів, капіталу, забезпечення прозорості структури власності, відкриття кінцевих бенефіціарів, а також його структури та обов'язкової звітності щодо обліку страховиків та розкриття інформації зовнішнього аудиту, Національний банк України запобігає маніпуляціям із резервами страхових компаній та зміцнює довіру споживачів до державного страхування.

Як неодноразово наголошувалося в дослідженні, ключові завдання щодо правового регулювання сфери державного страхування – недопущення на страховому ринку недобросовісної підприємницької діяльності, пов'язаної зі страхуванням ризиків та іншими страховими операціями, а також встановлення вимог, що забезпечують фінансову стабільність суб'єкта страхового ринку. Виконання поставлених завдань можливе лише за умови впровадження механізму санкціонування доступу до здійснення страхової діяльності, а саме – наявності процедури ліцензування діяльності суб'єкта сфери страхування. Так, згідно зі ст. 11 Закону України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р., «юридична особа набуває статусу страховика і право на здійснення діяльності із страхування виключно після отримання ліцензії на здійснення діяльності із страхування, яка видається Регулятором» [149]. Отже, провадження страхової діяльності можливе за умови отримання страховою організацією ліцензії на фінансові операції.

Регуляторні механізми Національного банку України, такі як ліцензування, моніторинг капіталу, стрес-тестування, не тільки створюють дієву систему управління страховими ризиками, а й сприяють довготривалій надійності страхового ринку. Зокрема, надання Національним банком України ліцензій та дозволів страховим компаніям, що працюють в Україні, передуює ретельна оцінка фінансової стійкості, бізнес-планів організаційної структури страхових компаній. Встановлюючи суворі критерії входу через такі інструменти контролю за сферою державного страхування, як ліцензування чи видача дозволу, Національний банк України забезпечує вихід на ринок лише добре капіталізованих та компетентних суб'єктів, що знову ж таки знижує ризик неплатоспроможності та захищає інтереси страхувальників.

Ведучи мову про обов'язок ліцензування діяльності суб'єкта страхового ринку, передусім необхідно звернутися до характеристики ліцензії як спеціального дозволу на здійснення страхової діяльності. Відповідно до п. 5 ст. 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, ліцензія – право суб'єкта господарювання на

провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню» [140].

Уведення на офіційному державному рівні легітимного механізму допуску до сфери надання страхових послуг зумовлене особливими вимогами, що ставляться до суб'єктів, які планують здійснювати страхову діяльність. Слід зауважити, що згаданий ліцензійний контрольний бар'єр є обов'язком потенційного страховика з отримання ліцензії та безпосередньо пов'язаний із його спеціальною правоздатністю. Тільки наявність ліцензії надає суб'єкту страхового ринку право здійснювати страхову діяльність, а також накладає на нього заборону на здійснення інших видів діяльності, крім страхової. Інакше кажучи, ліцензування діяльності потенційного суб'єкта страхового ринку, будучи по суті контрольним інструментом і правовим обмеженням у регулюванні страхової діяльності, виступає одним із ключових етапів створення юридичної особи. У ліцензії страховика на право здійснення страхової діяльності вказуються класи страхування, які передбачені цим переліком. Це, безумовно, дозволяє контрагенту страховика точно визначити межі його спеціальної правоздатності. Детальні характеристики та класифікаційні ознаки кожного класу страхування, а також особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування визначені у Постанові Правління Національного банку України від 25 грудня 2023 року № 182 «Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладення договорів за класами страхування» [135].

Чітка класифікація страхових класів на основі класифікаційних ознак дозволяє страховикам ефективніше розраховувати актуарні резерви, а також мінімізувати ймовірність фінансової нестабільності у їх діяльності. У свою чергу своєчасне запобігання негативним проявам фінансової невизначеності у діяльності страхових організацій сприяє ефективнішому захисту прав

страхувальників, чіткому визначенню меж відповідальності страховиків та обґрунтованому впровадженню державою тарифної страхової політики.

Враховуючи вищевикладені законодавчі вимоги, можна констатувати, що твердження про системоутворююче, системозв'язувальне значення процедури ліцензування страхової діяльності у структурі загальної системи правових стимулів та обмежень правового регулювання страхової діяльності, а також виокремлення класифікаційних ознак кожного класу страхування залежно від особливостей здійснення діяльності зі страхування є досить раціональним і обґрунтованим. Якщо ліцензування страхової діяльності дозволяє регуляторам своєчасно ідентифікувати недобросовісних учасників, відстежувати потенційні загрози стабільності ринку та запобігати системним фінансовим кризам, то виділення класифікаційних ознак кожного класу страхування формує методологічну основу для розробки страхових стандартів, сприяє вдосконаленню регуляторної політики та підвищенню прозорості ринку страхових послуг.

Ліцензування – складний правовий інструмент, який складається з комплексу дій, спрямованих на отримання та збереження ліцензії. Процес отримання ліцензії складається з певного алгоритму дій, які перебувають у наданні заявником передбаченого законом переліку документів та розгляду Національним банком України поданих документів. За підсумками такої процедури приймається рішення або про видачу ліцензії, або про відмову в її видачі. Для отримання ліцензії на здійснення різних класів страхування заявник подає Національному банку України певні документи, які відрізняються залежно від категорії суб'єкта страхового бізнесу та класу страхування, який він планує здійснювати. Загалом заявник для отримання ліцензії подає до Регулятора документи, вичерпний перелік яких визначено в п. 1 ст. 12 Закону України «Про страхування» № 1909-ІХ від 18 листопада 2021 р. [149].

Крім установчих документів, заявник до Національного банку України подає також інформацію для оцінки фінансового стану засновників,

економічного обґрунтування здійснення класів страхування, а також інформацію для ідентифікації кваліфікаційних вимог вищого менеджменту страховика. Для перевірки наданої заявником на отримання ліцензії інформації Національний банк України, як головний фінансовий регулятор та орган страхового нагляду, має право направляти в різні організації запити щодо надання інформації стосовно документів, які були подані заявником для отримання ліцензії. Зокрема, право Національного банку України направляти запити до різних організацій для перевірки достовірності документів, поданих заявником для ліцензування страхової діяльності, передбачено ст. 11 Закону України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р. («визначено порядок ліцензування страхової діяльності та можливість регулятора здійснювати перевірку поданих документів») [149], ст.7 Закону України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20 травня 1999 р. («визначено функції регулювання та нагляду за страховиками, що включає можливість отримання інформації від інших організацій») [141], ст. 11 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII від 02 березня 2015 («визначено право органу ліцензування перевіряти документи та здійснювати запити на додаткову інформацію») [140].

У випадку, якщо заява про надання ліцензії та інші документи не відповідають вимогам, передбаченим законодавством, або надані до заяви документи подано не в повному обсязі, «Національний банк України залишає заяву про видачу ліцензії без руху, надаючи строк для усунення виявлених недоліків та подання необхідних документів». Якщо у визначений строк «заявник не усуне недоліки, Регулятор має право відмовити у видачі ліцензії». Так, вимоги, яких потрібно дотримуватися для отримання ліцензії на провадження страхової діяльності в Україні та негативні наслідки порушення визначеної процедури встановлені ст. 13 Закону України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р. («визначено порядок розгляду пакета документів та підстави для відмови у видачі ліцензії») [149] та ст.ст. 12, 13 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02

березня 2015 р. № 222-VIII («визначено порядок прийняття заяви про отримання ліцензії до розгляду та підстави для залишення її без руху або без розгляду чи закриття провадження»), а також «визначено порядок розгляду заяви про отримання ліцензії, відмова у видачі ліцензії, видача ліцензії») [140]. Крім того, законодавство України, зокрема, ст. 123 Закону України «Про страхування» від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX [149], ст. 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02 березня 2015 р. № 222-VIII [140], п. 484 гл. 65 розділу XI Постанови Правління Національного банку України від 25 грудня 2023 р. № 183 «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сферу державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг» [126] називає процедури, що перешкоджають здійсненню страхової діяльності, такі як анулювання ліцензії, звуження її обсягу або зупинення дії. Незважаючи на різні підстави для застосування цих процедур, загальною причиною їх введення є винне діяння заявника на отримання ліцензії. У межах єдиної обов'язкової процедури ліцензування діяльності страхового бізнесу, зазначені процедури виконують захисну функцію та можуть бути ініційовані регулятором лише у разі вчинення суб'єктом страхового бізнесу того чи іншого правопорушення.

Відповідно до теоретичного та практичного огляду, процедура ліцензування страхової діяльності характеризується такими ознаками:

по-перше, вона є фундаментальною основою в системі правових стимулів і обмежень правового регулювання сфери страхової діяльності;

по-друге, відображає контрольну, охоронну та захисну функцію в правовому регулюванні сфери страхової діяльності;

по-третє, обмежує на нормативному рівні свободу підприємницької діяльності, передбачає виконання різних обов'язків процесуального характеру, таких як: надання претендентом на отримання ліцензії передбаченого законом переліку документів залежно від класу страхування,

фінансового стану засновників страхової організації, тобто економічного обґрунтування бізнес-плану страховика тощо;

по-четверте, є складним правовим обмеженням, структурно складається з таких обов'язків процедурного характеру: обов'язок отримати ліцензію на здійснення страхової діяльності; обов'язок забезпечити безперервність дії ліцензії, а також захисні процедури, як-от анулювання ліцензії, звуження її обсягу та зупинення дії.

Одним зі стратегічних інструментів державного контролю та нагляду виступає реєстр страхових компаній. Незважаючи на те, що спеціалізованим законом, а саме Законом України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р. [149] не передбачено прямої вказівки на створення або ведення реєстру страхових організацій, цей нормативний правовий акт містить положення щодо реєстрації та обліку страхових посередників ст.ст. 79, 80 вказаного Закону («визначено систему реєстрації страхових посередників та опис Реєстру посередників») [149]. Варто зазначити, що реєстрація страхових компаній в Україні здійснюється відповідно до інших нормативних актів та підзаконних нормативних документів, які регулюють діяльність страхового ринку. Зокрема, Національний банк України, як регулятор фінансового ринку, веде реєстр страхових компаній та встановлює вимоги щодо цього. У Законі України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. № 679-XIV [141] не встановлено зобов'язання Регулятора публікувати зведену інформацію з Державного реєстру фінансових установ, однак ст. 56 вже згаданого закону «визначає право Національного банку України видавати нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень». Так, Постановою Правління Національного банку України від 30 червня 2022 р. № 135 «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів та умови провадження посередницької діяльності у сфері страхування та про внесення змін до деяких нормативних актів Національного банку України» визначено порядок реєстрації та діяльності страхових брокерів [133]. А з метою забезпечення прозорості фінансових

послуг були затверджені Постанова Правління Національного банку України від 25 грудня 2023 р. № 183 «Про затвердження Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг» [126] та Постанова Правління Національного банку України від 31 грудня 2024 р. № 194 «Про затвердження Положення про нагляд за діяльністю Моторного (транспортного) страхового бюро України» [128] як складові проведення реформи регулювання фінансового сектору України, його відповідності європейським стандартам.

Авторизація надавачів фінансових послуг і ведення реєстру страхових компаній сприяє посиленню фінансової дисципліни, дозволяє державним органам оперативно відстежувати капіталізацію та платоспроможність страховиків. Забезпечуючи прозорість ринку й своєчасне виявлення суб'єктів, що не відповідають регуляторним вимогам до створення реєстру страхових компаній, сприяє посиленню конкурентної рівноваги у страхуванні. Ефективний цифровізований механізм моніторингу дозволяє виявити недобросовісних учасників, які порушили ліцензійні вимоги у сфері страхування оперативно, і виключити їх зі страхового ринку. Отже, інтегруючи автоматизовані алгоритми для аналізу фінансових показників суб'єктів ринку, авторизація надавачів фінансових послуг та реєстр страхових компаній не тільки виконує облікову функцію, а й слугує аналітичним інструментом для прогнозування тенденцій у страховій галузі та розробки ефективних механізмів регуляторного та контрольного впливу.

З метою реалізації положень п. 10 ст. 3 Закону України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р. «регулятор має право створювати регуляторну платформу для тестування інноваційних послуг, технологій та/або інструментів на ринку страхування з використанням інноваційних технологій у випадках та у порядку, передбачених законодавством» [149], у 2022 р. Національний банк України розробив та презентував для обговорення проєкт Концепції розвитку інноваційних автоматизованих та алгоритмізованих наглядових і регуляторних технологій

Supervisory technologies [58] (наглядів технологій), метою яких стала оптимізація, полегшення та вдосконалення його наглядових функцій та адміністративних задач.

У період глибоких змін у фінансовому секторі, зумовлених швидким впровадженням цифрових технологій, подальший прогрес в авторизації надавачів фінансових послуг, веденні реєстру страхових компаній та й загального контролю головного фінансового регулятора держави за сферою страхової діяльності неможливий без активного застосування «наглядових й регуляторних технологій, що базуються на блокчейні, штучному інтелекті, аналітиці великих даних тощо» [183, с. 121]. Вищезгадані наглядів й регуляторні технології як передові аналітичні автоматизовані системи контролю та регулювання у сфері фінансового нагляду сприятимуть взаємодії, комунікації та співпраці Національному банку України з піднаглядними суб'єктами (*SupTech* технологій), це по-перше. Й, по-друге, можуть слугувати основою для забезпечення стабільного розвитку фінансового ринку, а також для підвищення ефективності існуючих наглядових і регуляторних механізмів з метою своєчасного виявлення та мінімізації потенційних ризиків у функціонуванні фінансового сектора (*RegTech* технологій). Автоматизація регуляторного контролю через *SupTech* та *RegTech* сприяє зниженню адміністративного навантаження на страхові компанії та банки, оптимізує вхідні контрольні та перехресні перевірки, унеможливаючи подання викривленого або неповного звіту. Отже, інтеграція технологій у *SupTech* та *RegTech* відкриває можливості для створення таких механізмів фінансового нагляду, які мінімізують ризики маніпуляцій та корупції.

Висновки до розділу 2

Система суб'єктів державного страхування – складна багаторівнева структура, в основі якої лежить взаємодія основних (страховиків і страхувальників) та допоміжних (регуляторних, наглядових, посередницьких)

інституцій, об'єднаних спільною метою – забезпечення фінансової безпеки держави. Правовий статус і функціональну роль цих суб'єктів формують специфічні типи відносин: горизонтальні між основними учасниками, вертикальні між страховиками й контролюючими органами, а також внутрішньоорганізаційні. Система суб'єктів державного страхування зазнає постійних змін під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, включаючи соціально-економічні трансформації та міжнародні зобов'язання, що вимагає перегляду її функціональних зв'язків і зміни механізмів взаємодії. Її ефективність можлива лише за умов балансу інтересів усіх сторін. В іншому разі, домінування однієї з груп учасників може спричинити кризу та деструкцію всієї моделі державного страхування.

Державне регулювання страхової діяльності – системний та цілеспрямований вплив держави, що реалізується через сукупність правових, економічних, організаційних, технологічних та інноваційно-технологічних методів і має метою нейтралізацію негативних зовнішніх ефектів, які перешкоджають стабільному, ефектному та конкурентоспроможному функціонуванню страхового ринку.

Визначним критерієм при застосуванні методів правового впливу держави на сферу державного страхування є їх поділ на пряме регулювання (проведення законотворчої діяльності та організації нагляду і контролю) та непряме регулювання (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну політику) з подальшою класифікацією регуляторних інструментів.

Прямі методи правового впливу держави на сферу державного страхування ґрунтуються на законодавчо прийнятому та нормативно закріпленому порядку дій. Основними інструментами прямого державного впливу на сферу державного страхування є нормативно-правові акти, макроекономічні плани та цільові програми, які мають комплексний характер, а прямого адміністративного регулювання – ліцензії, квоти, нормативи,

регламентуючі правила, санкції, заборони, вимоги, механізми примусу, попередження, зауваження та застереження.

Непрямі методи правового впливу держави на сферу державного страхування спрямовані на надання визначених та регламентованих переваг і преференцій, гарантій сприяння, підтримки та допомоги, а також різного роду фінансових, податкових пільг тим суб'єктам страхування, яких держава вважає за потрібне підтримати або допомогти за наявності певних умов. Такі методи формують передусім інструменти правового впливу на економічні інтереси учасників страхового ринку, що охоплюють, зокрема, податкові ставки, пільги, субсидії, тарифи на страхування, відсоткові ставки, валютні курси та рівень заробітної плати. Використання непрямих методів правового впливу держави на сферу державного страхування дозволяє сформувати економічні умови, які мотивують учасників страхового ринку діяти у інтересах суспільства, сприяючи виконанню завдань відповідно до загальнодержавних та приватних потреб. Справляючи опосередкований вплив на економічні інтереси суб'єктів страхової системи та зумовлюючи у цьому ключі їх поведінку, непрямі методи правового впливу держави на сферу державного страхування в умовах ринкової економіки виступають ефективним монетарним інструментом.

Синергія прямих та непрямих методів правового регулювання страхової діяльності має практичне значення, оскільки дає можливість виробити зміст державної економічної політики для подальшого регулювання страхової діяльності за ключовими напрямками, як-от: залучення держави до формування та вдосконалення механізмів захисту майнових прав та інтересів суб'єктів страхової діяльності; законодавче регулювання вітчизняного страхового ринку; державний страховий нагляд та контроль; захист конкуренції та запобігання монополізму на страховому ринку тощо.

Правове регулювання менеджменту страхової діяльності забезпечує визначення недоліків в управлінських процесах, створюючи умови для їх коригування та підвищення ефективності функціонування страхових

компаній. Центральними інструментами забезпечення фінансової стійкості є інституційний та функціональний контроль страхових резервів, які дозволяють зменшити ризики шахрайства, управлінських помилок та недотримання регуляторних вимог. Комплексний інституційно-функціональний контроль охоплює як процес формування та використання фінансових ресурсів, так і управлінські рішення, що визначають довгострокову результативність страхової організації.

Встановлення на законодавчому рівні пруденційних вимог достатності капіталу та ризик-менеджменту сприяє зменшенню ризиків неплатоспроможності страховика, збитків споживача та дестабілізації страхового ринку. Такі елементи пруденційного контролю у сфері державного страхування як встановлення вимог до статутного капіталу, платоспроможності та фінансової стійкості відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності страхових компаній, запобігаючи ризикам ліквідності та неплатоспроможності. Завдяки застосуванню фінансового нагляду, посиленню вимог до оцінки вартості активів, формування резервів, капіталу, забезпечення прозорості структури власності, відкриття кінцевих бенефіціарів, а також його структури та обов'язкової звітності щодо обліку страховиків та розкриття інформації зовнішнього аудиту, можна запобігти маніпуляціям із резервами страхових компаній та, як результат цього, зміцнити довіру споживачів до державного страхування загалом.

Регуляторні механізми моніторинг капіталу, стрес-тестування не тільки створюють дієву систему управління страховими ризиками, а й сприяють довготривалій надійності страхового ринку. Встановлюючи ліцензування чи видачу дозволу як інструменту контролю за сферою державного страхування, державний регулятор гарантує про вихід на ринок добре капіталізованих та компетентних суб'єктів. Чітка класифікація страхових класів на основі класифікаційних ознак дозволяє страховикам ефективніше розраховувати

актуарні резерви, а також мінімізувати ймовірність фінансової нестабільності у їх діяльності.

Авторизація надавачів фінансових послуг та ведення реєстру страхових компаній сприяє посиленню фінансової дисципліни, дозволяє державним органам оперативно відстежувати капіталізацію та платоспроможність страховиків. Створення реєстру страхових компаній посилює конкурентну рівновагу у страхуванні. Авторизація надавачів фінансових послуг та реєстр страхових компаній виконує як облікову функцію, так й слугує аналітичним інструментом для прогнозування тенденцій у страховій галузі та розробці ефективних механізмів регуляторного та контрольного впливу.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Шляхи підвищення ефективності державного страхування в Україні

Вітчизняний ринок страхування пройшов шлях від хаотичного страхування ризиків у кооперативах, які незаконно привласнювали кошти клієнтів, до розробки на рівні міжнародних стандартів якісних страхових програм, що сприяють максимальному захисту прав та інтересів страхувальників. Негативний досвід становлення вітчизняного ринку страхування – яскравий приклад системних викликів трансформації економіки перехідного періоду та впровадження крок за кроком нових фінансових інститутів.

В умовах нормативної та законодавчої невизначеності, відсутності ефективного державного контролю сформувалася значна кількість страхових організацій, яка, вводячи в оману страхувальників, фактично здійснювала діяльність з ознаками шахрайства та підривала довіру до інституту страхування загалом. Констатуючи основні причини та недоліки згаданого правового вакууму, інституційної слабкості та появи недобросовісних компаній на українському ринку страхових послуг, А. Рудковський зазначає, що наприкінці минулого століття «значна кількість страховиків не мала достатнього рівня капіталу й активів на погашення тих збитків, яких зазнали клієнти» [157, с. 62]. Більше того, за свідченням автора, «бували випадки, коли коштів страхових фондів не вистачало, аби покрити необхідні збитки, передбачені умовами страхового договору» [157, с. 62].

Незважаючи на тривалу трансформацію вітчизняного страхового ринку, низка системних проблем, пов'язаних із безпекою, стабільністю соціального захисту, недобросовісною конкуренцією та недостатньою інституційною

спроможністю регуляторів, їй досі залишаються хронічними викликами для ринку страхування. Так, аналізуючи сучасний стан розвитку цього сегменту фінансового ринку, здобутки та недоліки функціонування як окремих страхових компаній, так і всієї системи страхування загалом, І. О. Гладій, Г. В. Даценко зауважують: «практична дійсність свідчить, що переважна більшість страхових компаній в Україні й досі працює без чіткої стратегії розвитку» [29, с. 79], а оцінка діяльності деяких з них свідчить про наявність протиправної бізнес-мети – «виведення капіталу, легалізацію доходів, отриманих незаконним шляхом, оптимізацію податків, у тому числі шляхом конвертації безготівкових коштів у готівку» [29, с. 79].

Беручи до уваги офіційно представлені статистичні облікові дані про страхове шахрайство, обсяг нерозкритих правопорушень у цій сфері, можна відзначити найбільш ризикові види страхування, супроводжені розповсюдженими випадками страхового обману або зловживання довірою, зокрема: у сфері автострахування – інсценування настання ДТП, свідоме та навмисне приховання інформації про реальні обставини та наслідки ДТП, імітація викрадення автомобіля; у сфері медичного страхування – змова з представниками медичних закладів із метою встановлення недостовірних діагнозів та фальсифікації листів непрацездатності; у сфері соціального страхування – приховування доходів із метою отримання виплат, надання неправдивих відомостей про кількість утриманців із ціллю збільшення розміру соціальної допомоги, неформальне працевлаштування задля ухилення від сплати страхових внесків за працівників; у сфері страхування майна – надання вигаданих або завищених даних про розмір збитків через пожежу, крадіжку чи інші події та ін.

Ключова причина наявного різноманіття та подальшого зростання кількості випадків шахрайства у сфері страхування – відсутність консолідованої та уніфікованої бази даних про виявлені факти шахрайських дій. За таких умов страхові організації діють ізольовано, не маючи можливості комунікації та оперативного обміну інформацією про осіб, які були викриті у

спробах недобросовісного та незаконного одержання страхових виплат. Відсутність централізованої системи ведення обліку ризикових суб'єктів значно ускладнює процеси ідентифікації ймовірних зловживань та потенційних правопорушників, підриває ефективність превентивних механізмів у сфері страхування, як-от «розкриття інформації про діяльність страховиків» (ст. 31 Законом України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р.) [149], «вимоги щодо формування страхових резервів та дотримання нормативів платоспроможності страховиків» (ст. 30 Законом України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р. [149]), «встановлення на законодавчому рівні переліку видів обов'язкового страхування» (ст. 7 Законом України «Про страхування» № 1909-IX від 18 листопада 2021 р. [149]) та ін. Відсутність спільної інформаційної сфери безпеки створює сприятливі передумови для повторних шахрайських правопорушень, зокрема у випадках переходу клієнта від однієї страхової організації до іншої. І на противагу цьому, наявність єдиної загальнодержавної системи обліку випадків страхових шахрайств та реєстру ризикових суб'єктів стали би вагомим кроком для забезпечення прозорості страхового ринку та зміцнення довіри до цієї сфери загалом. Враховуючи вищезазначене, варто погодитись із думкою окремих представників правничої науки, зокрема, Л. М. Богріновцевою, О. С. Боднаруком, О. В. Ключкою, Т. І. Моргунової, Т. О. Венгер, про те, що впровадження єдиного загальнодоступного інформаційного реєстру випадків страхового шахрайства, доступного для всіх учасників вітчизняного страхового ринку, сприяло би у боротьбі з шахрайськими проявами у страховій сфері. Реєстраційна система змогла би акумулювати відомості як про клієнтів, які здійснили шахрайство, так і про співучасників, які сприяли таким протиправним діям [12, с. 113; 87]. Більше того, створення подібного ресурсу могло би стати ефективним інструментом превенції зловживань, підвищення прозорості у сфері страхування, а відтак і ключовим базисом формування довіри клієнтів до ринку страхових послуг.

Отже, шахрайство може мати вагомі деструктивні наслідки не лише для страховика, страхувальника, їх контрагентів, але й страхового ринку загалом. Негативний досвід, що завдає збитків не тільки кожному з учасників ринку, а й самій державі, засвідчує важливість побудови ефективної регуляторної системи, здатної забезпечити прозорість, надійність, стабільність сфери страхової діяльності. Саме тому, коли мова йде про ризики, які існують у страховій галузі, найбільш високі й досі пов'язані з довірою до страхового ринку. І це закономірно, оскільки в умовах глобальної економічної нестабільності довіра набуває значення та виконує роль стратегічного ресурсу, що формує відданість та прихильність клієнтів, знижує рівень ризиків страхових шахрайств. Репутаційна стабільність страховиків, підкріплена довірою клієнтів, визначає легітимний напрям розвитку державної політики у сфері страхування, сприяє довгостроковій капіталізації ринку страхових послуг.

Визнаючи державне регулювання страхового ринку важливим чинником його стратегічного розвитку, а страхування – провідною галуззю фінансової системи, В. М. Фурман називає довіру фундаментом трискладової фінансової архітектури, що включає банківські установи, фондовий ринок і страхові компанії. Беручи за основу узгоджений провідними економістами, зокрема теоретиками інституційної економіки, підхід, який вказує на нематеріальні засади сталості грошово-кредитної системи, вчений зауважує: «основна ідеологія роботи фінансових установ, у тому числі і страхових компаній – довіра. Паперові гроші самі по собі нічого не варті. Вся фінансова система може розвиватися тільки на основі високого рівня довіри. І завдання ринку полягає не в тому, щоб переконати людину віддати гроші, а в тому, щоб довести, що її інтереси будуть забезпечені, захищені, а зобов'язання фінансових установ виконані» [182, с. 114]. Наведений умовивід щодо пріоритету захисту інтересів клієнта та виконання зобов'язань особливо актуалізується в контексті активного впровадження в Україні європейських стандартів поведінкового нагляду (*market conduct supervision*).

Довіру до страхових послуг формують фінансова стійкість страхових компаній (тобто наявність у страхової організації бізнес-моделі, здатної заробляти) та ринкова дисципліна (якість наданих страхових послуг і фінансова доступність на страховому ринку). Досліджуючи шляхи підвищення ефективності діяльності страховиків на ринку вітчизняних страхових послуг, А. Є. Абдуллаєва, С. М. Поплавська стверджують: економічне становище та рівень ефективності функціонування будь-якої страхової компанії безпосередньо залежать від результатів її діяльності, тоді як стабільність фінансового стану визначається обсягом фінансових ресурсів (капіталу) та результативністю їх використання. Враховуючи сказане, представниці економічної доктрини роблять висновок, що «сукупність показників, які можуть бути використані в конкретному випадку – індивідуальні, та можуть змінюватися» [1]. Саме тому заради об'єктивності, проводячи фінансовий аналіз діяльності страхових компаній на ринку страхових послуг, доцільно брати до уваги такі показники:

по-перше, показники фінансової сталості підприємства і структури капіталу, які окреслюють рівень захищеності інтересів кредиторів й інвесторів та демонструють здатність підприємства своєчасно погашати довгострокову заборгованість;

по-друге, показники ліквідності, які відображають здатність підприємства виконати свої короткострокові зобов'язання протягом звітного періоду;

по-третє, показники ділової активності, які дають можливість оцінити рівень ефективності використання підприємством власних фінансових ресурсів;

по-четверте, показники рентабельності, які характеризують ефективність інвестування коштів у підприємство та оцінюють раціональність їх використання [1].

Спрогнозувати витрати, які понесе страховик при настанні страхових подій, можна тільки теоретично на основі статистичних даних та актуарних

розрахунків. Якщо у більшості сфер економіки фінансовий результат неважко визначити одразу після розрахунку прибутку на одиницю вкладеного капіталу або витрачених ресурсів, то в страховій діяльності реальний фінансовий підсумок стає очевидним лише після підрахунку страхових виплат. Причому остаточна оцінка можливостей здійснюється тільки по закінченню строку договору страхування, що варіює від одного року (діяльність страхових компаній, які спеціалізуються на ризикових видах страхування (*СК non-life*)) до тридцяти років (діяльність страхових компаній, які спеціалізуються на страхуванні життя (*СК life*)) [1].

Про необхідність забезпечення прозорості у взаємодії між суб'єктами державного страхування як умови зростання довіри до системи страхування з боку громадян загалом свідчить також той факт, що страхування – досить складний вид фінансових послуг, розуміння суті якого для пересічного споживача ускладнюється відсутністю спеціальних знань. Водночас, як слушно зазначає О. Залетов, «страховик є професіоналом у цій сфері та може зловживати своїми знаннями» [48, с. 33]. У ситуації невизначеності й непередбачуваності страхувальнику досить часто складно оцінити здатність страховика в майбутньому забезпечити виплату страхового відшкодування при настанні страхового випадку. Більше того, такі побоювання зростають, зважаючи на так звану інверсію виробничого циклу, тобто враховуючи таку особливість страхової послуги, як значний розрив у часі між термінами сплати страхових внесків і виконанням зобов'язань страховиками.

Як свідчить огляд генези правового регулювання сфери державного страхування в Україні (*підрозділ 1.2 дисертаційного дослідження*), система вітчизняного державного регулювання страхової діяльності не завжди мала збалансований, логічний і системний характер. Розвиток держави проходив не тільки через піднесення та періоди зростання, але й супроводжувався кризовими явищами, які негативно впливають на будь-який сегмент економіки. Після подолання наслідків від COVID-19, що було оголошено

Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемією, фінансовий сектор нашої країни зіткнувся з новим випробуванням – збройною агресією рф.

Сьогодні через військові дії в Україні можна спостерігається стійке скорочення комерційних показників майже всіх груп товарів і послуг, кредитування, втрати стабільності на національному фондовому ринку. І це далеко не повний перелік поточних проблем. Не став винятком і ринок страхування, що на тлі стагнації зіткнувся з падінням рентабельності, непередбаченим зростанням збитковості страхових операцій, зниженням платоспроможності попиту та базовими можливостями діяльності страхових компаній.

Через збільшення військової активності суттєво зросли матеріальні збитки, інфляція та рівень коливань валютних курсів [16]. Останні чинники ускладнили фінансові планування та вплинули на стабільність страхових виплат і попит страхових послуг. Констатуючи правові підстави й практичні перспективи страхової діяльності в умовах російської агресії, В. В. Дума вважає, що «сформована сучасна модель державного регулювання страхової діяльності в Україні ідентифікована як «модель регулювання постфактум», коли ключові рішення приймаються уповноваженими органами виходячи з перебігу подій на страховому ринку. У підсумку це призводить до використання звуженої множини форм та методів державного регулювання страхової діяльності та не дозволяє запобігати виникненню періодичних криз на вітчизняному фінансовому ринку» [40, с. 161].

Дійсно, в умовах запровадження воєнного стану в Україні страховий ринок опинився на перехресті значних викликів та обмежених можливостей. З одного боку, підвищений ризик для суб'єктів господарювання зумовив активізацію попиту на відповідні страхові послуги, а з іншого – трансформації в соціально-економічному та правовому середовищі створили потенційні ризики дестабілізації страхового ринку, що зумовило необхідність швидкого реагування з боку державних інституцій. На допомогу в кризовій ситуації прийшов досвід, здобутий в умовах пандемії COVID-19. Саме він створив

передумови для оперативного переходу до дистанційного режиму роботи і впровадження онлайн-сервісів, а також сприяв адаптації рішень головного регулятора країни у напрямі спрощення процедур укладення та зміни договорів страхування, оптимізації процесу врегулювання страхових випадків. Так, 27 лютого 2022 р. Національний банк України надав страховим організаціям рекомендації щодо спрощення процедур урегулювання випадків, які мають ознаки страхових. Зокрема, запропонував максимальне використання страховиками електронних форматів документів і копії в разі неможливості або ускладнення можливості отримання їх оригіналів, а також дозволив впровадження інших форм дистанційного вирішення страхових випадків [193].

За справедливим зауваженням М. Житара, наявність воєнного стану поставила перед страховим ринком ряд раніше невідомих викликів та обмежень, серед яких підвищений практичний інтерес здобули питання мобільності персоналу та впровадження дистанційних форм роботи, розірвання договорів, перегляд умов контрактних зобов'язань, а також відтермінування фінансових розрахунків [42]. Аналізуючи функціонування страхового ринку в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну та виявляючи основні проблеми розвитку галузі цього періоду, на думку вченого, на рівні держави потрібно першочергово впроваджувати такі системні заходи: по-перше, зменшення фіскального навантаження на страхові компанії шляхом впровадження ініціатив, спрямованих на усунення практики подвійного оподаткування страхових операцій; по-друге, впровадження механізмів пільгового кредитування, зокрема надання страхувальникам можливості поетапної сплати страхових внесків, а також адаптація цінової політики відповідно до зниження рівня платоспроможності населення; по-третє, розгляд перспективи впровадження нових видів страхування, як-от тих, що охоплюють вторинні військові ризики, наприклад пошкодження від вибухів мін на сільськогосподарських угіддях або в лісових масивах, а також полісів, які передбачають страхове покриття в разі настання смерті або втрати

працездатності, зумовлених воєнними діями; по-четверте, впровадження механізмів часткового звільнення страхових компаній від додаткових гарантійних внесків до Motor (Transport) Insurance Bureau of Ukraine, з одночасним цілеспрямованим спрямуванням відповідних ресурсів на компенсаційні виплати на користь громадян, що потерпіли внаслідок дорожньо-транспортних пригод [42].

Варто зауважити, що вищезгадані авторські пропозиції заслуговують на схвалення та позитивну оцінку. Завдяки своїй нагальності в умовах кризових викликів, вони сприяють реформуванню актуальних напрямів державної політики у сфері страхування. Стратегічна спрямованість запропонованих заходів проявляється в такому:

по-перше, ініціатива щодо скасування подвійного оподаткування у страхуванні та зменшення фіскального навантаження економічно виправдана в умовах рецесії економічної активності, оскільки зумовлює детінізацію ринку страхових послуг і підвищення його інвестиційної привабливості;

по-друге, ідея щодо пільгового кредитування, можливості поетапної сплати страхових внесків матиме практичне позитивне значення при поширенні страхування на широке коло страхувальників, особливо в періоди зниження їх платоспроможності;

по-третє, перспектива впровадження нових видів страхування, зокрема тих, що охоплюють вторинні військові ризики, вкрай актуальна в умовах адаптації страхових пропозицій до реалій вітчизняного воєнного сьогодення. До того ж така перспектива відповідає загальносвітовій практиці, згідно з якою страхування – це не стільки фінансова послуга, скільки елемент національної економічної сталості та безпеки;

по-четверте, впровадження механізму часткового звільнення від внесків до Motor (Transport) Insurance Bureau of Ukraine вказує на розуміння доцільності балансу між податковими зобов'язаннями та ліквідністю страховиків, а також сприяє збереженню платоспроможності останніх без шкоди для потерпілих унаслідок дорожньо-транспортних пригод.

Водночас, слід наголосити, що, незважаючи на праксеологічність, системність та економічну доцільність зазначених положень, їх впровадження потребуватиме чітких правових механізмів, міжвідомчої координації та інституційної підтримки з боку держави.

Порушуючи питання підвищення ефективності державного страхування в Україні, доцільно звернути увагу на ще один важливий момент. Кризове функціонування вітчизняного страхового ринку під час зниження попитувості спроможності клієнтів та фінансової стабільності компаній, що зазнають дедалі більших скорочень фінансових надходжень від укладення договорів страхування (страхових договорів) загострює проблему взаємозалежності довіри клієнтів та здатності страхових організацій виконувати взяті на себе зобов'язання. В умовах багатовимірної нестабільності воєнного стану вітчизняний страховий ринок не тільки потребує впровадження внутрішніх інституційних впливів з боку держави, а й вимагає застосування гнучких підходів та прийняття добросовісних рішень страховими організаціями як стороною договору страхування.

Наявність випадків несумлінного виконання зобов'язань страховиками, передусім із посиланням на форс-мажор, суттєво підриває довіру до механізмів страхового захисту. Справа в тому, що під час військової агресії РФ значна кількість страховиків, використовуючи положення ст. 617 Цивільного кодексу України [184] та п. 3 Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» [115], вдаються до односторонньої відмови від виконання зобов'язань із вигодою для себе. Причиною появи такої ситуації стало те, що законодавче регулювання страхової діяльності в умовах воєнного стану супроводжується проявами нормативної невизначеності та колізійності. Юридичне дефініціювання терміна «форс-мажор», згаданого в Листі Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022 р. [191] щодо трактування обставин непереборної сили та засвідчення повномасштабного вторгнення РФ проти України як форс-мажору, лише збільшило кількість прецедентних відмов

страхових компаній від виконання страхових зобов'язань у випадках настання страхових оказій.

Відмічаючи істотний нормативно-правовий вакуум з вирішення окресленого питання, відсутність будь-якого вузькопрофільного нормативного документа, який би регулював питання функціонування страхового сектору в умовах воєнного стану, визначав межі фінансової, майнової та договірної відповідальності страховика перед споживачем послуги в особливий період, М. В. Тимчак, І. П. Чепара виправдано звертають увагу на такі моменти:

по-перше, практика одностороннього відступу від страхового зобов'язання в умовах воєнного стану суперечить правовій природі договору страхування: останній є цивільно-правовою угодою, виконання якої юридично обов'язкове для обох сторін – замовника і виконавця – у межах укладеного договору. Останнє свідчить про відсутність законних підстав для відступу страховика від виконання умов договору страхування, за винятком ситуацій, де між настанням форс-мажору та фактом невиконання умов страхового договору наявний причинно-наслідковий зв'язок. Враховуючи вищенаведене, зазначений правовий підхід одноковою мірою застосовується і до страхової діяльності в умовах воєнного стану в Україні;

по-друге, воєнні дії апріорно за своєю природою не можуть кваліфікуватися як нещасний випадок, адже вони характеризуються системністю, масштабністю та невідповідністю;

по-третє, досвід 2014–2022 рр. свідчить, що страхові випадки можуть покриватися вітчизняними страховими компаніями на всій території держави, крім тимчасово окупованих (АР Крим, ОРДЛО). Враховуючи сказане, інтерпретація тимчасової окупації повномасштабного вторгнення РФ в Україну як підстави для односторонньої відмови у виконанні договірних зобов'язань перед клієнтами необґрунтована. Видозмінювати договори страхування, укладені до повномасштабного вторгнення РФ, неможливо, оскільки, навіть в умовах внесення змін до спеціалізованих законів (Закону

України «Про страхування» № 85/96 ВР) [149], сформовані та підписані на законних підставах договори не мають зворотної дії в часі [166, с. 240–241].

Отже, вітчизняним законодавством не врегульоване питання відповідальності страхових компаній, коли ті, апелюючи до цивільно-правової дефініції форс-мажорних обставин і положень воєнного стану щодо обмеження конституційних прав громадян, уникають виконання умов договору страхування в повному обсязі. Така (й подібні) нормативна прогалина призводить до зниження рівня довіри до ринку страхування в Україні. Погоджуємось із позицією тих правників, які стверджують, що регулювання вітчизняного страхового ринку в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який би дозволив збалансувати ризики і негативні наслідки для страхувальників, а також забезпечив діяльність страховиків у рамках належного правового поля [166, с. 240]. Вважаємо, що вагомими й обґрунтованими кроками в цьому процесі можуть стати:

по-перше, вдосконалення правового регулювання сфери страхування в умовах форс-мажору (непереборної сили). З метою уникнення несумлінного виконання зобов'язань страховиками, передусім із посиланням на форс-мажор, доцільно у чинному законодавстві (наприклад, Законі України «Про страхування» [149] або через запровадження спеціалізованого нормативного правового акту) чітко визначити: критерії форс-мажору у сфері страхування; умови, за яких форс-мажор стає підставою для звільнення від страхових зобов'язань; відповідальність страхових організацій за недобросовісне посилання на обставини непереборної сили при прийнятті рішень;

по-друге, створення на базі Національного банку України відкритої платформи – єдиного електронного реєстру страхових випадків та односторонніх відмов страховиків від виконання зобов'язань із посиланням на форс-мажор, де будуть фіксуватися статистика таких відмов та їх причини;

по-третє, посилення контролю Національного банку України за діяльністю страхових компаній, які системно відмовляють у страхових виплатах із посиланням на форс-мажор, і розробка санкційного механізму для

компаній, що зловживають такими діями (включно з обмеженням ліцензії або штрафами).

Для забезпечення ефективного страхового захисту в умовах воєнного стану, страхові компанії повинні адаптувати та трансформувати свої продукти-послуги відповідно до нових запитів і потреб клієнтів. До ключових напрямів такої модернізації слід віднести:

по-перше, розробку державної програми перестраховування воєнних ризиків, а також створення спеціального трастового фонду із залученням міжнародних партнерів для виплат компенсації за шкоду, завдану бойовими діями. Запровадження державного або державно-приватного перестраховування воєнних ризиків дозволить розділити фінансове навантаження між страховиками та державою. Досягнення ефективного страхового захисту в умовах воєнних ризиків можливе за допомогою механізмів комерційного страхування у поєднанні з державною регуляторною підтримкою. Аналогічний підхід успішно реалізується у сфері обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів [86, с. 134]. Відповідно, впровадження державної субсидованої програми страхування, яка б включала прозору систему компенсації витрат на відновлення об'єктів, спричинених бойовими діями вбачається доцільним та обґрунтованим. Така програма може стати інструментом системного реагування на виклики, що виникли внаслідок збройної агресії;

по-друге, забезпечення діяльності страхових організацій через належне унормування страхових ризиків. Відсутність чітких та ясних меж правового регулювання страхових воєнних продуктів – передумова для різного роду зловживань і шахрайства. Виключно наявність спеціалізованого законодавства, що регулює питання воєнних страхових продуктів, дає можливість страховикам надавати якісні послуги, а страхувальникам – захистити активи. Крім того, слід зауважити, що для сьогодення з метою підтримання страхової галузі в умовах воєнного стану важливим завданням є не тільки створення спеціального закону у сфері правового забезпечення

воєнних ризиків, але і введення гнучкого правового регулювання, як-от зменшення податкових навантажень, перегляд регуляторних вимог, диверсифікація ризиків між різними географічними регіонами та видами страхування;

по-третє, запровадження для клієнтів опції тимчасового припинення або пролонгації страхових полісів із гарантією збереження їх права на страхові виплати. Враховуючи виклики, пов'язані з управлінням воєнних ризиків, уведення нових полісів, які би враховували такі ризики, зокрема, страхування від воєнних дій, терактів, евакуаційних витрат тощо;

по-четверте, підвищення правової обізнаності страхувальників за допомогою інформаційних кампаній та онлайн-сервісів, які безкоштовно надаватимуть консультації щодо їх прав у період воєнного стану;

по-п'яте, інтеграцію новітніх технологій та передових технологічних рішень, таких як блокчейн, системи аналізу великих даних і штучний інтелект з метою оптимізації страхового сектору, підвищення рівня його прозорості та операційної результативності.

Будь-яка кризова ситуація є загрозою стабільності. Але, незважаючи на це, вона водночас постає і каталізатором змін, виявляючи нові стратегічні можливості, відкриваючи горизонти для інноваційного, інституційного, соціально-економічного розвитку. Як із цього приводу зазначає М. В. Бобик, «впродовж всієї історії людства війна була не тільки руйнівним явищем, але і рушійною силою національно-державного прогресу» [11, с. 295]. За резонним зауваженням А. С. Марини, «кожна кризова ситуація породжує як проблеми, так і напрями розвитку страхового ринку» [75, с. 44]. Страхові компанії, що демонструють готовність до адаптації та оперативного реагування на зміни, можуть розробляти інноваційні страхові продукти та впроваджувати стратегії мінімізації ризиків, що забезпечить їх стабільність і гарантуватиме захист інтересів клієнтів. При цьому вирішення питання розробки й застосування дієвих механізмів страхування воєнних ризиків потребує співпраці держави, учасників страхового ринку та міжнародних організацій, а також можливе за

умови імплементації досвіду країн, які вже стикалися з військовими конфліктами. Від активної участі у цьому процесі всіх зацікавлених сторін залежить не тільки подальший розвиток вітчизняного страхового ринку, а й можливість акумулювання фінансів та залучення інвестицій на післявоєнне відновлення країни.

3.2. Міжнародний досвід реформування правового регулювання сфери державного страхування

Вітчизняна правова доктрина акумулювала значний обсяг доробок, напрацювань, рекомендацій, присвячених імплементації та адаптації міжнародного досвіду у сфері правового регулювання страхової діяльності. У численних дослідженнях акцентовано увагу на аналізі наявних регуляторних моделей, потенціалі запозичення зарубіжного досвіду питань контролю і нагляду за страховим ринком та його впровадження на національному рівні, осмисленні традиційних глобальних практик у поєднанні з викликами сьогодення. Попри численні колізії, прогалини та прорахунки в минулому, варто виходити з того, що безперервне євроінтеграційне спрямування вітчизняної економіки до глобального фінансового простору не залишило місця для стратегії замкненості та унеможливило політику ізоляції від міжнародних процесів. Враховуючи сказане, слід погодитися із Д. О. Тищенко: «Україна має у повній мірі використати ефективні підходи до державного регулювання страхової діяльності, які були використані як в економічно розвинених країнах, так і в країнах, які реформують свою економіку» [167, с. 175].

Запозичення найкращих практик правового регулювання страхового ринку зі складовою економік різних варіацій розвитку – як стабільно розвинених, так і перехідних трансформацій – дозволяє врахувати не тільки загальносвітові принципи та стандарти (як-от *Solvency II, Insurance Core Principles*), але й особливості адаптації нововведень та реформ у країнах із типовими для української економіки викликами. Водночас у такому реверсі

різноманіття пропозицій важливо дотримуватися не механічного копіювання зарубіжного досвіду, а його критичної оцінки з неодмінним врахуванням національного розвитку економіки, соціального сприйняття та правового контексту. Ефективне впровадження міжнародних глобальних підходів потребує виокремлення чітких критеріїв їх оцінки з належною аргументацією щодо імплементації у вітчизняне законодавче поле. На деяких з них зупинимося більш детально.

Адаптивність світових практик та глобальних правових механізмів страхування відповідно до особливостей національного соціально-економічного та правового середовища.

У сучасних умовах складно розвивати закриту страхову галузь, виключно залежну від національних чинників. Розуміння такого порядку речей сприяло прийняттю єдиних міжнародних стандартів регулювання страхової діяльності, які визначили мінімальні вимоги до діяльності страхових організацій, дозволяючи цим забезпечити їх фінансову стійкість і захист інтересів страхувальників. Загалом більшість економічно розвитих держав забезпечення сектору страхування дедалі частіше пов'язують із процесами глобалізації та впровадження єдиних стандартів регулювання страхової діяльності, що закономірно відображено в їх національному праві. В основі таких стандартів – умови ліцензування страхування, методи контролю за платоспроможністю страхових компаній, вимоги щодо формування технічних резервів та реалізації інвестицій страховими організаціями.

Міжнародною асоціацією страхового нагляду з метою визначення уніфікованого підходу до оцінки значимих стандартів для глобальної фінансової страхової системи запропоновано такі групи індикаторів:

по-перше, індикатори розміру – відображають валові показники залежно від величини активів та об'єму доходів страхової компанії;

по-друге, індикатори глобальної діяльності – враховують активність страхової компанії за межами країни залежно від величини доходу та кількості держав, у яких проводяться страхові операції;

по-третє, індикатори взаємозв'язку страхового та фінансового ринку – характеризують рівень ризиків страхової компанії, зумовлених різновидом (класом) її діяльності на фінансовому ринку;

по-четверте, індикатори фінансових та інвестиційних операцій – відображають масштаби діяльності страхової компанії, не залежні від страхування.

Кожна група індикаторів визначає внесок страхової компанії у фінансові та інвестиційні операції. Цілком закономірно, що, заради об'єктивності, в основу вищезгаданої методики страхового нагляду закладено підхід до використання комплексу таких фінансових показників, які виражають значущі результати діяльності страхових компаній на глобальному рівні. Наприклад, глобальна діяльність страховика оцінюється двома показниками – доходами, отриманими за межами держави, та кількістю країн, де ці доходи отримані. Для розрахунку індикаторів взаємозв'язку страхового та фінансового ринку аналізуються показники ступеня впливу коливань фінансових інструментів на стабільність і платоспроможність страховиків. Такий розрахунок дозволяє оцінити здатність страхової компанії управляти процентними, валютними, інвестиційними ринковими ризиками в межах регуляторного поля. Індикатори фінансових та інвестиційних операцій характеризують показники дисбалансу між активами й зобов'язаннями, що дозволяє адаптувати інвестиційні портфелі до змін ринкової кон'юнктури та нових макроекономічних викликів.

Як свідчить міжнародна практика, для оцінки якості діяльності страхових організацій недостатньо використовувати самі лише показники-індикатори. Сучасні вітчизняні страхові компанії проводять різні фінансові операції та мають досить розгалужений диверсифікований портфель. У зв'язку із цим на державному рівні слід розробити методику виокремлення значимих стандартів оцінки діяльності страховиків з урахуванням міжнародного досвіду та специфіки розвитку вітчизняного страхового ринку.

Глобальні моделі правового регулювання страхової діяльності не можуть бути результативно провадженні в Україні, якщо не взяти до уваги особливості

гнучкої інституційної інтеграції. Більше того, в умовах воєнного часу українська страхова система потребує не механічного, шаблонного копіювання зарубіжного досвіду, а індивідуальної адаптації з врахуванням національного контексту ризиків і споживчих очікувань. Доречним у такій ситуації може стати досвід інших держав, які у своєму розвитку стикалися з військовими конфліктами. Їх практика буде корисною для розробки ефективної вітчизняної моделі системи страхування. Так, прикладом країни з тривалим військовим протистоянням, але адаптованої до умов постійної загрози збройної агресії є Ізраїль. Регуляторний досвід цієї держави щодо формування ефективної системи військового та медичного страхування стане безцінним для України. Як із цього приводу зазначає С. В. Бровко, сформувані перспективи розвитку вітчизняного страхового ринку можуть держави, які стикалися з військовими конфліктами, наприклад Ізраїль. Адже «в умовах постійної загрози терористичних актів і військових дій, Ізраїль розробив ефективну систему страхування, яка включає державні гарантії і спеціалізовані страхові продукти» [16]. Загалом погоджуючись із позицією автора щодо важливості розробки адаптивної страхової інфраструктури з урахуванням реалій військової нестабільності, спробуємо деталізувати деякі моменти.

По-перше, для забезпечення ефективного страхового захисту в умовах воєнного стану, страхові компанії повинні адаптувати та трансформувати свої продукти-послуги відповідно до нових запитів і потреб клієнтів. До ключових напрямів такої модернізації слід віднести розробку державної програми перестраховування воєнних ризиків, а також створення спеціального трастового фонду із залученням міжнародних партнерів для виплат компенсації за шкоду, завдану бойовими діями.

І, по-друге, досягнення ефективного страхового захисту в умовах воєнних ризиків можливе за допомогою механізмів комерційного страхування в поєднанні з державною регуляторною підтримкою. Запровадження державного або державно-приватного перестраховування воєнних ризиків

дозволить розділити фінансове навантаження між страховиками та державою. Про практичну можливість одночасного розвитку приватного страхування та відродження регуляторного поля у ситуаціях національної небезпеки свідчить досвід Південної Кореї [170]. Цей досвід може стати в пригоді при стабілізації українського страхового ринку.

Новелою та актуальною ініціативою у вітчизняному правовому полі в рамках післявоєнного відновлення України став Проєкт закону щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків № 9015 «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» [116].

Безумовна перешкода на шляху до створення або розширення підприємництва – ризик його руйнування в результаті здійснення бойових дій. Саме тому важливим кроком для залучення коштів, зокрема й іноземних, може стати інститут страхування інвестицій від воєнних ризиків. Релевантний механізм надання послуг для страхових організацій, які інвестують у ризиковані країни, відомий США, Ізраїлю, Великій Британії, Франції, Японії, Німеччині, Канаді [26]. У цих державах урядові інституції та установи, відповідальні за сферу страхування інвестицій від воєнних ризиків, як правило, функціонують або в тісній співпраці з національним міністерством фінансів, або як автономні структури, створені з метою захисту інвестицій у нестабільних умовах. У міжнародній практиці отримали широке визнання глобальні фінансові організації, які спеціалізуються на страхуванні інвестиційних ризиків. Серед них – Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (MIGA), як-от структура Групи Світового Банку, а також Американська міжнародна фінансова корпорація розвитку (DFC).

На сьогодні механізми страхування інвестицій, які пропонують MIGA та DFC, відкриті виключно для іноземних інвесторів. Оскільки український підприємець залишився поза таким доступом та захистом, виникла нагальна потреба в його забезпеченні відповідним інструментом. Проєкт закону щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків № 9015 «Про внесення

змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» [116] пропонує залучити до механізму страхування інвестицій вітчизняного бізнесу Експортно-кредитне агентство (ЕКА). Справа в тому, що сьогодні саме ця установа страхує експортні контракти, а також має виключне право на страхування інвестицій з України в інші держави.

Після прийняття закону та затвердження необхідної нормативної бази Кабінетом Міністрів України і Національним банком України, вітчизняні інвестори зможуть безпосередньо звернутися до Експортно-кредитного агентства або до банків-партнерів і страхових компаній, які співпрацюють з цією фінансовою установою, щоб оформити поліс. Покривати ризики Експортно-кредитне агентство зможе, використовуючи власний статутний капітал або залучаючи міжнародних перестраховальників.

Комплексне реформування державного страхування у напрямі нейтралізації ризиків у різних сферах життєдіяльності, можливе виключно за умови синергії механізмів комерційного страхування та державної регуляторної підтримки.

Комплексне реформування державного страхування потребує синергії між приватними фінансовими ресурсами та публічним управлінням, що дозволяє поєднати інноваційність із забезпеченням і захистом соціальної справедливості. Важливість цієї «форми синергії полягає у потенційних можливостях координації дій уповноважених органів влади – центрального та місцевого самоврядування зі страховими організаціями та потенційними страхувальниками»⁶ щодо нейтралізації ризиків у різних сферах життєдіяльності, використовуючи механізм страхування.

Аналізуючи ключові зарубіжні моделі організації страхового ринку у сфері аграрних послуг, що базується на засадах співпраці держави та приватного сектору О. М. Віленчук, зазначає: «запровадження моделі

⁶ Кількість ідентичних слів : 18

https://znau.edu.ua/images/public_document/2019/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%92%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%9E.%D0%9C..pdf

державно-приватного партнерства в страхуванні сприятиме формуванню довіри підприємців до страхових механізмів і компаній. За умов поступового розширення попиту до страхових продуктів, зростає роль програм лояльності компаній, які стимулюють активність учасників страхового ринку. Наприклад, застосування системи бонус-малус з метою зменшення вартості полісів, розширення обсягу відповідальності страховика. Страховикам такі програми дозволяють збільшити та розширити страхове покриття ризиків, а страхувальникам – отримати додаткові ефективні інструменти задоволення власних страхових інтересів» [20, с. 31]. У контексті вищесказаного впровадження системи бонус–малус та інших інноваційних інструментів застосування партнерської моделі страхового забезпечення видається обґрунтованим, оскільки відображає актуальні тенденції розвитку страхового ринку та дозволяє врахувати інтереси та позиції обох сторін страхового процесу – як страхувальників, так і страховиків.

Забезпечити сталу динаміку страхового сектору в сьогоdnішніх реаліях можна виключно за умови налагодженої координації між державними регуляторами та приватними гравцями ринку. Регулятивними функціями публічних інституцій повинні залишатися: розробка правової бази у страховій сфері; реалізація стратегій розвитку страхового ринку; стимулювання інвестиційної діяльності страховиків; узагальнення фінансової звітності страховиків; тарифне регулювання загальнодержавних та обов'язкових видів страхування; державна підтримка суб'єктів страхової справи.

Інтеграція фінансових ресурсів приватного сектору критично необхідна для модернізації інституційного сегмента державного страхування. У цьому контексті важлива передача ряду повноважень публічних інституцій на рівень саморегулювання. Іншими словами доцільно делегувати частину функцій державних органів приватним структурам, здатним самостійно встановлювати та контролювати стандарти своєї галузі. Такий підхід посилить відповідальність самих учасників страхового ринку за дотримання загальноновизнаних стандартів та норм, а також удосконалить ефективність

регулювання страхової діяльності за рахунок гнучкого, оперативного розуміння змін внутрішніх процесів та потреб страхової сфери. На рівні саморегулювання можна залишити приватним інституціями такі повноваження:

по-перше, ліцензування страхових брокерів, агентів та інших суб'єктів ринку, крім самих страховиків. Мова йде про тих суб'єктів страхового ринку, які не беруть на себе великих фінансових зобов'язань. Визначальна умова діяльності брокерів та страхових агентів – наявність у штаті кваліфікованих співробітників;

по-друге, захист інтересів страхувальників, уникнення конкуренції та запобігання монополії за допомогою розгляду скарг і досудових спорів.

З метою уникнення зловживань та забезпечення захисту суспільних інтересів, передача повноважень приватним структурам у сфері страхування потребує чіткої законодавчої бази й механізмів зовнішнього контролю. Цінним у цьому ключі може стати досвід Великої Британії, де система саморегулювання діє через професійні асоціації. Так, одна з них – *Association of British Insurers (ABI)* – розробляє, удосконалює та змінює стандарти у сфері страхової діяльності, контролює дотримання етичних норм і співпрацює з державним регулятором *Financial Conduct Authority (FCA)*.

Страховий бізнес Великої Британії, обслуговуючи фінансові потоки ряду країн та компаній, відіграє важливу роль у глобальному фінансовому середовищі. Його вирізняє потужний кадровий потенціал, високорозвинена інфраструктура страхового ринку, а також, за зауваженням І. Є. Януль, унікальна присутність всесвітньо відомої страхової спільноти «Ллойд» – символу надійності та професіоналізму у страхуванні [196, с. 69].

Ллойд [52, с. 56–60; 63; 78] є це корпорацією, яка об'єднує інвесторів – приватних осіб, які беруть на себе страхові ризики та несуть персональну відповідальність за прийняті зобов'язання всім своїм майном. Учасники цієї системи згруповані в спеціалізовані синдикати, кожен з яких зосереджений на визначеному напрямі страхування – від морських перевезень і вантажів до

високо ризикових сфер діяльності, таких як ядерна енергетика. Особливістю корпорації Ллойд є те, що клієнти компанії не можуть укласти страхові договори безпосередньо зі страховиками. Такі процесуальні дії можливі тільки за участі страхових брокерів, які також є членами концерну. Для замовників брокери здійснюють пошук найкращих пропозицій синдикатів корпорації.

Стимулювання страхової сфери в напрямі поєднання підтримки платоспроможного, фінансово стійкого, конкурентного, стабільного ринку страхування та забезпечення належного надання страхових послуг.

Інтеграція України до міжнародного страхового ринку сприяє поширенню практики застосування загальноприйнятих стандартів у сфері організації страхового бізнесу та його управління. У такому процесі важливе вивчення закордонного досвіду державного регулювання сфери страхування, особливо кола тих питань, які виходять за рамки національних страхових систем і набувають глобального характеру.

Серед різноманіття традиційних моделей правового регулювання фінансових ринків традиційно виділяють два полярні напрями – англосаксонський та континентальний. Зокрема, перший підхід вирізняється перевагою ліберальних моделей та базується на ліцензуванні страхової діяльності з вимогою щодо фінансових гарантів, маржі платоспроможності, достатності страхових резервів, інвестиційної діяльності та прозорості операцій. Натомість другий – передбачає жорстке регулювання ринку, що включає отримання попереднього дозволу на кожний страховий продукт і встановлення тарифів.

При реформуванні вітчизняного страхового законодавства важливо зважати на те, що Україна перебуває в умовах глобального фінансового ринку. У цьому ключі цінним дороговказом постає Біла книга Національного банку України «Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні» [74] – стратегічний аналітичний документ, оприлюднений із метою окреслення бачення очікуваної та прогнозованої моделі державного нагляду за вітчизняним страховим ринком. Запропоновані в інформаційному матеріалі

підходи свідчать про прагнення головного регулятора країни сформувати систему страхового регулювання, яка відповідатиме стандартам європейського співтовариства та базуватиметься на принципах прозорості, конкурентоспроможності й ефективності. Аналітичний документ став стратегічною рамкою майбутніх реформ, свідченням готовності регулятора сформувати сучасну модель страхового нагляду в Україні з врахуванням досвіду в цій сфері діяльності провідних держав. У зв'язку із цим детальніше зупинимося на окресленні деяких накопичених системних проблемах, які потребують негайного розв'язання:

По-перше, питання підвищення платоспроможності [74]. Платоспроможність – реальна можливість своєчасно та в повному обсязі виконувати фінансові зобов'язання за договором страхування. Сьогодні на вітчизняному страховому ринку адаптована до національних умов спрощена версія європейської моделі оцінювання фінансової сталості та надійності страховиків, відома як *Solvency I*. Наявний механізм оцінювання фінансового стану страхових компаній недостатньо ефективний для забезпечення оперативного доступу регулятора до об'єктивної інформації про фінансову діяльність такої компанії, що ускладнює своєчасне виявлення та реагування на ризики втрати платоспроможності. За чинної регуляції страховики зберігають можливість суттєво занижувати резерви та завищувати вартість активів – через механізми відстрочення витрат на залучення клієнтів, переоцінку корпоративних цінних паперів, об'єктів нерухомості, дебіторської заборгованості. Внаслідок цього дати достовірну оцінку реальній платоспроможності страхових компаній майже неможливо, адже декларований капітал у потрібний або критичний момент насправді може виявитися недостатнім для виконання покладених страхових зобов'язань.

У контексті реформування національного страхового ринку актуальним може стати запозичення досвіду Німеччини, яка сформувала систему страхового контролю та нагляду. В основі німецької моделі страхування – поєднання актуарного аналізу, фінансової звітності та ризик-менеджменту.

Висвітлюючи питання доцільності використання в Україні німецького досвіду регулювання сфери фінансових послуг, І. Солошкіна обґрунтовує це тим, що ця країна «маючи лідируючу європейську економіку на світовій арені, суттєво впливає на стан у всьому регіоні. Як результат довіра трейдерів до німецького регулятора – *apriority* висока» [163, с. 201]. Нині BaFin (Федеральне відомство з нагляду за фінансовими послугами) [76] впроваджує багаторівневий підхід до моніторингу платоспроможності страхових організацій, складовими якого виступають регулярні стрес-тести, перевірка якості активів та нагляд за достатністю фінансових резервів. Практика німецької моделі ризик-менеджменту базується на принципі раннього втручання, який дозволяє виявити потенційні загрози та перешкоди для платоспроможності ще до моменту їх фактичного прояву.

По-друге, питання прозорості страхового ринку [74]. Недостатньо прозорим та об'єктивним залишається відображення фінансових результатів страхових компаній. Значну частку надходжень становлять страхові премії, які фактично є комісійними виплатами агентам. Страхові тарифи не мають економічного обґрунтування, адже не завжди базуються на актуарних розрахунках. Як результат, такі процеси унеможливають формування достатніх резервів для покриття потенційних страхових витрат. Низька якість активів призводить до проблем із ліквідністю, що, в свою чергу, спонукає страхові компанії до заниження страхових виплат. До того ж значна частка валового прибутку витрачається на покриття досить суттєвих операційних витрат, що свідчить про системну неефективність страхової галузі.

У питанні збільшення якості показників прозорості страхового сектору доцільно звернутися до досвіду Сполучених Штатів Америки, де функціонує чітка відкрита система подання фінансової та корпоративної інформації через національні центри даних і публічну звітність [30]. Через американську публічну структуровану систему фінансової звітності *National Association of Insurance Commissioners (NAIC)* [220] кожен страховик зобов'язаний подати кварталні та річні звіти про наявні активи, резерви, платоспроможності й

перестраховування. Така звітність дає можливість інвесторам, регуляторам та клієнтам дати об'єктивну та обґрунтовану оцінку фінансової стабільності тих компаній, які перебувають на ринку страхових послуг.

По-третє, питання ефективності корпоративного управління [74]. Наразі у сфері страхування нема дієвих механізмів нагляду і контролю за забезпеченням прозорості структури власності страховиків. Регуляторна система не встановлює належних стандартів та вимог щодо професійної доброчесності власників та осіб, які обіймають керівні управлінські посади. Така недосконалість у правовому регулюванні поширює практику непрозорості ведення бізнесу й прихованої фінансової звітності. Додаткова загроза – діяльність страховиків із невстановленими кінцевими бенефіціарами. Останнє унеможлиблює ідентифікацію відповідальних осіб у разі доведення страхової компанії до неплатоспроможності.

Цінною в такому ключі може стати практика Великобританії [221], яка демонструє нормативне закріплення на законодавчому рівні *Fit and Proper Standards* [215] – стандартів професійної етики й компетентності для членів ради директорів страховиків із метою підвищення їх кваліфікації, операційної стійкості, ефективності та прозорості ухвалення управлінських рішень. Впровадження *Fit and Proper Standards*, обов'язкових для всіх керівників у фінансових установах, сприяє відповідності управлінців компаній та корпорацій як технічним, так й етичним вимогам, мінімізуючи при цьому ризики зловживань з їх боку. Завдяки практиці етичного аудиту керівний склад страхових компаній користується довірою з боку клієнтів.

По-четверте, питання захисту прав споживачів страхових послуг [74]. Чинна на національному рівні процедура припинення діяльності страхових організацій не забезпечує належного рівня захисту прав страхувальників. Механізм виходу зі страхового ринку тривалий, а його регуляторна недосконалість нерідко дає можливість недобросовісним компаніям ухилитись від виконання своїх зобов'язань за укладеними страховими

договорами, що підриває довіру до інституційної спроможності страхового сектору загалом.

Для вирішення вищезначених питань при реформуванні української системи захисту споживачів можна взяти за зразок французьку модель регулювання соціального страхового ринку [155, с. 66]. Остання вирізняється високим рівнем споживчого захисту, що забезпечується через інфраструктуру фондів гарантування страхових зобов'язань (FGAP). Виконуючи роль фінансового буфера на випадок неплатоспроможності страховиків, такі фонди в межах дії порядку пріоритетного задоволення вимог страхувальників сприяють запобіганню економічних втрат клієнтів у разі ліквідації компанії.

3.3. Євроінтеграційні пріоритети правового регулювання сфери державного страхування в Україні

Стратегічний вектор розвитку України, спрямований на європейську інтеграцію, обраний у 2013 р., мав стати ключовим фактором змін правового регулювання, включно з реформуванням норм у сфері страхової діяльності.

Як вже було зауважено, починаючи з 01.01.2014 р. набув чинності новий Закон України «Про страхування» від 18.11.2021 р. № 2751-IX, який відмінив усталені форми обов'язкового і добровільного страхування та ввів поняття класів страхування, змінив цілий спектр вимог до ліцензування страхових організацій, оцінки їх платоспроможності, ліквідності, корпоративного управління й управління ризиками, припинення діяльності та передання страхового портфеля. Проте, незважаючи на зазначені новели, найголовнішим завданням нового спеціалізованого закону в сфері страхування, а відповідно і сучасного розвитку цього фінансового сектору в Україні стала, за слушним зауваженням В. Дзеціної, імплементація провідних директив Європейського Союзу [32, с. 22].

Імплементація страхових директив Європейського Союзу в національне законодавство ґрунтується на засадах лояльної співпраці, за змістом

ідентичної принципу *pacta sunt servanda* міжнародного права. Такі засади співпраці зобов'язують державу утриматися від будь-яких дій, що можуть поставити під загрозу реалізацію європейських стандартів, обумовлених в установчих договорах Європейського Союзу. Процес імплементації страхових директив у національне законодавство держави – члена Європейського Союзу або такої, яка уклала угоду про Асоціацію, передбачає як власне прийняття внутрішнього нормативно-правового акта (трансформацію), так і здійснення контрольної діяльності за виконанням положень страхових директив. Іншими словами, імплементація європейських директив у сфері страхування сприяє гармонізації національного законодавства України з європейськими стандартами, а також вимагає створення ефективної системи внутрішнього контролю та корпоративного управління в страховій сфері.

Вступивши до складу міжнародної фінансової системи, Україна отримає можливість перейти до моделі регулювання та нагляду, що базується на міжнародно-визнаних принципах, які закріплені у директивах Європейського Союзу, міжнародних договорах і стандартах провідних фінансових організацій.

У динаміці розвитку процес створення єдиного європейського страхового ринку пройшов п'ять етапів:

Перше покоління директив (*Directive 73/239/EEC, Directive 73/240/EEC, Directive 79/267/EEC, Directive 78/473/EEC*) [198; 199; 207; 209] спрямовано на встановлення рівності в режимі нагляду, а також на реалізацію принципу свободи установи. Для забезпечення єдиного регуляторного порядку в директивах Європейського Союзу використана класифікація «страхування життя» (зобов'язання мали довгостроковий характер, що відображалось на особливому порядку формування страхових резервів і вимогах мінімального статутного капіталу) та «страхування інше, ніж життя» (означено сімнадцять класів (видів) страхування з метою введення єдиних вимог до установ при наданні ліцензії).

Перше покоління директив закріпило принцип свободи установ, зобов'язуючи держави-члени європейського співтовариства дозволяти на їх територіях створення страхових організацій без проявів дискримінації.

Друге покоління директив (*Directive 88/357/EEC*) [217] визначило принцип свободи надання послуг у сфері страхової діяльності, деталізувало окремі положення першого покоління директив щодо свободи установ. Згідно з принципом свободи надання послуг у сфері страхової діяльності, страховій компанії, заснованій у державі-члені Європейського Союзу та за умови наявності ліцензії дозволено надавати страхові послуги в інших державах-членах Європейського Союзу без отримання на те додаткових дозволів. Отже, встановлюючи заборону будь-якої дискримінації у сфері надання послуг, страховим компаніям надано дозвіл на використання можливостей єдиного європейського страхового ринку.

Важливим досягненням третього покоління директив (*Directive 92/49/EEC*, *Directive 92/96/EEC*) [198; 199] стала остаточна гармонізація національних положень щодо контролю у сфері страхової діяльності та вимоги технічних резервів страхових організацій. Наглядові органи держави, в якій зареєстрований страховик, отримали широкі повноваження щодо регулювання його діяльності у рамках Європейського Союзу, включаючи можливості скасування ліцензії та «замороження» активів. Слід зауважити, що вперше на нормативному рівні в межах третього покоління директив були запроваджені вимоги для контролюючих акціонерів та членів керівних органів щодо їх кваліфікації, професійних навичок, а також заборони здійснення монополістичної діяльності страхових організацій.

Четверте покоління директив оновило структуру системи пруденційного нагляду у сфері страхової діяльності (означено річну консолідовану фінансову звітність для певного виду підприємств, включаючи банки та страхові компанії) та спростило фінансову звітність страховиків із метою оперативного реагування на зміни потреб страхового ринку (*Directive 83/349/EEC*, *Directive 78/660/EEC*, *Directive 91/674/EEC*) [200; 213; 218]. У межах ініціатив

четвертого покоління директив визначено перестраховання як структуровану передачу ризиків від страхової компанії до перестраховальної організації (*Directive 79/239/EEC, Directive 92/49/EEC, Directive 98/78/EEC*) [198; 202; 205], а також впроваджено заходи з питань реорганізації або ліквідації страхових компаній (*Directive 2001/17/EC*) [204].

П'яте покоління директив пов'язує із створенням Європейського агентства зі страхування та професійних пенсій, ключовою метою нововведених директив стало забезпечення єдності та прозорості страхового ринку, а також зміцнення міжнародного співробітництва наглядових органів (*Regulation (EU) 1094/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010*) [216].

Обравши стратегічний вектор розвитку України, спрямований на європейську інтеграцію, перед вітчизняною доктриною та юридичною практикою постало чимало питань, ключове серед яких – критичний аналіз норм чинного вітчизняного законодавства, які регламентують відносини у сфері страхування, відповідність цих норм європейським директивам і правовим позиціям Європейського суду з прав людини. Вищезазначений факт цілком логічно обґрунтовується тим, що розробка сучасного законодавства мала би здійснюватися з врахуванням основних вимог законодавства Європейського Союзу, які Україна зобов'язалася імплементувати в межах Угоди про асоціацію з ЄС, в також виходячи з принципів, визначених Міжнародною асоціацією органів страхового нагляду (IAIS).

Невідповідність системи регулювання вітчизняного страхового ринку міжнародним стандартам, наприклад, основоположним принципам страхового нагляду (*Insurance Core Principles*) та законодавству Європейського Союзу, зокрема *Solvency II*, обмежило його розвиток, прозорість та конкурентоспроможність, а також ускладнила процес інтеграції з європейським фінансовим простором. Саме тому з 2020 року Національний банк України, отримавши статус головного фінансового регулятора країни, ініціював зміну базового законодавства зі страхування з покроковою

імплементациєю вимог європейського законодавства. Так, із метою впровадження базових положень *Directive 2009/138/ ЕЕС* [36] та *Directive 2016/97/ ЕЕС* [201], якими встановлена модель платоспроможного, стійкого та конкурентного ринку страхування з ефективним захистом прав страхувальників, в Україні були посилені критерії «ліцензування страховиків», удосконалено підходи до «оцінювання їх фінансової надійності та ліквідності» [150], впроваджено «ризик-орієнтовану систему пруденційного нагляду», посилено «систему захисту прав споживачів через імплементацию чітких вимог до організації ліцензування, корпоративного управління і внутрішнього контролю» [149]. Крім того, були здійснені спроби перезавантажити ринок небанківських фінансових послуг відповідно до європейських стандартів за допомогою впровадження цілої низки нормативних нововведень. Наведемо ключові з них.

По-перше, Постановою Правління Національного банку України від 27 грудня 2023 р. № 194 «Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика» [121] здійснено спроби «побудови системи управління страховика та системи внутрішнього контролю ризиками відповідно до диференційованої моделі трьох ліній захисту: операційні підрозділи, які безпосередньо здійснюють страхову діяльність та відповідають за управління ризиками кожен у своїй сфері (перша лінія захисту); функції контролю – управління ризиками та комплаєнс як підтримка й моніторинг першої лінії (друга лінія захисту); внутрішній аудит як незалежна експертна оцінка ефективності запровадження перших двох ліній захисту (третя лінія) [121].

По-друге, Постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2003 р. № 201 «Про затвердження Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика» [122] стала стратегічним кроком переходу від формального забезпечення платоспроможності страховиків до ризик-орієнтованого підходу, який сприяє впровадженню прозорості, стабільності та підвищенню

довіри до національного страхового ринку. Відповідно до європейських стандартів фінансової стійкості деталізовано обчислення регуляторного капіталу як складової фінансового моніторингу, встановлено межі допустимих активів для інвестування, інтегровано вимоги до інвестиційної діяльності за концепцією *Solvency II*.

По-третє, Постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2003 р. № 203 «Про затвердження Положення про порядок формування страховиками технічних резервів» [132] стала дієвим інструментом виведення системи фінансової звітності у сфері вітчизняного страхування на якісно новий рівень відповідності європейським стандартам. З метою забезпечення основного фінансового зобов'язання страховика – виконання майбутніх страхових виплат, згаданим документом нормативно чітко регламентовано вимогу до створення технічних ресурсів, закріплено принципи прозорого обліку зобов'язань перед страхувальниками. До того ж слід зауважити, що технічні правила обліку були змінені нормативною вимогою впровадження таких механізмів оцінювання резервів, що відповідають Міжнародним стандартам фінансової звітності та європейському вектору гармонізації з практикою *Solvency II*. Відповідно на законодавчому рівні були задані орієнтири на нову культуру в страхуванні, ключовими правилами якої стали підвищення точності, достовірності, передбачуваності фінансових результатів страховиків, мінімізація ризиків маніпулювання фінансовими показниками та забезпечення реальної, не фіктивної платоспроможності страхових організацій.

По-четверте, Постановою Правління Національного банку України від 29 грудня 2023 р. № 204 «Про затвердження Положення про порядок обліку страховиком договорів, пов'язаних зі здійсненням діяльності із страхування, та вимоги до захисту інформації страховика» [129] сформовано сучасну архітектуру інформаційної прозорості та посилено цифрову відповідальність, що надзвичайно важливо у напрямі діджиталізації фінансових послуг страховиків та поступової їх інтеграції в європейське регуляторне поле.

Відповідно до міжнародних принципів *Data Protection by Design, Data Protection by Default*, вищеназаним нормативним актом встановлено стандарти кіберстійкості страхових компаній, ведення страхового портфеля в цифрових системах, захисту персональної і комерційної інформації, зокрема, окреслено порядок формування, зберігання, обробки персональних даних задля унеможливлення їх спотворення чи втрати.

По-п'яте, проявом впровадження превентивного, відповідального нагляду, який базується на європейських підходах, де ринкова дисципліна уніфікується з інституційною підтримкою стабільного фінансового сектору, стала Постанова Правління Національного банку України від 25 грудня 2023 р. № 184 «Про затвердження Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля» [125]. Актуальності в ключі посилення прозорості процесів реструктуризації страхової сфери в Україні набули положення, які врегульовують механізм добровільного припинення діяльності страхової організації та передачі страхового портфеля, знижуючи тим самим ризики для страхувальників у разі зникнення компанії з ринку. Крім того, передбачена модель сприяє зміцненню довіри до системи державного страхування загалом, гарантуючи безперервність страхового захисту та унеможливаючи втрату накопичених зобов'язань.

По-шосте, Постановою Правління Національного банку України від 15 лютого 2024 р. № 20 «Про затвердження Положення про вимоги до додаткового звіту суб'єкта аудиторської діяльності щодо страховика та порядку його подання» [120] встановлено інституційний підхід до аудиторського контролю, що передбачає обов'язкову підготовку аудитором спеціального звіту за результатами проведеної перевірки страховика. На відміну від загального аудиторського висновку, такий спеціальний звіт покликаний надати Національному банку України достовірну і, що важливо, своєчасну інформацію щодо дотримання страховою організацією нормативів платоспроможності. Така оперативність наданої інформації, що відповідає

практиці Європейського наглядового органу з питань страхування (EIOPA) дозволить регулятору не тільки виявляти ознаки фінансових проблем на ранніх стадіях, а й вчасно реагувати на них, застосовуючи коригувальні заходи.

По-сьоме, прикладом імплементації європейських стандартів, зокрема вже неодноразово у дослідженні згаданих принципів *Solvency II*, які спрямовані на зміцнення довіри до страхового ринку, його стабільність та стійкість до ризиків, стала Постанова Правління Національного банку України від 21 червня 2024 р. № 74 «Про затвердження Положення про порядок підготовки та оновлення плану безперервної діяльності, плану відновлення діяльності та плану фінансування страховика» [130]. Згадана постанова чітко визначила вимогу до страховиків щодо формування антикризових програм довгострокового ризик-менеджменту, зокрема, зобов'язання забезпечити безперервне функціонування страхових організацій за умови появи фінансових потрясінь чи/та непередбачуваних обставин у регуляторному середовищі.

По-восьме, складовою євроінтеграційного курсу, обраного Україною, яка наблизилася національну страхову інфраструктуру до стандартів електронного адміністрування страхових зобов'язань, стала Постанова Правління Національного банку України від 26 грудня 2024 р. № 165 «Про затвердження Положення про функціонування Єдиної централізованої бази даних щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [134]. Впровадження єдиної централізованої інформаційної системи вдосконалило оперативний обмін достовірними даними при укладенні договорів страхування, обмежило шахрайські зловживання дублювання договорів, забезпечило прозорість взаємовідносин страховиків, споживачів і державних інституцій.

Незважаючи на те, що процес євроінтеграції страхового сектору України вже досяг перших конструктивних результатів, його гармонізація вимагає ще значних зусиль з боку держави та самих учасників ринку. Подальше

вдосконалення вимог українського законодавства у сфері страхування та наближення його до європейських стандартів має здійснюватися поетапно, із обов'язковим врахуванням особливостей позитивної та негативної інтеграції. Зокрема, позитивна інтеграція страхових директив Європейського Союзу передбачає: по-перше, юридичну імплементацію – ухвалення парламентом або іншим національним органом законодавчих актів, що містять ключові положення, викладені в директиві, і, по-друге, адміністративну імплементацію – дотримання встановлених вимог адміністративними органами та страховими організаціями.

Негативна інтеграція означає встановлення заборон на окремі види діяльності, що суперечать правовій та економічній політиці Європейського Союзу. Наприклад, скасування монополій на надання обов'язкових страхових послуг (заборона зберігати державні монополії на окремі види страхування, зокрема, на обов'язкове медичне страхування); дискримінація страхових компаній за країною походження (заборона створення привілейованих умов для вітчизняних страховиків порівняно з компаніями інших країн); обмеження свободи вибору страхових продуктів споживачами (заборона застосування примусу укладання договорів виключно з локальними страховиками); обмеження права надавати страхові послуги через кордон (заборона створення перешкод страховим компаніям однієї країни у наданні послуг в іншій державі) та ін.

Окреслюючи євроінтеграційні координати державного регулювання страхової діяльності в Україні, Д. О. Тищенко у дисертаційному дослідженні серед ключових моментів, які важливо враховувати при вдосконаленні механізмів державного впливу на сферу страхової діяльності, називає такі: по-перше, імперативні вимоги, закріплені на рівні Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що знайшли деталізацію у відповідних стратегічних актах на рівні окремих регуляторних органів; по-друге, міжнародну практику, передусім, в частині концептуальних засад регулювання страхової діяльності; по-третє, виконуючи функцію регулятора

страхової сфери, держава повинна мати сформоване уявлення про місце та роль страхової діяльності в економіці, а також розробити алгоритм та засоби для реалізації поставлених завдань [167, с. 175]. Висловлена теза про рольове значення євроінтеграційних орієнтирів у сфері державного регулювання страхової діяльності відповідає сучасним імперативним вимогам підписаної Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом й актуалізує доцільність врахування світового провідного досвіду правового регулювання страхового ринку. Водночас, попри нагальність порушеної теми, конкретизації потребує питання щодо механізмів адаптації європейських стандартів у сфері страхування до українських реалій, а також імовірних ризиків такого процесу. Рефлексія означеного твердження стала підґрунтям подальшого дослідження та внеском автора у наукову дискусію.

Однією з ключових передумов успішної євроінтеграції України є формування платоспроможного, конкурентного, прозорого та стабільного страхового ринку. З цього приводу Л. Морозова, О. Тимощук зауважують, що створення страхового сектору, здатного ефективно реалізовувати свою основну місію – забезпечувати захист населення та бізнесу від імовірних фінансових втрат у випадку настання страхових ризиків, можливе тільки за наявності платоспроможного, стійкого та конкурентного страхового ринку [88, с. 135]. Схожої позиції дотримуються Н. Г. Метеленко, І. В. Сіліна, К. В. Жовнір-Василенко, які, досліджуючи глобальні виклики процесів трансформації страхового ринку в умовах євроінтеграції та перспективи розвитку цієї галузі, зазначають: «зміни регуляторного середовища формують сприятливі можливості та загрози для страхового сектору, що зумовлює потребу адаптації учасників ринку до нових умов. У цьому контексті актуалізується проблема розробки ефективних інструментів страхового ринку, які забезпечать його поступальний розвиток, підвищення фінансової спроможності та конкурентного потенціалу відповідно до міжнародних стандартів» [79]. Вивчаючи стратегічні вектори динаміки страхового ринку, А. В. Череп, Ю. П. Кішко стверджують, що провадження європейських

стандартів та технологічних рішень в українській страховій галузі може суттєво розширити перспективні напрями, зміцнити позиції в умовах зростаючої конкуренції та модернізувати сектор [186, с. 82].

Вважаємо, що запропоновані положення мають значний практичний потенціал, оскільки спонукають до окреслення виважених стратегічних орієнтирів розвитку вітчизняного страхового ринку. Вищезгадані автори слушно зацентували увагу на доцільності створення платоспроможного, фінансово стійкого, конкурентного та адаптованого до європейських стандартів страхового сектору як складової економічної безпеки держави. При цьому задовольнити потреби євроінтеграційних змін у державному регулюванні страхової діяльності неможливо без врахування пруденційного нагляду. Чимало країн європейського співтовариства використовують наглядовий процес з метою оцінки ризиків. У зв'язку із цим Л. Морозова, О. Тимошук констатують, що «для побудови якісної системи запобіжного нагляду в Україні Національний банк України потребує розробки змістовних ризикоорієнтованих підходів нагляду за страховою діяльністю» [88, с. 137]. На думку вчених, на цьому шляху важливість впровадження ризикоорієнтованого пруденційного нагляду за фінансовими установами може супроводжувати його ключова мета – «вчасна оцінка поточної та майбутньої платоспроможності й виявлення наявних та потенційних ризиків для платоспроможності на ранніх етапах, для запобігання виходу компаній з ринку до виконання своїх поточних зобов'язань» [88, с. 137].

Пруденційний нагляд у сфері страхової діяльності – системний механізм контролю, спрямований на забезпечення фінансової стабільності страховиків через моніторинг і контроль їх платоспроможності, ліквідності та ефективності ризик-менеджменту. Виявлення потенційних загроз для страхових організацій на ранніх стадіях дозволяє запобігти фінансовим втратам клієнтів. В Європейському Союзі пруденційний нагляд базується на ризик-орієнтованому підході, який вимагає постійного моніторингу функціональності страхових організацій, зокрема, якості активів, достатнього

обсягу резервів і капіталу, ліквідності, управління, внутрішнього контролю, прибутковості. Нагляд здійснюється за допомогою широкого кола інструментів, як-от заочні інспекції, очні перевірки, внутрішній та зовнішній аудит, аналіз статистичних вимог і засобів внутрішнього контролю.

Пруденційний нагляд – важливий чинник підвищення довіри до страхового сектору та його інтеграції у європейське фінансове середовище. При здійсненні нагляду за діяльністю страховиків основна увага зосереджується на взаємовідносинах страхових компаній із клієнтами та партнерами з метою попередження збитків споживачів страхових послуг і запобігання завданню шкоди ефективній роботі страхового ринку загалом.

Виконуючи функції головного регулятора країни, Національний банк України з метою інтеграції до європейського регуляторного простору запровадив низку нормативних актів, які встановлюють пруденційні вимоги нагляду за страховою діяльністю. У цьому підрозділі дисертаційного дослідження нами проведений детальний аналіз окремих із них. Однак для побудови ефективної системи запобіжного нагляду у сфері страхової діяльності Національний банк України й надалі потребує розробки, впровадження та адаптації ризикоорієнтованих підходів нагляду за страховими організаціями із врахуванням реальної оцінки ризиків у їх діяльності та впливу потенційних загроз на їх фінансову стійкість і стабільність. Невідкладними кроками в напрямі європейської інтеграції правового регулювання сфери державного страхування в Україні мають стати заходи із запровадження системи пруденційного нагляду за діяльністю страховиків, зокрема: формування узагальнених підходів до ідентифікації та оцінювання ризиків з врахуванням особливостей українського страхового середовища (передусім в умовах воєнного стану); удосконалення звітних форм страховиків, що дозволить здійснювати ризик-орієнтований моніторинг їх діяльності з урахуванням показників динаміки розвитку та спадку окремих сегментів страхового сектору; в межах пруденційного нагляду застосування критерію пропорційності має здійснюватися за формулами «чим більше значущий

вплив компанія має на ринок, тим жорсткіші вимоги висуватиме регулятор» [88, с. 137] або «контроль за діяльністю страхових компаній відрізняється залежно від їх частки на страховому ринку».

Реалізація європейського інтеграційного курсу у сфері страхування демонструє як беззаперечні переваги для розвитку галузі, так і труднощі, різного роду ускладнення, що пов'язані із впровадженням глибоких правових та інституційних перетворень. Нижче наведемо основні практичні виклики, які постають на шляху європейської інтеграції вітчизняного страхового ринку.

По-перше, *питання присутності іноземного капіталу на вітчизняному страховому ринку.*

Чимало досліджень, моніторингів та звітів, присвячених оцінці впливу інтеграційних процесів на результати діяльності страхових організацій, демонструють позитивні аспекти формування спільного ринку, а також аналізують тенденції змін таких показників, як ефективність, прибутковість та витрати. Однак не тільки оптимістичні перспективи для розвитку вітчизняного страхового ринку відкриває процес євроінтеграції, порушується чимало регуляторних проблем, які потребують комплексного та зваженого розв'язання. Приміром, окрім аналізу динаміки показників, одним із актуальних підходів до оцінювання впливу процесів інтеграції є застосування додаткових методик, пов'язаних із характеристикою іноземної конкуренції. Справа в тому, що «рівень розвитку страхових компаній України не є задовільним для європейського споживача», натомість «задля завоювання українських клієнтів, західним страховим компаніям не потрібно докладати титанічних зусиль» [158, с. 491]. Крім того, іноземні компанії, переважно, приходять у прибуткові сегменти ринку або в ті сфери, де спостерігається стабільно високий обсяг продажів. Не слід також забувати, що присутність іноземного капіталу на вітчизняному страховому ринку може обмежити перспективи в діяльності страхових організацій у зв'язку з відтоком фінансових ресурсів та капіталу закордон. Отже, проблематика залучення іноземного капіталу до вітчизняного страхового сектору неоднозначна та має

подвійний характер: з одного боку, іноземні інвестори – міжнародні страховики можуть впроваджувати передові управлінські практики і сприяти модернізації страхового ринку, а з іншого – активна їх присутність може створити додаткові ризики для сталого розвитку держав із перехідною економікою.

По-друге, питання кореляції страхового ринку від розвитку економіки.

Розвиток страхового ринку залежний від динаміки економічного зростання країни. Останнє обґрунтовується тим, що стабільна економіка – передумова для страхового попиту, накопичення інвестиційного капіталу та підвищення платоспроможності населення. Зростання страхового сектору залежне насамперед від внутрішньої економічної кон'юктури, яка формує базу для страхових потреб та визначає обсяги доступних фінансових ресурсів для страхування. На противагу сказаному, адаптація законодавства до євроінтеграційних норм як інституційний каталізатор, хоча й важлива, але вторинна. Нормативна євроінтеграція має доповнюючий характер і, на відміну від економіки, не виступає провідним драйвером для страхового ринку. Якщо економічна динаміка держави створює базис для розвитку страхового бізнесу, то імплементація та адаптація євроінтеграційних норм тільки підсилює наявні інституційні передумови.

По-третє, питання впровадження наднаціональних регуляторних стандартів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Сучасний розвиток вітчизняного страхового сектору визначається одночасним поєднанням кількох стратегічно важливих чинників: інтеграцією до правового простору Європейського Союзу, виконанням програм-зобов'язань перед Міжнародним валютним фондом, а також адаптацією до викликів, спричинених воєнними ризиками. Євроінтеграція як процес узгодження регіональних інтеграційних об'єднань передбачає гармонізацію внутрішніх національних механізмів нагляду та контролю з метою створення єдиних стандартів регулювання страхового ринку. Ключовий чинник цього

процесу – імплементація «комунітарної політики Європейського співтовариства, яка має за мету гармонійну систематизацію методів, засобів та правових інструментів і»⁷ механізмів у сфері страхової діяльності. Такий підхід створює підґрунтя для формування єдиного європейського страхового простору, відкритого, зокрема, для країн, що не є членами інтеграційного об'єднання.

Процеси євроінтеграції поступово трансформують і видозмінюють архітектуру ринку страхових послуг, сприяючи зміні національних та адміністративних кордонів через уніфікацію регуляторних підходів і гармонізацію правових стандартів. Така динаміка призводить до «стирання» національних та адміністративних меж у сфері страхової діяльності, об'єктивно знижуючи при цьому контроль з боку держави. Відтак, враховуючи зазначені тенденції, з часом перед Україною постане складне завдання щодо вибору механізмів, форм та інструментів державного впливу, які б одночасно сприяли доступу іноземних інвесторів на вітчизняний ринок і забезпечували належний контроль за діяльністю нерезидентних страхових компаній.

По-четверте, *питання скорочення кількості страхових компаній.*

Аналіз провідних індикаторів вітчизняного страхового ринку дозволяє з'ясувати його стан та динаміку за останні роки. Як свідчать статистичні дані Національного банку України, протягом 2021–2024 рр. кількість страхових компаній зменшилася на 55 % [79]. З цього приводу в правовій доктрині та юридичній практиці як аксіома панує твердження, що скорочення кількості страхових організацій на українському ринку зумовлене насамперед запровадженням посилених регуляторних норм і встановленням жорстких заходів правового регулювання діяльності страховиків, спрямованих на «очищення» сектора, наближення та гармонізацією його діяльності з міжнародними принципами й стандартами [79; 111, с. 62; 53, с. 62].

---

⁷ Кількість ідентичних слів : 9

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/5516/5454/>

Безумовно, суттєве скорочення кількості страхових компаній на вітчизняному страховому ринку вказує на економічну нестабільність у країні, свідчить про витіснення слабших гравців зі страхового ринку внаслідок наявних фінансових труднощів, жорсткої конкуренції, а також зміни регуляторних законодавчих вимог. Але, з іншого боку, будь-який вихід з ринку – це звична ситуація за умови, що такий вихід не призводить до втрат інвесторів та кредиторів. Якщо згадана умова виконується, це означає, що страховий ринок якісно виконує свої функції. До того ж зазначена проблема – питання доброчесної конкуренції та потреби розвитку таких напрямків страхової діяльності, як аналіз систем управління ризиками страхових компаній, оцінка актуарних висновків та моніторинг корпоративного управління.

Висновки до розділу 3.

В умовах законодавчої невизначеності, відсутності належного державного регулювання, в національному страховому просторі зазвичай формується значна кількість компаній, діяльність яких, маскуючись під легітимну страхову практику, фактично набуває ознак шахрайства, тим самим дискредитуючи ідею страхового захисту та підриваючи довіру населення до інституту страхування загалом.

Визначальна причина поширення страхового шахрайства – відсутність консолідованої та уніфікованої інформаційної системи, що акумулювала би відомості про виявлені факти протиправних дій у цій сфері. За умов фрагментарності інформації страхові організації діють ізольовано, не маючи можливості комунікації та оперативного обміну даними щодо осіб, які вже викриті та були причетні до шахрайських схем незаконного одержання страхових виплат.

Відсутність інтегрованого інформаційного простору у сфері безпеки страхових відносин створює передумови для рецидиву шахрайських дій,

особливо у випадках переходу клієнта від однієї страхової організації до іншої. На противагу цьому, створення єдиної державної системи обліку виявлених випадків страхового шахрайства та створення бази даних суб'єктів підвищеного ризику могли би стати вагомим кроком для підвищення прозорості функціонування страхового ринку та сприяли би зміцненню довіри страхувальників до нього загалом.

Страхове шахрайство може не лише завдати шкоду ключовим суб'єктам страхових правовідносин – страховику та страхувальнику, а й мати деструктивні наслідки для функціонування страхового ринку загалом. Негативний досвід, що призводить до фінансових втрат не тільки кожного з учасників ринку, а й самої держави, актуалізує необхідність побудови ефективної регуляторної системи, спроможної забезпечити прозорість, надійність, стабільність страхового сектору. Фактор довіри – найбільш вразлива та критична складова ринкової стабільності. Це обґрунтовано тим, що в умовах глобальної економічної турбулентності саме довіра перетворюється на стратегічний ресурс, що забезпечує відданість та лояльність клієнтів, суттєво знижує ризики страхових шахрайств.

Репутаційна стабільність страховиків, підкріплена довірою клієнтів, визначає легітимний напрям розвитку державної політики у сфері страхування, сприяє довгостроковій капіталізації ринку страхових послуг. Довіру до страхових послуг формують фінансова стійкість страхових компаній (тобто наявність у страхової організації рентабельної бізнес-моделі) та ринкова дисципліна (якість наданих страхових послуг і фінансова доступність на страховому ринку).

Аналіз функціонування вітчизняного страхового ринку в умовах воєнного стану виявив нагальну потребу в державному впровадженні комплексних антикризових заходів, спрямованих на стабілізацію галузі та адаптацію її до нових реалій. Серед ключових стратегічних пріоритетів: скасування подвійного оподаткування та зниження податкового навантаження з метою детінізації ринку й підвищення його інвестиційної привабливості в умовах

економічного регресу; запровадження пільгового кредитування та відтермінованої сплати страхових внесків, що дозволить зберегти доступність страхування для широкого кола страхувальників, особливо у періоди зниження їх платоспроможності; розробка нових страхових продуктів, орієнтованих на вторинні військові ризики, а також часткове звільнення від внесків до об'єднання страховиків за умови спрямування відповідних ресурсів на компенсаційні виплати потерпілим внаслідок дорожньо-транспортних пригод; законодавчо закріпити межі відповідальності страховика у випадках односторонньої відмови від зобов'язань або посилення на форм-мажорні обставини.

Для забезпечення ефективного страхового захисту в умовах воєнного стану, страхові компанії повинні адаптувати та трансформувати свої страхові продукти та послуги до актуальних запитів та змінених потреб клієнтів. До основних векторів такої модернізації слід віднести:

по-перше, розробку державної програми перестраховування воєнних ризиків, а також створення спеціального трастового фонду із залученням міжнародних партнерів для виплат компенсації за шкоду, завдану бойовими діями;

по-друге, забезпечення діяльності страхових організацій через належне унормування страхових ризиків. З метою підтримання страхової галуззі в умовах воєнного стану важливі створення спеціального закону у сфері правового забезпечення воєнних ризиків, уведення гнучкого правового регулювання (зменшення податкових навантажень, перегляд регуляторних вимог, диверсифікації ризиків між різними географічними регіонами та видами страхування);

по-третє, запровадження для клієнтів опції тимчасового припинення або пролонгації страхових полісів із гарантією збереження їх права на страхові виплати, а також введення нових полісів, які би враховували ризики від воєнних дій, терактів, евакуаційних витрат тощо;

по-четверте, підвищення правової обізнаності страхувальників за допомогою інформаційних кампаній та онлайн-сервісів, які безкоштовно надаватимуть консультації щодо їх прав у період воєнного стану;

по-п'яте, інтеграцію новітніх технологій та передових технологічних рішень, таких як блокчейн, системи аналізу великих даних і штучний інтелект, задля оптимізації страхового сектору, підвищення рівня його прозорості та операційної результативності.

У дослідженні акцентовано увагу на аналізі наявних регуляторних моделей, потенціалі запозичення зарубіжного досвіду при вирішенні питань контролю і нагляду за страховим ринком та його впровадження на вітчизняному рівні, осмисленні традиційних глобальних практик у поєднанні з викликами сьогодення. Для того, щоб механічне копіювання іноземного досвіду без адаптації до локального страхового ринку не спричинило негативних наслідків доцільно враховувати нижчезазначені фактори.

По-перше, запозичення найкращих практик правового регулювання страхового ринку зі складовою економік різних варіацій розвитку – як стабільно розвинених, так і перехідних трансформацій – засвідчує неминучість синтезу міжнародних стандартів з урахуванням національних економічних та соціальних реалій. Ефективне впровадження міжнародних глобальних підходів потребує виокремлення чітких критеріїв їх оцінки з належною аргументацією щодо імплементації у вітчизняне законодавче поле. В умовах воєнного часу українська страхова система потребує не механічного, шаблонного копіювання зарубіжного досвіду, а індивідуальної адаптації з врахуванням національного контексту ризиків та споживчих очікувань. Доречним у такій ситуації може стати досвід інших держав, таких як Ізраїль, які у своєму розвитку стикалися з типовими специфічними загрозами терористичних актів і військових дій.

По-друге, нейтралізація ризиків у різних сферах життєдіяльності можлива виключно за умови синергії та взаємодії механізмів комерційного страхування та державної регуляторної підтримки.

Державна політика страхування має сприяти делегуванню частини регуляторних функцій приватним інституціям, здатним оперативно реагувати на зміни в ринковому середовищі, зокрема, на рівні саморегулювання у сфері ліцензування страхових агентів та брокерів і захисту прав страхувальників через інститути досудового регулювання суперечок.

Упровадження державно-приватного партнерства у сфері страхування дозволить об'єднати ресурси держави та бізнесу задля забезпечення стабільності страхового ринку. У цьому ключі цінним може стати досвід тих країн, де система саморегулювання діє через професійні асоціації. За зразок можна взяти модель взаємодії механізмів комерційного страхування та державної регуляторної підтримки Великобританії, у якій *Association of British Insurers (ABI)* розробляє, удосконалює та змінює стандарти у сфері страхової діяльності, контролює дотримання етичних норм і співпрацює з державним регулятором *Financial Conduct Authority (FCA)*.

По-третє, стимулювання страхової сфери в напрямі поєднання підтримки платоспроможного, фінансово стійкого, конкурентного, стабільного ринку страхування та забезпечення належного надання страхових послуг. Сучасна модель страхового контролю та нагляду в Україні має формуватися з урахуванням досвіду в цій сфері діяльності провідних держав світу. В контексті реформування національного страхового ринку актуальним може стати:

- запозичення практики моніторингу платоспроможності страхових організацій, впровадженої німецьким фінансовим регулятором *Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (BaFin)*, складовими якої виступають регулярні стрес-тести, перевірка якості активів та нагляд за достатністю фінансових резервів;

- звернення до досвіду американської структурованої системи фінансової звітності *National Association of Insurance Commissioners (NAIC)*, яка надає інвесторам, регуляторам та клієнтам об'єктивну оцінку фінансової стабільності компаній, які перебувають на ринку страхових послуг;

– імплементація підходу встановлення на законодавчому рівні вимог щодо професійної доброчесності власників та осіб, які обіймають керівні управлінські посади в страхових організаціях. Ефективною в такому плані може стати інтеграція англійської моделі нормативного закріплення *Fit and Proper Standards* – стандартів професійної етики та компетентності для всіх керівників фінансових установ, зокрема й страхових організацій, з метою підвищення їх кваліфікації, доброчесності, прозорості ухвалення управлінських рішень, мінімізуючи при цьому ризики зловживань з їх боку.

Безперервне євроінтеграційне спрямування вітчизняної економіки до глобального фінансового простору не залишає місця для стратегії замкненості від міжнародних процесів. Як результат євроінтеграційна орієнтація України унеможлиблює політику правової та інституційної ізоляції, зумовлюючи необхідність гармонізації національного страхового законодавства з нормами ЄС. При цьому в такому реверсі різноманіття пропозицій важливо, щоб запозичення практик *Solvency II* та *Insurance Core Principles* супроводжувалися критичною оцінкою їх релевантності до українського контексту.

З метою впровадження базових положень *Directive 2009/138/ EEC* та *Directive 2016/97/ EEC*, якими встановлена модель платоспроможного, стійкого та конкурентного ринку страхування з ефективним захистом прав страхувальників, в Україні були посилені критерії ліцензування страховиків, удосконалено підходи до оцінювання їх фінансової надійності та ліквідності, впроваджено ризик-орієнтовану систему пруденційного нагляду, посилено систему захисту прав споживачів через імплементацію чітких вимог до організації ліцензування, корпоративного управління й внутрішнього контролю.

Попри наявність перших позитивних конструктивних результатів у напрямі євроінтеграції вітчизняного страхового сектору, процес його нормативної та інституційної гармонізації з європейськими стандартами залишається незавершеним та вимагає подальших значних зусиль як з боку

держави, так і зі сторони самих учасників страхового ринку. Невідкладними кроками у цьому напрямі мають стати заходи із запровадження системи пруденційного нагляду за діяльністю страховиків, зокрема: формування узагальнених підходів до ідентифікації та оцінювання ризиків з урахуванням особливостей українського страхового середовища (передусім в умовах воєнного стану); удосконалення звітних форм страховиків, що дозволить здійснювати ризик-орієнтований моніторинг їх діяльності з урахуванням показників динаміки розвитку та спадку окремих сегментів страхового сектору та ін.

ВИСНОВКИ

1. Визначаючи сферу державного страхування як об'єкт правового регулювання було доведено, що становлення та розвиток страхової діяльності нерозривно пов'язаний із трансформацією державної регуляторної політики. Сучасний рівень розвитку страхової діяльності та її перспективні тенденції значною мірою залежать від ключового важеля – дієвого механізму правового регулювання, який виступає провідним інструментом державного впливу на цей сектор фінансових відносин як у прямий, так і опосередкований спосіб.

Правове регулювання державного страхування – сукупність правових норм і принципів, що визначають порядок організації, функціонування, моніторингу та контролю у цій сфері. Таке регулювання охоплює різноманітні правові норми, які визначають як організаційно-правові, так і фінансові аспекти державних страхових програм.

2. Розкриваючи генезу правового регулювання сфери державного страхування в Україні наголошено, що механізми державного регулювання вітчизняного страхового ринку не завжди характеризувалися цілісністю, збалансованістю, системністю та логічністю. Розвиток національної економіки проходив як етапи піднесення, так й супроводжувався кризовими явищами. Критеріями періодизації правового регулювання страхової діяльності визначено: визначальні історичні події, що мали місце на території сучасної України; трансформаційні економічні процеси, які позначилися на функціонуванні страхового ринку та динаміці інвестиційних процесів, що впливали на законотворчу діяльність у сфері страхування; еволюцію законодавчих пропозицій та ініціатив, спрямованих на вдосконалення сфери страхової діяльності; адаптацію чинного національного законодавства до міжнародних норм, принципів, рекомендацій, критеріїв у сфері правового регулювання страхової діяльності, з одночасним урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Зазначені критерії можуть застосовуватись як окремо, так і в поєднанні. Попри формальний характер, вони за своєю природою

методологічно універсальні. Саме тому їх було взято за основу при вивченні ретроспективи регулювання страхової діяльності в Україні.

Ретроспективний аналіз історичних етапів та форм еволюції державного страхування як провідної національної галузі фінансової діяльності дозволив простежити динаміку нормативних підходів до регулювання страхової діяльності крізь призму соціальних, економічних, правових та політичних трансформацій, а також ідентифікувати помилки, допущені у цій сфері на попередніх етапах розвитку, та врахувати їх у подальших реформах.

3. Визначаючи зміст принципів здійснення правового регулювання державного страхування запропоновано їх розуміння як «базові та фундаментальні засади, що відображають особливості та специфіку страхової діяльності та спрямовують діяльність суб'єктів страхового ринку відповідно до нормативно визначених меж». Вони забезпечують системність, стабільність і гнучкість правозастосування в умовах фінансових криз та динамічного зростання страхових ризиків, враховують публічно-правову природу державного страхування, поєднуючи імперативний характер регулятивного впливу з гарантією захисту прав і законних інтересів застрахованих осіб.

Аналізуючи елементний склад системи принципів правового регулювання державного страхування акцентовано увагу на змістовних характеристиках деяких з них, зокрема:

– принцип справедливості – проявляється у забезпеченні рівноправного та неупередженого ставлення держави до всіх учасників страхового ринку, з урахуванням балансу прав та інтересів між страховиками, споживачами страхових послуг та органами регулювання. Його реалізація передбачає юридичну рівність перед наглядовими органами, співрозмірність відповідальності й вчиненого діяння, недопущення дискримінації та прийняття виважених регуляторних рішень, спрямованих на реальне поновлення порушених прав і збереження рівноваги у системі страхових відносинах;

– принцип законності – вимагає суворого дотримання нормативно визначених правил, процедур і повноважень усіма суб'єктами, залученими до процесу страхового регулювання. Він унеможлиблює свавілля чи надмірне розширення дискреційних повноважень держаних органів у сфері державного страхування, виступає гарантією правової визначеності, формальної процедурності регуляторного процесу та ефективного судового захисту в разі порушення прав учасників страхових правовідносин;

– принцип прогнозованості – сприяє забезпеченню логічної послідовності та передбачуваності правових норм, які визначають порядок функціонування системи державного страхування та гарантує, що регуляторна політика у цій сфері не буде зазнавати спонтанних та безсистемних змін, її спрямування відповідатиме поточним фінансовим і організаційним можливостям держави, а також інтересам усіх учасників страхового ринку;

– принцип прозорості – забезпечує повне, об'єктивне та оперативне інформування всіх зацікавлених сторін – споживачів та надавачів страхових послуг, регуляторів, а також широкої громадськості – про вимоги, правила, процедури, результати діяльності страхового сектору держави. Інституалізація цього принципу – передумова своєчасної адаптації страхового сектору до змін в економічному середовищі, надійне підґрунтя для правової стабільності та інвестиційної привабливості державного страхування в умовах сучасних, часом непередбачуваних, викликів.

4. В ході окреслення системи суб'єктів державного страхування запропоновано її розуміння як складної, структурно розгалуженої з видовим розмаїттям сукупності інституцій, які об'єднані спільною метою – формування ефективної моделі фінансової безпеки держави. Призначення зазначеної системи полягає у забезпеченні стабільного розвитку страхового ринку на засадах публічного інтересу, а також гарантуванні споживачам страхових послуг доступного, справедливого та надійного захисту як важливого сегменту соціальної політики держави.

Доведено, що система суб'єктів державного страхування являє собою динамічне утворення, що перебуває в стані постійного оновлення та змін під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Її еволюція викликана безперервною адаптацією до соціально-економічних трансформацій (щоденні виклики – демографічні зміни, економічні кризи, стихійні лиха, війни), переглядом у ній функціональних взаємозв'язків та інституційних механізмів.

Основу системи суб'єктів державного страхування, як цілісної, впорядкованої структури, становлять інтегральні взаємозв'язки та взаємовідносини, які можна класифікувати у наступні групи:

- відносини між основними суб'єктами державного страхування – страховиками та страхувальниками, які визначаються як горизонтальні;
- відносини між страховиками й органами нагляду та контролю у сфері страхування, взаємозв'язки яких характеризуються як вертикальні;
- зовнішні та внутрішньо корпоративні відносини, що формуються між підрозділами страхової організації та регулюються самими організаціями шляхом видання локальних нормативно-правових актів.

Системі суб'єктів державного страхування властива інтегративна єдність, за якої страховики, страхувальники та органи нагляду та контролю у сфері страхування мають можливість виконувати такі функції: регуляторну (формувати правові умови для стабільного функціонування страхового ринку), контроль-наглядову (здійснювати моніторинг фінансової стійкості страховиків та здійснювати своєчасне втручання у разі виявлення ризиків системного характеру), інформативну (забезпечити комунікативну взаємодію між учасниками страхових відносин, зокрема між державними інституціями, страховиками та страхувальниками), аналітичну (здійснити збір, обробку даних, необхідних для прогнозування тенденцій та розробки ефективних механізмів страхового регулювання), просвітницьку (популяризувати знання зі сфери страхового бізнесу, підвищувати обізнаність громадян про значення та переваги державного страхування), адаптивну (поєднувати національні практики у сфері державного страхування з міжнародними стандартами, що

сприяє забезпеченню конкурентоспроможності системи вітчизняного страхування на глобальному рівні).

5. За результатами здійснення системного аналізу методів правового впливу держави на сферу державного страхування визначним критерієм при їх застосуванні було визнано поділ на пряме регулювання (проведення законотворчої діяльності та організації нагляду і контролю) та непряме регулювання (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну політику) з подальшою класифікацією регуляторних інструментів. Запропонована систематизація методів правового регулювання страхової діяльності дає можливість виробити зміст державної економічної політики для подальшого регулювання страхової діяльності за ключовими напрямками, як-от: залучення держави до формування та вдосконалення механізмів захисту майнових прав та інтересів суб'єктів страхової діяльності; законодавче регулювання вітчизняного страхового ринку; державний страховий нагляд та контроль; захист конкуренції та запобігання монополізму на страховому ринку тощо.

6. Окреслюючи особливості правового регулювання інструментів контролю за сферою державного страхування було визначено, що фундаментальними є інституційний та функціональний контроль страхових резервів страхових компаній. Синергія інституційного контролю, що забезпечує відповідність страхової політики регуляторним вимогам, і функціонального контролю, який аналізує реальний рух страхових резервів підвищує рівень корпоративного управління, формує систему моніторингу ефективного використання фінансових ресурсів та зменшує ймовірність кризових явищ у страхових компаніях.

Запровадження на законодавчому рівні пруденційних вимог достатності статутного капіталу та ризик-менеджменту відіграє ключову роль у забезпеченні економічної стабільності страхових компаній, запобігаючи ризикам ліквідності. Регуляторні механізми моніторинг капіталу, стрес-

тестування не тільки створюють дієву систему управління страховими ризиками, а й сприяють довготривалій надійності страхового ринку.

Авторизація надавачів фінансових послуг та ведення реєстру страхових компаній посилюють фінансову дисципліну, уможливають оперативне відстеження платоспроможності страховиків. Чітка класифікація страхових класів на основі класифікаційних ознак дозволяє страховикам ефективніше розраховувати актуарні резерви, а також мінімізувати ймовірність фінансової нестабільності у їх діяльності.

Завдяки застосуванню фінансового нагляду, встановленню вимог до оцінки вартості активів, формування капіталу, забезпечення прозорості структури власності, відкриття кінцевих бенефіціарів, а також його структури та обов'язкової звітності щодо обліку страховиків та розкриття інформації зовнішнього аудиту, можна запобігти маніпуляціям із резервами страхових компаній та, як результат цього, зміцнити довіру споживачів до державного страхування загалом.

7. В ході розроблення шляхів підвищення ефективності державного страхування в Україні наголошено, що регулювання вітчизняного страхового ринку потребує комплексного підходу, який би одночасно забезпечив правову визначеність функціонування страховиків і гарантував належний рівень захисту страхувальників від імовірних ризиків та потенційних витрат.

Аналізуючи функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану в Україні та ідентифікації ключових викликів, які постають перед галуззю у цей критичний період, встановлено необхідність першочергового впровадження на державному рівні комплексних системних заходів:

- розробку державної програми перестраховування воєнних ризиків, а також створення спеціального трастового фонду із залученням міжнародних партнерів для виплат компенсації за шкоду, завдану бойовими діями;
- забезпечення діяльності страхових організацій через належне унормування страхових ризиків. З метою підтримання страхової галуззі в умовах воєнного стану важливі створення спеціального закону у сфері

правового забезпечення воєнних ризиків, уведення гнучкого правового регулювання (зменшення податкових навантажень, перегляд регуляторних вимог, диверсифікації ризиків між різними географічними регіонами та видами страхування);

- запровадження для клієнтів опції тимчасового припинення або пролонгації страхових полісів із гарантією збереження їх права на страхові виплати, а також введення нових полісів, які би враховували ризики від воєнних дій, терактів, евакуаційних витрат тощо;

- підвищення правової обізнаності страхувальників за допомогою інформаційних кампаній та онлайн-сервісів, які безкоштовно надаватимуть консультації щодо їх прав у період воєнного стану;

- інтеграцію новітніх технологій та передових технологічних рішень, таких як блокчейн, системи аналізу великих даних і штучний інтелект, задля оптимізації страхового сектору, підвищення рівня його операційної результативності;

- створення єдиної державної системи обліку виявлених випадків страхового шахрайства та створення бази даних суб'єктів підвищеного ризику як вагомий крок для підвищення прозорості функціонування страхового ринку та зміцнення довіри страхувальників до нього загалом.

Аргументація тимчасової окупації та воєнних дій як достатньої підстави для односторонньої відмови страховика від виконання договірних зобов'язань перед клієнтами не обґрунтована. Конструктивними кроками у напрямі врегулювання подібних правовідносин можуть стати:

по-перше, вдосконалення правового регулювання сфери страхування в умовах форс-мажору (непереборної сили). З метою уникнення несумлінного розірвання договору страхування, у зв'язку із апелюванням на форс-мажор як підставу для відмови від виконання своїх зобов'язань, доцільно у чинному законодавстві (наприклад, Законі України «Про страхування» або через запровадження спеціалізованого нормативного правового акту) чітко визначити: критерії форс-мажору у сфері страхування; умови, за яких форс-

мажор стає підставою для звільнення від страхових зобов'язань; відповідальність страхових організацій за недобросовісне посилення на обставини непереборної сили при прийнятті рішень;

по-друге, створення на базі Національного банку України відкритої платформи – єдиного електронного реєстру страхових випадків та односторонніх відмов страховиків від виконання зобов'язань із посиланням на форс-мажор, де будуть фіксуватися статистика таких відмов та їх причини;

по-третє, посилення контролю Національного банку України за діяльністю страхових компаній, які системно відмовляють у страхових виплатах із посиланням на форс-мажор, і розроблення санкційного механізму для компаній, що зловживають такими діями (включно з обмеженням ліцензії або штрафами).

8. Вивчення міжнародного досвіду реформування правового регулювання сфери державного страхування дозволило дійти висновку, що вітчизняна правова доктрина акумулювала значний обсяг рекомендацій для імплементації та адаптації провідного світового досвіду у досліджуваній сфері.

Для того, щоб механічне копіювання іноземного досвіду без адаптації до локального страхового ринку не спричинило негативних наслідків, зокрема у формі правових колізій та зниження ефективності правового регулювання сфери страхової діяльності, запропоновано враховувати низку факторів, серед яких:

- адаптивність міжнародних стандартів та глобальних правових механізмів страхування (в основі яких лежать умови ліцензування страхування, методи контролю за платоспроможністю страхових компаній, вимоги щодо формування технічних резервів та реалізації інвестицій страховими організаціями) до особливостей національного соціально-економічного та правового середовища;

- можливість нейтралізації ризиків у різних сферах життєдіяльності виключно за умови синергії та взаємодії механізмів комерційного страхування та державної регуляторної підтримки - упровадження державно-приватного

партнерства у сфері страхування дозволить об'єднати ресурси держави та бізнесу задля забезпечення стабільності страхового ринку, сприятиме зростанню інвестиційної привабливості держави в умовах невизначеності, стимулюватиме розвиток добровільних форм страхового покриття;

- стимулювання страхової сфери в напрямі поєднання підтримки платоспроможного, фінансово стійкого, конкурентного, стабільного ринку страхування та забезпечення належного надання страхових послуг.

В контексті реформування правового регулювання страхового ринку в Україні актуальним може стати:

- запозичення практики моніторингу платоспроможності страхових організацій, впровадженої німецьким фінансовим регулятором *Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (BaFin)*, складовими якої виступають регулярні стрес-тести, перевірка якості активів та нагляд за достатністю фінансових резервів;

- звернення до досвіду американської структурованої системи фінансової звітності *National Association of Insurance Commissioners (NAIC)*, яка надає інвесторам, регуляторам та клієнтам об'єктивну оцінку фінансової стабільності компаній, які перебувають на ринку страхових послуг;

- імплементація підходу встановлення на законодавчому рівні вимог щодо професійної доброчесності власників та осіб, які обіймають керівні управлінські посади в страхових організаціях. Зразковою в такому плані може стати інтеграція англійської моделі нормативного закріплення *Fit and Proper Standards* – стандартів професійної етики та компетентності для всіх керівників фінансових установ, зокрема й страхових організацій, з метою підвищення їх кваліфікації, доброчесності, прозорості ухвалення управлінських рішень, мінімізуючи при цьому ризики зловживань з їх боку.

9. Визначаючи Євроінтеграційні пріоритети правового регулювання сфери державного страхування в Україні як стратегічного вектора розвитку країни наголошено на необхідності переосмислення національної правової доктрини та практики, передусім крізь призму права Європейського Союзу.

Адже невідповідність системи регулювання вітчизняного страхового ринку міжнародним стандартам, зокрема ключовим засадам страхового нагляду *Insurance Core Principles* та вимогам законодавства Європейського Союзу, в тому числі положенням директиви *Solvency II*, створила перешкоди на шляху інтеграції України до єдиного європейського фінансового простору.

Доведено, що реалізація європейського інтеграційного вектору у сфері правового регулювання державного страхування демонструє як очевидні переваги для модернізації та розвитку галузі, так і низку суттєвих перешкод, що виникають у зв'язку із впровадженням комплексних правових та інституційних перетворень. Серед ключових практичних викликів, які постають на шляху європейської інтеграції та на які доцільно звернути увагу, слід відзначити такі: впровадження активної іноземної конкуренції на вітчизняному страховому ринку; кореляції страхового ринку відповідно до динаміки економічного зростання країни; застосування наднаціональних регуляторних стандартів; скорочення кількості страхових компаній на українському страховому ринку через запровадження посиленних регуляторних норм та встановленням жорстких заходів правового регулювання діяльності страховиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллаєва А. Є., Поплавська С. М. Шляхи підвищення ефективності діяльності страхових компаній на ринку страхових послуг України. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1343/1297> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
2. Актуалізовано валютні обмеження у сфері страхування. Офіційний веб-сайт Національного банку України. 19 лютого 2024 р. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/aktualizovano-valyutni-obmejennya-u-sferi-strahuvannya> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
3. Акуленко В. В. Місце єдності та диференціації в системі принципів правового регулювання захисту трудових прав суддів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 548–550.
4. Алескерова Ю. В. Агрострахування України. *Науковий вісник Ужгородського університету* : Серія Економіка. 2013. Вип. 1. С. 13–17.
5. Алескерова Ю. В. Управління капіталом страхових компаній. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 18. С. 300–306.
6. Алескерова Ю. В. Фінансовий менеджмент страхових компаній. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 28. С. 304–307.
7. Базилевич В. Д., Приказюк Н. В., Лобова О. М. Цифровізація у забезпеченні конкурентних переваг страхових компаній. *Економіка та держава*. 2020. № 2. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/2_2020/5.pdf (дата звернення : 03.05.2025 р.).
8. Балицька М. В. Роль фінансової стійкості страхових компаній у забезпеченні фінансової стабільності економіки країни. *Економіка та держава*. 2016. № 9. С. 89–92.
9. Бігдаш В. Д. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України. *Наукові праці МАУП*. Київ : Персонал. 2018. Вип. 2 (56). С.122–131.

10. Біла Д. В. Принцип державного регулювання діяльності страхових компаній. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL : [file:///C:/Users/User/Downloads/efek_2015_11_78%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/efek_2015_11_78%20(1).pdf) (дата звернення : 03.05.2025 р.).
11. Бобик М. В. Становлення та розвиток правового регулювання діяльності страховиків в Україні. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 292–296.
12. Богріновцева Л. М., Боднарук О. С., Ключка О. В. Шляхи протидії страховому шахрайству в сучасних умовах розвитку. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2024. № 1(3). С. 107–117.
13. Богріновцева Л.М., Ключка О. В., Заїчко І. В. Розвиток та впровадження інноваційних підходів до фінансового управління страховими компаніями в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 60. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3608/3539> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
14. Боднарук М. І. Правове регулювання соціального страхування в Україні : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2014. 472 с.
15. Бортняк В. А. Адміністративно-правові відносини у сфері здійснення фінансового контролю. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2020. Том 31(70). № 3. С. 96–101.
16. Бровко С. В. Страхування в умовах воєнного стану: виклики і перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 67. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4709/4650> (дата звернення 03.05.2025 р.).
17. Василевська Н. С. Цивільно-правове регулювання страхових відносин у сфері надання медичних послуг : дис. ... доктор філософії : 081 – Право. Одеса, 2023. 198 с.

18. Виговська Н. Г., Доманчук А. І. Формування напрямків гармонізації інтересів основних суб'єктів страхування. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2018. № 1 (83) С. 104–110.
19. Вівчарук Д. П. Основні засади цивільного права та їх значення. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2019. № 8(20). С. 120–126.
20. Віленчук О. М. Взаємодія стейкхолдерів страхового ринку на засадах державно-приватного партнерства. *Наукові горизонти*. 2019. № 4(77). С. 27–34.
21. Водолазька О. А. Еволюція та генезис поняття страхування. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2012. № 4. С. 49–53.
22. Войтович Л. Європейський досвід державного регулювання страхової системи та можливості його впровадження в Україні. *Вчені записки Університету «Крок»*. 2021. № 3 (63). С. 73–79.
23. Войтович Л. М. Механізм державного регулювання розвитку страхової системи України. *Проблеми економіки*. 2020. № 3(45). С. 148–154.
24. Войтович Л. М. Ризиковість розвитку страхової системи України в умовах євроінтеграції. *Бізнесінформ*. 2024. № 8. С. 341–347.
25. Волосович С., Фоміна О. Технологічні інновації на страховому ринку. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С. 124–137.
26. В Україні за прикладом Ізраїлю хочуть страхувати від воєнних ризиків інвестиції в промисловість. URL : <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/v-ukrajini-za-prikladom-izrajilju-khochut-strakhuvati-vid-vojenikh-rizikiv-investitsiji-v-promislovist.html> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
27. Гаманкова О. Методи державного регулювання ринку страхових послуг. *Фінансові інститути*. 2009. № 9–10. С. 61–64.
28. Гетманець О. П., Шуміло О. М., Колеснік Т. З. Правове регулювання страхової діяльності : навчальний посібник. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 400 с.

29. Гладій І. О., Даценко Г. В. Питання організації системи внутрішнього контролю діяльності підприємств страхової діяльності. *Modern engineering and innovative technologies*. 2022. Issue 21. Part 2. P. 78–81.

30. Голобородько Т. В. Використання міжнародних стандартів фінансової звітності у зарубіжних країнах. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5293>

31. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV(Редакція станом на 28.02.2025). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 18, № 19-20, № 21-22. ст. 144. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

32. Дзеціна В. В. Генезис розвитку страхування за часів незалежності України. *Молодіжна наукова ліга*. 2024. 21 червня. С. 21–22.

33. Дем'янчук М. А., Дроздина А. А. Точки біфуркації на траєкторії розвитку страхового ринку в умовах цифровізації економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/103.pdf (дата звернення : 03.05.2025 р.).

34. Дегтяр А. О., Соболев Р. Г. Державне регулювання страхової діяльності у країнах ЄС. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 12–18.

35. Директива 2002/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 9 грудня 2002 р. про посередництво у страхуванні. *Офіційний вісник Європейських Співтовариств*. 2003. 15 січня. URL: https://nfp.gov.ua/files/docs/EU/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%202002_92.pdf (дата звернення : 03.05.2025 р.).

36. Директива 2009/138/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 25 листопада 2009 р. про започаткування та ведення діяльності у сфері страхування та перестрахування (Платоспроможність II). URL :

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-09#Text (дата звернення : 03.05.2025 р.).

37. Доманчук А. Нормативно-правове регулювання страхової діяльності як складова забезпечувальної підсистеми управління фінансами страхових компаній. URL : <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/187.pdf> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

38. Доманчук А. І. Страховий інтерес як детермінанта управління фінансами страхових компаній. *Підприємництво та інновації*: науковий журнал з питань економіки та бізнесу. 2020. № 11. Ч.2. С. 83–90.

39. Доманчук А. І. Управління фінансами страхових компаній в Україні: прикладні аспекти. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2019. № 2. С. 152–161.

40. Дума В. В. Страхова діяльність в умовах російської агресії: правові підстави й практичні перспективи. *Юридичний вісник*. 2022. Вип. 2(63). С. 160–166.

41. Жабинець О. Й. Державне регулювання страхової діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 08.02.03 – організація управління, планування і регулювання економікою. Львів, 2006. 21 с.

42. Житар М. О. Тенденції розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3733/3655> (дата звернення 03.05.2025 р.).

43. Журавель В. О. Принцип законності в процесі розвитку державного управління в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса : Юридична література, 2013. Т. 13. С. 220–227.

44. Журавель В. О. Система принципів правового регулювання. *Юридична наука*. 2020. Т. 2. № 4 (106). С. 89–97.

45. Заволока Л. О. Впровадження та гармонізація європейських стандартів в системі українського страхування. *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 4/1. С. 35–38.
46. Заволока Ю. М., Єфременко А. Г., Малашенко Ю. А. Особливості функціонування страхового ринку України в умовах сучасної цифрової трансформації. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 102–106.
47. Заєць О. М. Генезис інституту страхування в Україні. *Аеро. Повітряне і космічне право* : матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених (4 грудня 2015 р.). Київ, 2015. С. 28–32. URL : [file:///C:/Users/User/Downloads/3181-11964-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/3181-11964-1-PB%20(2).pdf) (дата звернення : 03.05.2025 р.).
48. Залетов О. Страхова політика та стратегії її реформування в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія : Економіка. 2015. Вип. 3 (168). С. 31–37.
49. Зубарєв В., Семак Н. «Історія гріха» або мілленіум страхового ринку. *Forinsurer*. URL : <https://forinsurer.com/public/02/12/25/181> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
50. Калюжний Р. А., Андрущенко Л. В., Андрущенко І. Г. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Київ : МП Леся, 2012. 184 с.
51. Карпенко К. К. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання у сфері страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 2(82). С. 151–162.
52. Карцева В. В., Прасолова С. П. Інститути міжнародного страхового ринку : навчальний посібник+навчальний тренінг. Київ : «SBA-Print», 2020. 568 с.
53. Качула С. В., Белякова К. О. Розвиток страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 20. С. 59–64.

54. Кіріка Д. В. Збалансованість інтересів суб'єктів страхових відносин у протидії відмиванню коштів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2012. Вип. 19. Т. 3. С. 129–131.
55. Клапків Ю. Ринок страхових послуг: концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 568 с.
56. Коваль С. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини. *Світ фінансів*. 2-18. Вип. 2(55). С. 67–77.
57. Конопліна Ю. С. Методи державного регулювання соціального страхування. *Актуальні проблеми правового регулювання фінансово-кредитних відносин* : тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 10-11 червня 2011 р.). Суми : УАБС НБУ, 2011. С. 234–237.
58. Концепція розвитку інноваційних наглядових та регуляторних технологій : консультаційний документ / Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Concept_development_Suptech_Regtech.pdf (дата звернення : 03.05.2025 р.).
59. Корват О. В. Концептуалізація державного регулювання ринку страхових послуг. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4310> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
60. Кривенцова А. М. Методичний підхід до організації внутрішнього аудиту страхових компаній. *Гроші, фінанси і кредит*. 2016. Вип. 10. С. 210–213.
61. Кривенцова А. М. Шляхи підвищення ефективності управління фінансовим станом страхових компаній України. *Гроші, фінанси та кредит*. 2017. № 6. С. 98–103.
62. Крупка Я. Д. Нові аспекти контролю та регулювання діяльності страхових компаній. *Проблеми економіки*. 2019. № 3(41). С. 240–245.

63. Кудрявська Н. В. Світові та національні традиції страхового посередництва: особливості виникнення і розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Економічні науки. 2017. Вип. 26. Ч. 2. С. 57–61.

64. Кудряшов В. П. Податкове стимулювання та його інструменти. *Наукові праці НДФІ*. 2004. Вип. 6(29). С. 85–92.

65. Лебедзевич Я. В. Податкові пільги та їх соціально-економічна спрямованість. *Вісник ЖДТУ*. Серія : Економічні науки. 2014. № 4(70). С. 148–154.

66. Ледвій О. І. Адміністративно-правове регулювання страхування як виду підприємницької діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Львів: Видво Львівської політехніки, 2019. № 911. Вип. 21. С. 154–160.

67. Ледвій О. І. Адміністративно-правові механізми реалізації державної політики у сфері страхування. *Наше право*. 2018. № 3. С. 79–84.

68. Ледвій О. І. Державна політика у сфері страхування: адміністративно-правовий вимір. *Право.иа*. 2020. № 3. С. 83–88.

69. Ледвій О.І. Поняття страхування як виду підприємницької діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. 2017. Вип. 16. С. 91–94.

70. Ледвій О. І. Правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Львів, 2021. 21 с.

71. Ледвій О. І. Правові та організаційні засади запобігання правопорушенням у сфері страхування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Львів, 2021. 209 с.

72. Ледвій О.І. Страхова діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання в сучасних умовах трансформації економіки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. 2018. Вип. 20. С. 181–187.

73. Ліченко І. В. Компаративістичний аналіз страхування в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 4(106). Том 1. С. 102–109.

74. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні : рекомендації Національного банку України. Київ, 2020. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf [White_paper_insurance_2020.pdf](#) (дата звернення: 30.03. 2025 р.).

75. Марина А. С., Пеценко М. В. Страховий ринок України в умовах війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 5 (05). С. 44–51.

76. Марущак А. В. Здійснення фінансового нагляду в умовах цифрової трансформації на прикладі Німеччині. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Т. 28. С. 97–103.

77. Мачуська І., Кондратенко К. Правове регулювання страхових відносин в умовах воєнного стану: дія форс-мажорних обставин. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 110–114.

78. Мельник Т. А., Сибірцев В. В. Страхування : навчальний посібник. Кропивницький : ПП «Ексклюзив Систем», 2022. 307 с.

79. Метеленко Н. Г., Сіліна І. В., Жовнір-Василенко К. В. Адаптація страхового ринку України до глобальних викликів та євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 71. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5516/5454> (дата звернення 03.05.2025 р.).

80. Методика формування страхових резервів та вимоги до методики розрахунку викупної суми оновлюються – стартує громадське обговорення. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/metodika-formuvannya-strahovih-rezerviv-ta-vimogi-do-metodiki-rozrahunku-vikupnoyi-sumi-onovlyuyutsya--startuye-gromadske-obgovorennya> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

81. Методичні рекомендації щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 27 вересня 2005 р. № 4660. URL : <http://www.uazakon.com/document/fpart38/idx38368.htm>. (дата звернення 03.05.2025 р.).

82. Микитюк В. О. Страхові відносини як необхідний елемент функціонування суспільства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 3(32). С. 16–20.

83. Миколенко О. І., Лазарева М. І. Загальнообов'язкове соціальне медичне страхування як об'єкт адміністративно-правового і цивільно-правового регулювання (порівняльний аналіз). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 672–674.

84. Міловська Н. В. Права та обов'язки страхувальника в договірних зобов'язаннях зі страхування. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 114–118.

85. Міловська Н. В. Правова регламентація страхових відносин у період дії воєнного стану в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2024. Том 35(74). № 3. С. 44 – 51.

86. Міловська Н. Правовий статус страховика як учасника договірних страхових відносин. *Цивілістична платформа*. 2024. № 2. С. 124–138 URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=83175487&red=100003c8dc11860b52e5f8d462148636fa60db&d=5> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

87. Моргунова Т. І., Венгер Т. О. Щодо проблеми страхового шахрайства в Україні. *Theoretical and practical foundations of social process management*. San Francisco. URL : <http://surl.li/rkdpdf> (дата звернення 03.05.2025 р.).

88. Морозова Л., Тимошук О. Розвиток державного регулювання страхової діяльності в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2(26). С. 134–40.

89. Нестерова Д. Фінансові ресурси страхових організацій та напрямки їх розміщення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 12(153). С. 71–75.

90. Нечипоренко А. В. Державне регулювання страхової діяльності в Україні: теоретичний аспект. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9079> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

91. Овчаренко Л., Федорюк Л. Державне регулювання ринку праці в Україні в період воєнного стану : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 01 грудня, 2023 р.). Харків : ХНУВС, 2023. URL: <https://univd.edu.ua/uk/news/18020> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

92. Овчаренко Л., Федорюк Л. Вплив ринку праці на бюджетну політику в Україні в період воєнного стану : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (м. Київ, 01 грудня, 2023 р.). Київ : Інтерсервіс, 2023. С. 162–164. URL : [URL:https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/10578/1/10.pdf](https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/10578/1/10.pdf) (дата звернення : 03.05.2025 р.).

93. Оновлено вимоги до платоспроможності, обліку договорів та захисту інформації страховиків. Офіційний вебсайт Національного банку України. 31 грудня 2023 р. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-vimogi-do-platospromojnostiobliku-dogovoriv-ta-zahistu-informatsiyistrahovikiv> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

94. Оновлено порядок ліцензування фінустанов та вимоги до їх структури власності. Офіційний вебсайт Національного банку України. 20 листопада 2023 р. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-poryadok-litsenzuvannya-finustanov-ta-vimogi-do-yih-strukturi-vlasnosti> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

95. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
96. Офіційний сайт ПРАТ «СК «УНІВЕРСАЛЬНА». URL : <https://universalna.com> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
97. Офіційний сайт ПрАТ «Страхова компанія «ВУСО». URL : <https://vuso.ua> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
98. Офіційний сайт ПрАТ «Українська страхова компанія «Княжа Вієна Іншуранс Груп»). URL : <https://kniazha.ua> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
99. Офіційний сайт ПрАТ«Страхова компанія «ПЗУ Україна». URL : <https://www.pzu.com.ua> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
100. Офіційний сайт Страхова група Generali Group. URL : <https://www.generali.com> (дата звернення : 03.05.2025 р.).
101. Пацурія Н. Б., Войцеховська І. М., Головачова А. С. Правове регулювання діяльності у сфері страхування та перестраховування: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : Ліра-К, 2017. 256 с.
102. Пацурія Н. Б. Суб'єкти страхових правовідносин у сфері господарювання : зміна наукових підходів до визначення правового становища. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2 (50). С. 225–235.
103. Петрова Л. Фундаментальні проблеми методології права. Харків : Право, 1998. 406 с.
104. Петрук О. М., Полчанов А. Ю., Ніколаєнко С. М., Дячек С. М. Планування в системі фінансового менеджменту страхових компаній в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. Вип. 11. С. 5–8.
105. План заходів з імплементації розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2017–2019 рр. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 503-р. URL :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/503-2017-%D1%80> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

106. План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державними-членами, з іншої сторони, на 2014–2017 рр. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-p/print1389774622835798#n12> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

107. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI (Редакція станом на 01.04.2025). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. ст. 112. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

108. Попова А. Професійна фінансова діяльність у сфері страхування. *Право України*. 2021. № 7. С. 30–44.

109. Попова Л. В. Внутрішній контроль страхових компаній в сучасних умовах розвитку. *Гроші, фінанси і кредит*. 2021. № 2. С. 77–84.

110. Попова Л. В. Сучасні тенденції розвитку цифрових технологій у страхуванні. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: Економіка та управління. 2022. URL : <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-5-08-02/2022-5-08-02> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

111. Попович Д. В., Герило А. В., Костів М. В. Особливості оподаткування страхового бізнесу на сучасному етапі. *Молодий вчений*. 2021. № 9(97). С. 61–65.

112. Правове регулювання та економічні свободи і права : монографія / за ред. проф. Михайла Савчина. Ужгород : Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с.

113. Приймак І. І., Тимків Н. А. Страхування інвестицій від воєнних ризиків: сутність, необхідність та перспективи розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3377/3304> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

114. Приказюк Н. В., Білокінь Л. О. Теоретичне упорядкування методів та інструментів фінансового ризик-менеджменту страхових компаній. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. № 1. С. 139–149.

115. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24. 02. 2022 р. № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 03.05.2025 р.).

116. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності : Проект закону щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків № 9015. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41349> (дата звернення 03.05.2025 р.).

117. [Про врегулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації : Постанова Правління Національного банку України від 06 березня 2022 р. № 39. URL : \[https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_06032022_39\]\(https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_06032022_39\) \(дата звернення : 03.05.2025 р.\).](#)

118. Про затвердження Інструкції про умови ліцензування страхової діяльності на території України та контролю за їх дотриманням : Наказ Міністерства фінансів України від 29 червня 1993 р. № 43. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0084-93/ed19930629#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

119. Про затвердження Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг : Постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2023 р. № 199. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0199500-23#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

120. Про затвердження Положення про вимоги до додаткового звіту суб'єкта аудиторської діяльності щодо страховика та порядку його подання :

Постанова Правління Національного банку України від 15 лютого 2024 р. № 20. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020500-24#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

121. Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика : Постанова Правління Національного банку України від 27 грудня 2023 р. № 194. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0194500-23#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

122. Про затвердження Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика : Постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2003 р. № 201. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201500-23#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

123. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-п#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

124. Про затвердження Положення про Державну фінансову інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 310. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/310-2014-п#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

125. Про затвердження Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля : Постанова Правління Національного банку України від 25 грудня 2023 р. № 184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0184500-23#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

126. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг : Постанова Правління Національного банку України від 25

грудня 2023 р. № 183. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0183500-23>(дата звернення 03.05.2025 р.).

127. Про затвердження Положення про Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю : Указ Президента України від 24 липня 1997 р. № 903. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1468/99#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

128. Про затвердження Положення про нагляд за діяльністю Моторного (транспортного) страхового бюро України : Постанова Правління Національного банку України від 31 грудня 2024 р. № 194. URL : https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_31122024_194 (дата звернення 03.05.2025 р.).

129. Про затвердження Положення про порядок обліку страховиком договорів, пов'язаних зі здійсненням діяльності із страхування, та вимоги до захисту інформації страховика : Постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2023 р. № 204. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0204500-23#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

130. Про затвердження Положення про порядок підготовки та оновлення плану безперервної діяльності, плану відновлення діяльності та плану фінансування страховика : Постанова Правління Національного банку України від 21 червня 2024 р. № 74. URL : https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_21062024_74 (дата звернення 03.05.2025 р.).

131. Про затвердження Положення про порядок призначення, здійснення та припинення тимчасової адміністрації страховика, кредитної спілки : Постанова Правління Національного банку України від 23 грудня 2023 р. № 178. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0178500-23#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

132. Про затвердження Положення про порядок формування страховиками технічних резервів : Постанова Правління Національного банку

України від 29 грудня 2003 р. № 203. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0203500-23#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

133. Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів та умови провадження посередницької діяльності у сфері страхування та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України (зі змінами) : Постанова Правління Національного банку України від 30 червня 2022 р. № 135. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0135500-22#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

134. [Про затвердження Положення про функціонування Єдиної централізованої бази даних щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Постанова Правління Національного банку України від 26 грудня 2024 р. № 165. URL : \[https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_26122024_165\]\(https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_26122024_165\) \(дата звернення 03.05.2025 р.\).](#)

135. Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладення договорів за класами страхування : Постанови Правління Національного банку України від 25 грудня 2023 р. № 182. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0182500-23#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

136. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2017 р. № 275-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-p#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

137. Про заходи щодо вдосконалення системи центральних органів виконавчої влади : Наказ Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю був ліквідований указом Президента України від 09 грудня 2003 р. №

1370/2003 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145/99#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

138. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08 липня 2010 р. № 2464-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 2-3. ст. 11. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

139. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

140. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 березня 2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 23. ст. 158. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

141. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 29. ст. 238. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

142. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23 листопада 2011 р. № 1070/2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011/ed20111123#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

143. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05 квітня 2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2007. № 29. ст. 389. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

144. Про результати аналізу звітності страхових організацій за 9 місяців 1997 року : Наказ Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 12 грудня 1997 р. № 80. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0080287-97#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

145. Про результати аналізу звітності страхових організацій за перше півріччя 1998 року : Наказ Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 06 жовтня 1998 р. № 64. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0685-98#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

146. Про створення комітету у справах нагляду за страховою діяльністю : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1993 р. № 743. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-93-п#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

147. Про створення Національної страхової компанії «Оранта» : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 вересня 1993 р. № 709. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

148. Про страхування : Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 р. № 47–93. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 29. ст. 78. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47-93#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

149. Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-ІХ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 18. ст. 78. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

150. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 грудня 2021 р. № 1953-ІХ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2023.

№ 3-4. ст. 10. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

151. Про утворення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг) : Указ Президента України від 11 грудня 2002 р. № 1153/2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2002#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

152. Проць І. М. Правова природа правовідносин у сфері страхування: адміністративно-правовий аспект. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2(12). С. 33–38.

153. Рейтинги страхових компаній. URL : <https://forinsurer.com/ratings/nonlife> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

154. Ролз Дж. Теорія справедливості / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ : Основи, 2001. 822 с.

155. Романець О. В. Система соціального захисту: досвід Франції. *Наукові записки*. Серія : Економіка. 2008. Вип. 10. С. 408–416.

156. Рудковський А. Є. До питання про систему законодавства України про страхову діяльність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. URL : http://lsej.org.ua/4_2018/15.pdf (дата звернення : 03.05.2025 р.).

157. Рудковський А. Національний банк України як регулятор страхової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 61–66.

158. Русул Л. В., Дарабан Н. Р. Вплив євроінтеграції на розвиток страхового ринку України. *Молодий вчений*. 2017. № 6(46). С. 489–493.

159. Судова практика : Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 липня 2019 р. справа № 761/22989/15-ц провадження № 61-20530св18. URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=83175487&red=100003c8dc11860b52e5f8d462148636fa60db&d=5>

160. Сільченко С. До питання про статус страхувальника як суб'єкта правовідносин загальнообов'язкового соціального страхування. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11. С. 65–68.

161. Соболю Р. Г. Інституційне та законодавче забезпечення державного регулювання страхової діяльності. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 1(41). С. 308–313.

162. Соловйов О. В. Правовий статус страхувальника у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. *Наукові записки*. Серія : Право. 2020. Вип. 9. С. 43–50.

163. Солошкіна І. В. Зарубіжний досвід регулювання у сфері фінансових послуг та можливості його використання в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : ПРАВО. 2020. Вип. 29. С. 197–205.

164. Статистика страхового ринку. Форіншурер : вебсайт. URL : <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

165. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році). Офіційний вебсайт Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiyarozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686> (дата звернення 03.05.2025 р.).

166. Тимчак М. В., Чепара І. П. Державний нагляд за діяльністю суб'єктів страхового ринку в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Економіка. 2024. Вип. 1 (63). С. 238–245.

167. Тищенко Д. О. Державне регулювання страхової діяльності в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 – гроші, фінанси, кредит. Київ, 2021. 252 с.

168. Ткаченко Н., Кириленко С. Страхові компанії як продуценти інвестиційних фінансових послуг. *Світ фінансів*. 2023. № 2(75). С. 31–44.

169. Трусова Н. В. Консолідована модель управління фінансами страхових компаній. *Ефективна економіка*. 2023. № 3 URL : <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1262/1271> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

170. У Південній Кореї будуть страхувати від чотирьох видів «суспільного зла». URL : <https://www.unian.ua/world/881227-u-pivdenniy-koreji-budut-strahuvati-vid-chotiroh-vidiv-suspilnogo-zla.html> (дата звернення 03.05.2025 р.).

171. Федорова Н. О. Зарубіжний досвід державного регулювання страхової діяльності. *Держава та регіони*. Серія : Державне управління. 2017. № 3(59). С. 111–118.

172. Федорюк Л. Актуальні проблеми пенсійного страхування в Україні та їх вплив на фінансову безпеку держави : матеріали круглого столу «Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави» (м. Київ, 30 травня 2024 р.). Київ : НАВС, 2024. URL: https://www.naiou.kiev.ua/zagalnoakademic_hnikafedri/kafedraekonomiko-pravovihdisciplin/naukovadiyalnist/planiprovedenny_a-ta-zvitnimaterialipronaukovizahodikafedri2023.html (дата звернення : 03.05.2025 р.).

173. Федорюк Л. Впровадження міжнародного досвіду державного страхування в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту Erasmus+ «Академічна протидія гібридним загрозам» *WARN 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP*. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ, МНТУ. 2024. С. 385–387 URL : <https://duit.edu.ua/international-news/v-yuvilejna-mizhнародna-naukovo-praktychna-konferencziya-upravlinnya-ta-administruvannya-v-umovah-protydiy-gibrydnym-zagrozam-naczionalnij-bezpeczi/> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

174. Федорюк Л. Державне страхування як атрибут соціальної політики держави : матеріали Всеукраїнського круглого столу «Свобода – основа прав людини» (м. Чернівці, 09 грудня 2023 р.). Чернівці : Букрек, 2024. С.102–106.

175. Федорюк Л. Державне страхування на випадок безробіття як фактор зміцнення економічної безпеки в умовах воєнного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «*Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*» (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14258/1/117.pdf> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

176. Федорюк Л. Державне страхування як інструмент зміцнення національної безпеки: аналіз та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «*Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки*» (м. Львів, 21 лютого 2025 р.). Львів : ЛДУВС. С. 519–520. URL : <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

177. Федорюк Л. Економіко-правові засади страхування в Україні в умовах воєнного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «*Другі Гальчинські читання*» (м. Київ, 31 жовтня, 2024 р.). Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2024. С. 166–167.

178. Федорюк Л. Корупційні ризики державного страхування в умовах кризи: ефективність та можливості реформування : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «*Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*» (м. Київ, 05-06 грудня 2024 р.). Київ : НАВС, 2024. URL : <https://elar.naiu.kiev.ua/home> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

179. Федорюк Л. В. Моделі правового регулювання сфери державного страхування: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 286–289. URL : http://www.lsej.org.ua/12_2024/66.pdf (дата звернення 03.05.2025 р.).

180. Федорюк Л. В. Принцип соціальної справедливості як основа розвитку загальнообов'язкового державного страхування в Україні. *Наукові записки*. Серія : Право. 2023. № 15. С. 176–180. URL :

<https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/358/361>. (дата звернення 03.05.2025 р.).

181. Федорюк Л. Реформування пенсійного забезпечення України в повоєнний період : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка в умовах цифрової трансформації: перспективи розвитку у XXI столітті» (м. Київ, 16 травня 2024 р.). Київ : ДТЕІ, 2024. С.274 –278. URL: <https://ur.knute.edu.ua/handle/123456789/4725> _ (дата звернення : 03.05.2025 р.).

182. Фурман В. М. Державне регулювання страхового ринку як чинник його стратегічного розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2005. № 3. С. 114–124.

183. Холявко Н., Колотюк М., Островська М. Regtech і Suptech: переваги та напрями використання. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 1 (22). С. 114–126.

184. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV(Редакція станом на 10.01.2025). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40–44. ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 03.05.2025 р.).

185. Цимбалюк М. Суспільнобуттєва рівновага та онтологія справедливості. *Право України*. 2011. № 3. С. 212–219.

186. Череп А. В., Кішко Ю. П. Перспективи розвитку страхового ринку України в умовах євроінтеграційних процесів. *Держава та регіони*. Серія : Економіка та підприємництво. 2024. № 2 (132). С. 78–83.

187. Шапенко Л. О. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. *Юридичний вісник*. 2015. Вип. 3(36). С. 84–89.

188. Шатенко Л. О. Державне регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2014. Вип. 6–1. Том 3. С. 71–75.

189. Шевчук О. Р., Ментух Н. Ф. Принципи фінансово-правового регулювання страхування в Україні. *Наукові записки. Серія Право*. 2018. Вип. 4. С. 102–107.

190. Шевчук О. Сутність страхування як інституту фінансового права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4(12). С. 159–163.

191. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) : Лист Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 р. № 2024/02.0-7.1. URL : <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення 03.05.2025 р.).

192. Шопіна І.М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055–1061.

193. Що потрібно знати небанківським фінансовим установам під час воєнного стану : Роз'яснення Національного банку України від 27 лютого 2022 р. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/scho-potribno-znati-nebankivskim-finansovim-ustanovam-pid-chas-voyennogo-stanu> (дата звернення 21. 04. 2025 р.).

194. Шубенко І. А. Тенденції діджиталізації на страховому ринку України. *Бізнес Інформ*. 2020. № 2. С. 273–279.

195. Юзіна С. В., Пірогов С. О., Сокіл В. Р. Страхові компанії як учасники процесу інвестування реального сектору економіки. *Економічний простір*. 2020. № 161. 130–134.

196. Януль І. Є., Касьянюк Т. С. Досвід зарубіжних країн у галузі страхування майна. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 68–73.

197. Ярмоленко В. В. Вплив факторів на функціонування ринку агрострахування. *БізнесІнформ*. 2019. № 9. С. 144 –151.

198. Council Directive 92/49/EEC of 18 June 1992 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to direct insurance other than life assurance and amending Directives 73/239/EEC and 88/357/EEC (third

non-life insurance Directive). URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/49/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

199. Council Directive 92/96/EEC of 10 November 1992 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to direct life assurance and amending Directives 79/267/EEC and 90/619/EEC (third life assurance Directive). URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/96/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

200. Council Directive of 19 December 1991 on the annual accounts and consolidated accounts of insurance undertakings (91/674/EEC). URL : <https://www.legislation.gov.uk/eudr/1991/674/contents> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

201. Directive (EU) 2016/97 of the European Parliament and of the Council of 20 January 2016 on insurance distribution (recast)Text with EEA relevance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/97/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

202. Directive 98/78/EC of the European Parliament and of the Council of 27 October 1998 on the supplementary supervision of insurance undertakings in an insurance group. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1998/78/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

203. Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (recast) (Text with EEA relevance). URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/138/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

204. Directive 2001/17/EC of the European Parliament and of the Council of 19 March 2001 on the reorganisation and winding-up of insurance undertakings. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/17/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

205. Draft Directive amending Directive 79/239/EEC as regards the solvency margin requirements for non-life insurance undertakings. URL : <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvi5epmj1ey0/vk0gkfd9vbfw> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

206. Finance ua. URL : https://finance.ua/ua/insurance/strahovi-vyplaty#headline_11 (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

207. First Council Directive 78/473/EEC of 30 May 1978 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to Community co-insurance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31978L0473>. (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

208. First Council Directive 79/267/EEC of 5 March 1979 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of direct life assurance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1979/267/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

209. First Council Directive 73/240/EEC of 24 July 1973 abolishing restrictions on freedom of establishment in the business of direct insurance other than life assurance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-SL/TXT/?from=EN&uri=CELEX:31973L0240> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

210. First Council Directive 73/239/EEC of 24 July 1973 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1973/239/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

211. Fedoriuk L. Prudential supervision as a legal instrument for ensuring the financial stability of insurers. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 326–328.

212. Fedoriuk L. System of state insurance principles: characteristics of the content and elemental composition. *Ерліхівський журнал*. 2024. № 8. С. 5–10. URL : <https://journals.chnu.chernivtsi.ua/index.php/main/article/view/72/54> (дата звернення 03.05.2025 р.).

213. Fourth Council Directive 78/660/EEC of 25 July 1978 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1978/660/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

214. Gaşioriewicz L. The process approach in the financial management of insurance firms Foundations of Management. 2020 Vol. 12. P. 7–18. URL :

<https://sciendo.com/article/10.2478/fman-2020-0001> (дата звернення : 03.05.2025 р.).

215. Prudential Standard CPS 520 Fit and Proper. March, 2016. URL : https://www.apra.gov.au/sites/default/files/DRAFT_CPS_520_Fit_and_Proper_March_2016_0.pdf

216. Regulation (EU) No 1094/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Insurance and Occupational Pensions Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/79/EC. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2010/1094/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

217. Second Council Directive 88/357/EEC on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to direct insurance other than life assurance and laying down provisions to facilitate the effective exercise of freedom to provide services and amending. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1988/357/oj/eng> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

218. Seventh Council Directive 83/349/EEC of 13 June 1983 based on the Article 54 (3) (g) of the Treaty on consolidated accounts. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31983L0349> (дата звернення 03. 05. 2025 р.).

219. Sharpe W. F. Capital asset prices: A theory of market equilibrium under conditions of risk. *Journal of Finance*. 1964. Vol. 19, No. 3. P. 425–442.

220. The National Association of Insurance Commissioners (NAIC). Consultative Document «Developing Effective Resolution Strategies and Plans for Systemically Important Insurers». January 4, 2016. URL : <https://www.fsb.org/uploads/National-Association-of-Insurance-Commissioners-NAIC.pdf> (дата звернення 03.05.2025 р.).

221. The UK's Senior Managers and Certification Regime. Executive accountability in financial services: the Senior Managers and Certification Regime. UK Parliament. Monday, 15 March, 2021. URL :

<https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9168/>

(дата

звернення 03.05.2025 р.).

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****Анкета****вивчення думки**

**працівників Національного банку України, страховиків,
страхувальників та співробітників правоохоронних органів**

Шановний колего!

Вам пропонується відповісти на низку запитань, які стосуються актуальних питань правового регулювання сфери державного страхування в Україні. В зв'язку з цим, ми звертаємось до Вас із проханням відповісти на ряд запитань, об'єктивність Ваших відповідей допоможе розробити рекомендації, які, на нашу думку, будуть корисними і Вам у Вашій роботі.

Від Вашого особистого ставлення, сумлінності та щирості залежатиме якість усього опитування.

Прізвище вказувати не потрібно. Результати буде використано лише в узагальненому вигляді в науково-практичних цілях.

Уважно прочитайте запитання і оберіть альтернативу, біля якої поставте позначку.

Будемо вдячні за точні та правдиві відповіді!

Заздалегідь дякуємо Вам за допомогу у дослідженні!!!

1. Рівень Вашої освіти?

- Повна вища освіта
- Базова вища освіта
- Незакінчена вища освіта
- Середня спеціальна освіта
- Повна загальна середня освіта
- Неповна загальна середня освіта

2. Ваш вік?

- До 25 років
- 26-30 років
- 31-35 років
- 36-40 років

Понад 40 років

3. Ваш стаж роботи?

До 1 року

Від 1 до 3 років

Від 3 до 5 років

Від 5 до 10 років

Понад 10 років

4. Чи знайомі Ви з поняттям «державне страхування»?

Так, добре розумію

Частково знайомий(а)

Лише чув(ла)

Ні, не знайомий

5. Як Ви оцінюєте важливість державного страхування для громадян?

Дуже важливе

Скоріше важливе

Скоріше неважливе

Неважливе зовсім

Важко відповісти

6. Чи маєте Ви досвід користування послугами державного страхування?

Так

Ні

Планую скористатись

Важко відповісти

7. Який рівень довіри Ви маєте до державних страхових органів?

Високий

Середній

Низький

Повна недовіра

8. Що, на Вашу думку, є основною проблемою у сфері державного страхування?

Бюрократія

- Низька прозорість
- Недостатній контроль
- Низький рівень обізнаності населення
- Інше (вказіть)

9. Як Ви оцінюєте чинне правове регулювання державного страхування в Україні?

- Ефективне
- Частково ефективно
- Недостатнє
- Важко оцінити

10. Чи вважаєте Ви законодавство у сфері державного страхування зрозумілим?

- Так
- Частково
- Ні
- Не знайомий(а) із законодавством

11. Які зміни в законодавстві Ви вважаєте пріоритетними?

- Підвищення прозорості
- Посилення відповідальності органів
- Розширення прав споживача
- Інше (вказіть)

12. Чи достатній, на Вашу думку, контроль держави за страховим ринком?

- Так
- Частково
- Ні
- Не знаю

13. Який орган, на Вашу думку, має ефективно здійснювати контроль за держстрахуванням?

- НБУ
- Мінфін
- Рахункова палата
- Інший (вказіть)

14. Які ризики Ви вбачаєте у сфері державного страхування?

- Фінансова нестабільність
- Корупція
- Недостатнє інформування
- Недовіра громадян
- Інше

15. Чи вважаєте Ви державне страхування конкурентоспроможним порівняно з приватним?

- Так
- Частково
- Ні
- Важко сказати

16. Звідки Ви дізнаєтесь інформацію про державне страхування?

- ЗМІ
- Соціальні мережі
- Державні сайти
- Від знайомих
- Інше

17. Чи вважаєте Ви інформацію про держстрахування доступною?

- Так
- Частково
- Ні
- Не цікавився(лась)

18. Чи підтримуєте Ви ідею цифровізації державного страхування?

- Так
- Частково
- Ні
- Не розумію, що це

19. Який формат подання документів Ви вважаєте зручнішим?

- Електронний
- Паперовий

- Комбінований
- Важко сказати

20. Чи підтримуєте Ви підвищення вимог до прозорості роботи держстрахових органів?

- Так
- Ні
- Частково
- Не маю думки

21. Які додаткові послуги Ви хотіли б бачити у сфері держстрахування?

- Онлайн консультації
- Мобільний застосунок
- Освітні матеріали
- Інше

22. Який тип страхування Ви вважаєте найнеобхіднішим на державному рівні?

- Медичне
- Пенсійне
- Майнове
- Інше

23. Чи маєте Ви довіру до зовнішнього аудиту страховиків?

- Так
- Ні
- Частково
- Не знаю, що це

24. Чи підтримуєте Ви публічне розкриття інформації про фінансовий стан страховиків?

- Так
- Ні
- Частково
- Важко сказати

25. Яку форму компенсації Ви вважаєте оптимальною у разі настання страхового випадку?

- Грошова
- Натуральна (послуга)
- Комбінована
- Інше

26. Як часто, на Вашу думку, слід оновлювати нормативно-правову базу держстрахування?

- Щороку
- Раз на 3 роки
- За потребою
- Важко відповісти

27. Чи потрібне розширення міжнародної співпраці у сфері держстрахування?

- Так
- Ні
- Частково
- Не знаю

28. Який із наведених напрямів потребує першочергової уваги держави?

- Посилення контролю
- Підвищення прозорості
- Освіта населення
- Розвиток цифрових сервісів

**Зведені дані
результатів анкетування 637 респондентів
(315 працівників страхових компаній, 113 страхувальників, 81
працівників Національного банку України, 128 співробітників
правоохоронних органів)**

№ з/п	Питання	Кількість респондентів	Питома вага у %
1.	Рівень Вашої освіти:		
	повна вища освіта	248	39
	базова вища освіта	119	19
	незакінчена вища освіта	123	19
	середня спеціальна освіта	73	11
	повна загальна середня освіта	74	12
	неповна загальна середня освіта	-	
2.	Ваш вік:		
	до 25 років	81	13
	26-30 років	101	16
	31-35 років	85	13
	36-40 років	179	28
	понад 40 років	191	30
3.	Ваш стаж роботи:		
	до 1 року	91	14
	від 1 до 3 років	201	32
	від 3 до 5 років	131	21
	від 5 до 10 років	174	27
	понад 10 років	40	6
4.	Чи знайомі Ви з поняттям «державне страхування»?		
	так, добре розумію	295	46
	частково знайомий(а)	137	22
	лише чув(ла)	129	20
	ні, не знайомий	76	12
5.	Як Ви оцінюєте важливість державного страхування для громадян?		
	дуже важливе	89	14
	скоріше важливе	91	14
	скоріше неважливе	213	33
	неважливе зовсім	115	18
	важко відповісти	129	21

№ з/п	Питання	Кількість респондентів	Питома вага у %
6.	Чи маєте Ви досвід користування послугами державного страхування?		
	так	291	46
	ні	128	20
	планую скористатись	71	11
	важко відповісти	147	23
7.	Який рівень довіри Ви маєте до державних страхових органів?		
	високий	81	13
	середній	101	16
	низький	85	13
	повна недовіра	179	28
8.	Що, на Вашу думку, є основною проблемою у сфері державного страхування?		
	бюрократія	253	40
	низька прозорість	91	14
	недостатній контроль	156	24
	низький рівень обізнаності населення	201	32
	інше	81	13
9.	Як Ви оцінюєте чинне правове регулювання державного страхування в Україні?		
	ефективне	215	34
	частково ефективно	207	32
	недостатнє	134	21
	важко оцінити	81	13
10.	Чи вважаєте Ви законодавство у сфері державного страхування зрозумілим?		
	так	246	39
	частково	196	31
	ні	130	20
	не знайомий(а) із законодавством	65	10
11.	Які зміни в законодавстві Ви вважаєте пріоритетними?		
	підвищення прозорості	172	27
	посилення відповідальності органів	186	29
	розширення прав споживача	261	41
	інше (вказіть)	18	3

Продовження Додатку Б

№ з/п	Питання	Кількість респондентів	Питома вага у %
12.	Чи достатній, на Вашу думку, контроль держави за страховим ринком?		
	так	214	34
	частково	241	38
	ні	105	17
	не знаю	77	11
13.	Який орган, на Вашу думку, має ефективно здійснювати контроль за держстрахуванням?		
	НБУ	163	26
	Мінфін	249	39
	Рахункова палата	130	20
	інший	95	15
14.	Які ризики Ви вбачаєте у сфері державного страхування?		
	фінансова нестабільність	196	31
	корупція	261	41
	недостатнє інформування	115	18
	недовіра громадян	179	28
	інше	87	14
15.	Чи вважаєте Ви державне страхування конкурентоспроможним порівняно з приватним?		
	так	72	11
	частково	201	32
	ні	244	38
	важко сказати	120	19
16.	Звідки Ви дізнаєтесь інформацію про державне страхування?		
	ЗМІ	164	26
	соціальні мережі	239	38
	державні сайти	69	11
	від знайомих	109	17
	іше	56	9
17.	Чи вважаєте Ви інформацію про держстрахування доступною?		
	так	259	41
	частково	233	37
	ні	71	11
	не цікавився (лась)	74	12

Продовження Додатку Б

№ з/п	Питання	Кількість респондентів	Питома вага у %
18.	Чи підтримуєте Ви ідею цифровізації державного страхування?		
	так	311	49
	частково	271	42
	ні	43	7
	не розумію, що це	12	2
19.	Який формат подання документів Ви вважаєте зручнішим?		
	електронний	319	50
	паперовий	159	25
	комбінований	117	18
	важко сказати	42	7
20.	Чи підтримуєте Ви підвищення вимог до прозорості роботи держстрахових органів?		
	так	138	22
	частково	183	29
	ні	259	41
	не маю думки	57	9
21.	Які додаткові послуги Ви хотіли б бачити у сфері держстрахування?		
	онлайн консультації	264	41
	мобільний застосунок	315	49
	освітні матеріали	83	13
	іше	152	24
22.	Який тип страхування Ви вважаєте найнеобхіднішим на державному рівні?		
	медичне	329	52
	пенсійне	291	46
	майнове	168	26
	інше	173	27

Продовження Додатку Б

№ з/п	Питання	Кількість респондентів	Питома вага у %
23.	Чи маєте Ви довіру до зовнішнього аудиту страховиків?		
	так	223	35
	частково	218	34
	ні	95	15
	не знаю, що це	101	16
24.	Чи підтримуєте Ви публічне розкриття інформації про фінансовий стан страховиків?		
	так	298	47
	частково	129	20
	ні	112	18
	важко сказати	98	15
25.	Яку форму компенсації Ви вважаєте оптимальною у разі настання страхового випадку?		
	грошова	349	55
	натуральна (послуга)	135	21
	комбінована	260	41
	інше	34	5
26.	Як часто, на Вашу думку, слід оновлювати нормативно-правову базу держстрахування?		
	щороку	58	9
	раз на три роки	71	11
	за потребою	356	56
	важко відповісти	157	25
27.	Чи потрібне розширення міжнародної співпраці у сфері держстрахування?		
	так	169	27
	ні	296	46
	частково	120	19
	не знаю	52	8
28.	Який із наведених напрямів потребує першочергової уваги держави?		
	посилення контролю	109	17
	підвищення прозорості	281	44
	освіта населення	139	22
	розвиток цифрових сервісів	269	42

Аналітична довідка
про результати опитування та анкетування працівників
Національного банку України, страховиків, страхувальників та
співробітників правоохоронних органів з питань правового регулювання
сфери державного страхування в Україні

Опитування проводилось шляхом анонімного анкетування. Загальна кількість опитаних респондентів становила 637 осіб.

За віком опитані респонденти розподілилися таким чином: до 25 років – 81 особа (13 %), 26-30 років – 101 особа (16 %); 31-35 років – 85 осіб (13 %); 36-40 років – 179 осіб (28 %); понад 40 років – 191 особа (30 %).

39 % респондентів мають повну вищу освіту, базова вища у 19 %, незакінчена вища освіта – 19 %, середня спеціальна освіта та повна загальна середня освіта – у 11 % та 12 % відповідно.

Стаж роботи у 32 % опитаних респондентів становить від 1 до 3 років, у 27 % - від 5 до 10 років, у 21 % - від 3 до 5 років, у 14 % - до 1 року та у 6 % - понад 40 років.

Переважна більшість опитаних (46 %) добре розуміють зміст поняття «державне страхування» або частково з ним знайомі (22 %). Натомість 20 % лише чули про нього, а 12 % взагалі з ним не знайомі.

Майже половина опитаних респондентів (46 %) мали досвід користування послугами державного страхування або планують ними скористатись (11 %). Чверть з опитаних (23 %) не змогли відповісти щодо планів на користування досліджуваними послугами.

Привертає увагу повна недовіра до державних страхових органів, яку висловили 28 % опитаних або низький рівень такої довіри (13 %). Лише 13 % респондентів висловили високий рівень довіри до зазначених органів або середній рівень (16 %). Одночасно, серед ризиків у сфері державного

страхування першість було віддано корупції (41 %), фінансовій нестабільності (31 %) та недовірі громадян (28 %), що є логічним наслідком попередніх двох ризиків. Відповідно, 38 % опитаних було визнано неконкурентноспроможність державного страхування порівняно з приватним. При цьому найнеобхіднішим на державному рівні було зазначено медичне (56 %) та пенсійне (46 %) страхування.

Респонденти наголосили на тому, що основною проблемою у сфері державного страхування є бюрократія (40%), низький рівень обізнаності населення (32 %), недостатній контроль (24 %) та низька прозорість цієї діяльності (14 %). При цьому респонденти належним чином оцінили чинне правове регулювання державного страхування в Україні – як ефективне (34 %) або частково ефективне (32 %), а також цілком (39 %) або частково (31 %) зрозумілим. Вони наголосили на необхідності оновлення нормативно-правової бази держстрахування за потребою (56 %).

За результатами опитування з'ясовано, що опитувані підкреслюють пріоритетними наступні зміни в законодавстві:

- розширення прав споживача (41 %);
- посилення відповідальності органів (29 %);
- підвищення прозорості (27 %).

Відповідно і напрямками, що потребують першочергової уваги держави, визнано:

- підвищення прозорості (44 %);
- розвиток цифрових сервісів (42 %);
- освіта населення (22 %);

Одночасно визнано частково достатнім контроль держави за страховим ринком (38 %) або достатнім (34 %). Основну роль в ефективному здійсненні контролю за держстрахуванням опитаними було покладено на Мінфін (39 %) та НБУ (26 %). Підвищення вимог до прозорості роботи держстрахових органів не було підтримано 41 % опитаних або частково підтримано 29 %, що є досить логічним в контексті визнання достатнього рівня контролю з боку

держави за страховим ринком. Водночас, переважною більшістю опитаних було підтримано публічне розкриття інформації про фінансовий стан страховиків (47 %).

Переважна більшість опитаних респондентів наголосила на повній (41 %) або частковій (37 %) доступності інформації про держстрахування та підтримала ідею цифровізації досліджуваної сфери (49 %). Відповідно, і найбільш зручним було визнано електронний формат подання документів (50 %).

Респонденти окреслили перелік додаткових послуг, які було б доцільно запровадити у сфері держстрахування, зокрема:

- мобільний застосунок (49 %);
- онлайн консультації (41 %);
- освітні матеріали (13 %).

Аналіз підготовлено Людмилою Федорюк

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Федорюк Л. В. Принцип соціальної справедливості як основа розвитку загальнообов'язкового державного страхування в Україні Наукові записки. Серія : Право. 2023. № 15. С. 176-180. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-176-180>

2. Fedoriuk L. System state insurance principles: characteristics of the content and elemental composition. Ehrlich's Journal. 2024. Vol. 8. P. 5–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-8.01>

3. Федорюк Л. Моделі правового регулювання сфери державного страхування порівняльно-правовий аналіз Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 12. С.286-289. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/64>

4. Fedoriuk L. PRUDENTIAL SUPERVISION AS A LEGAL INSTRUMENT FOR ENSURING THE FINANCIAL STABILITY OF INSURERS Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 3. С.326-328. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/76>

5. Герасименко Л. В., Федорюк Л. В. Окремі аспекти правового регулювання державного соціального страхування в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. Серія: Право. 2025. Випуск 5. С. 1075–1087. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-1075-1086](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1075-1086)

які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Овчаренко Л., Федорюк Л. Державне регулювання ринку праці в Україні в період воєнного стану : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 01 грудня, 2023 р.). Харків : ХНУВС, 2023. С. 59–64.

2. Овчаренко Л., Федорюк Л. Вплив ринку праці на бюджетну політику в Україні в період воєнного стану : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «*Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти*» (м. Київ, 01 грудня, 2023 р.). Київ : Інтерсервіс, 2023. С. 162–164.

3. Федорюк Л. Актуальні проблеми пенсійного страхування в Україні та їх вплив на фінансову безпеку держави : матеріали круглого столу «Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави» (м. Київ, 30 травня 2024 р.). Київ : НАВС, 2024. С. 45–49.

4. Федорюк Л. Впровадження міжнародного досвіду державного страхування в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту Erasmus+ «*Академічна протидія гібридним загрозам*» *WARN 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SBHE-JP*. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ, МНТУ. 2024. С. 385–387.

5. Федорюк Л. Державне страхування як атрибут соціальної політики держави : матеріали Всеукраїнського круглого столу «*Свобода – основа прав людини*» (м. Чернівці, 09 грудня 2023 р.). Чернівці : Букрек, 2024. С. 102–106.

6. Федорюк Л. Державне страхування на випадок безробіття як фактор зміцнення економічної безпеки в умовах воєнного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «*Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*» (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 64–68.

7. Федорюк Л. Державне страхування як інструмент зміцнення національної безпеки: аналіз та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «*Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки*» (м. Львів, 21 лютого 2025 р.). Львів : ЛДУВС. С. 519–520.

8. Федорюк Л. Економіко-правові засади страхування в Україні в умовах воєнного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «*Другі Гальчинські читання*» (м. Київ, 31 жовтня, 2024 р.). Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2024. С. 166–167.

9. Федорюк Л. Корупційні ризики державного страхування в умовах кризи: ефективність та можливості реформування : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *«Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі»* (м. Київ, 05-06 грудня 2024 р.). Київ : НАВС, 2024. С. 56–50.

10. Федорюк Л. Реформування пенсійного забезпечення України в повоєнний період : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *«Економіка в умовах цифрової трансформації: перспективи розвитку у XXI столітті»* (м. Київ, 16 травня 2024 р.). Київ : ДТЕІ, 2024. С. 274–278.

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

АКТ

**Впровадження результатів дисертації
Федорюк Людмили Василівни на тему:
«Правове регулювання сфери державного страхування в Україні»**

ПРАТ «Страхова компанія «Універсальна»» узагальнила і розглянула матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» доцентки кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки Національної академії внутрішніх справ Федорюк Людмили Василівни на тему: «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні».

Провівши аналіз наданого дисертаційного рукопису ПРАТ «Страхова компанія «Універсальна»» встановила, що результати дисертаційного дослідження Федорюк Л.В. містять обґрунтовані положення і практичні рекомендації. Матеріали проведеного дослідження можуть слугувати основою для удосконалення внутрішніх нормативних документів страховиків.

Запропонована класифікація принципів правового регулювання дозволяє сформулювати нову політику комплаєнсу в страхових компаніях. Систематизація нормативного впливу держави допоможе компаніям ефективно адаптувати свої продукти до змін у законодавстві.

Аналіз історичних помилок регулювання дозволяє уникати повторення недоліків під час впровадження нових страхових механізмів. Розроблені в дисертації підходи до періодизації розвитку страхового ринку можуть стати основою стратегічного планування страхової діяльності. Принцип справедливості, запропонований у дослідженні, може бути застосований у внутрішній політиці врегулювання страхових випадків. А ідеї прогнозованості й прозорості правового регулювання можуть стати орієнтиром у створенні стандартів взаємодії з клієнтами. Використання системи принципів державного страхування дозволяє налагодити внутрішній контроль якості страхових послуг.

Дисертаційні рекомендації з адаптації до міжнародних стандартів можуть бути використані страховими компаніями для входу на зовнішні ринки. Окреслення ролі держави у захисті майнових прав підвищить юридичну захищеність бізнес-моделей страховиків. Водночас запропоновані механізми прямого і непрямого державного впливу допомагають структурувати зовнішні чинники регуляторного тиску. Структурна модель суб'єктів державного страхування, запропонована у дисертації, дозволяє побудувати ефективну систему партнерств між страховими компаніями та державними органами.

Принцип формалізованості і законності може бути закладений в основу політик ризик-менеджменту компаній. Аналітична функція системи державного страхування дозволяє створити потужні внутрішні аналітичні служби в страхових компаніях. Методичні пропозиції щодо державного нагляду допоможуть компаніям підготуватися до регуляторного аудиту. Положення щодо адаптивної функції системи сприятимуть впровадженню нових страхових продуктів із урахуванням світового досвіду. Системний підхід до регуляторної політики підвищить ефективність стратегічного управління страховою компанією. Використання принципу горизонтальних і вертикальних зв'язків дозволяє покращити взаємодію страховиків з контролюючими органами.

Висновки дисертації щодо інформаційної функції можуть бути втілені у форматі просвітницьких кампаній серед клієнтів. Запропонована модель фінансового нагляду дозволяє налагодити систему моніторингу резервів і ліквідності. Пропозиції щодо пруденційних нормативів можуть бути впроваджені в систему внутрішнього аудиту компаній.

Дисертаційні ідеї щодо обліку та звітності дозволяють посилити прозорість та підвищити інвестиційну привабливість страховика. Створення єдиної системи протидії шахрайству на основі дисертації може бути реалізовано через галузеві ІТ-платформи. Рекомендації щодо регулювання страхування воєнних ризиків особливо актуальні для компаній, які діють у зоні бойових дій. Інтеграція результатів дослідження в інноваційні проєкти компанії сприятиме її цифровій трансформації та операційній стійкості.

Представник ПРАТ «Страхова компанія «Універсальна»»

Головченко Інна Володимирівна

22.05.2025р.,

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
 Національної академії
 внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук, професор
 підполковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

2025 року

АКТ29 . 05 . 2025

м. Київ

№ 94-чр

Впровадження результатів дисертації
 Федорюк Людмили Василівни «Правове
 регулювання сфери державного
 страхування в Україні»
 в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- завідувача кафедри адміністративного права та процесу, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Пастуха Ігоря Дмитровича;
- начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці здобувача кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки Національної академії внутрішніх справ Федорюк Людмили Василівни «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення регулювання сфери державного страхування в Україні.

Проаналізовано основні результати дослідження Федорюк Л.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Федорюк Л. Принцип соціальної справедливості як основа розвитку загальнообов'язкового державного страхування в Україні № 15 (2023): Наукові записки. Серія : Право опубліковано 08.02.2024 року URL: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-1>

2. Fedoriuk L. System state insurance principles: characteristics of the content and elemental composition. *Ehrlich's Journal*. 2024. Vol. 8. 5–10. Дата публікації 16.07.24 р. URL: <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2024-8.01>

3. Федорюк Л. Моделі правового регулювання сфери державного страхування порівняльно-правовий аналіз. №12/2024. Юридичний науковий електронний журнал УДК 349.3(477) DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/64> С.286-289

4. Fedoriuk L. PRUDENTIAL SUPERVISION AS A LEGAL INSTRUMENT FOR ENSURING THE FINANCIAL STABILITY OF INSURERS (ПРУДЕНЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИКІВ) №3/2025 Юридичний науковий електронний журнал UDC 349.3(477) DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/76> С.326-328

5. Федорюк Л. Державне страхування як атрибут соціальної політики держави. Свобода – основа прав людини: Збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу 09.12.2023 року, м. Чернівці, С. 102-106, надрукований в 2024 році. URL:<https://www.chnu.edu.ua/> УДК342.72/73(082) Г464

6. Федорюк Л. Державне страхування на випадок безробіття як фактор зміцнення економічної безпеки в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Частина II УДК 331.57:336.233:338.246.8 DOI: 10.31733/15-03-2024/2/265-267 URL:<https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14258/1/117.pdf>

7. Федорюк Л. Реформування пенсійного забезпечення України в повоєнний період. Економіка в умовах цифрової трансформації: перспективи розвитку у XXI столітті. Участь у Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції (ДТЕІ 16.05.2024 року м. Київ). С. 274-278. URL: <https://ur.knute.edu.ua/handle/123456789/4725>

8. Федорюк Л. Актуальні проблеми пенсійного страхування в Україні та їх вплив на фінансову безпеку держави. Тези - Матеріали круглого столу: Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави, 30 травня 2024 року, НАВС, м. Київ URL: <https://www.naiou.kiev.ua/zagaln-akademichnikafedri/kaf-edraekonomiko-pravovihdisciplin/naukovadiyalnist/planiprovedenny-a-ta-zvitnimaterialipronaukovizahodikafedri2023.html>

9. Федорюк Л. Впровадження міжнародного досвіду державного страхування в Україні. – «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці» Матеріали V Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту Erasmus+ «Академічна протидія гібридним загрозам» *WARN 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SVHE-JP.*, (м. Київ, 17 жовтня 2024 року). К.: ДУІТ, ХНУРЕ, МНТУ. 2024. 743 с – С. 385-387 URL: <https://duit.edu.ua/international-news/v-yuvilejna-mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferenciya-upravlinnya-ta-administruvannya-v-umovah-protydiy-gibrydnym-zagrozam-nacjonalnij-bezpeczi/>

10. Федорюк Л. Економіко-правові засади страхування в Україні в умовах воєнного стану. – Участь у Міжнародній науковій конференції «Другі Гальчинські читання» 31.10.2024 р. Національний інститут стратегічних досліджень URL: <https://doi.org/10.5379/NISS-confproceed.2024.48> м. Київ, 2024. 241с – С. 166-167

11. Федорюк Л. Корупційні ризики державного страхування в умовах кризи: ефективність та можливості реформування.- Участь у ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» 05-06 грудня 2024 року, Національна академія внутрішніх справ, Київ, НАВС, 2024. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/home>

12. Федорюк Л. Державне страхування як інструмент зміцнення національної безпеки: аналіз та перспективи. - Участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки » 21.02.2025 року ЛДУВС м. Львів. 586 с – С. 519-520. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Федорюк Л.В. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Дар'я ГОРБЕНКО

 Ігор ПАСТУХ

 Олена ТИХОНОВА

 Людмила ГЛЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

МОЛКОВИТИЙ поліції

Станіслав МОЗОЛЬ

2025 року

АКТ

29 . 05 . 2025

м. Київ

№ 93-017

Впровадження результатів дисертації
Федорюк Людмили Василівни
«Правове регулювання сфери
державного страхування в Україні»
в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу лейтенанта поліції Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- завідувача кафедри адміністративного права та процесу, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Пастуха Ігоря Дмитровича;
- начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці здобувача кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки Національної академії внутрішніх справ Федорюк Людмили Василівни «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні».

Проаналізовано основні результати дослідження Федорюк Л.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Федорюк Л. Принципи соціальної справедливості як основа розвитку загальнообов'язкового державного страхування в Україні № 15 (2023): *Наукові записки. Серія : Право опубліковано 08.02.2024 року URL: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-1>*

2. Fedoriuk L. System state insurance principles: characteristics of the content and elemental composition. *Ehrlich's Journal*. 2024. Vol. 8. 5–10. Дата публікації 16.07.24 р. URL: <https://doi.org/10.32782/ehrlightsjournal-2024-8.01>

3. Федорюк Л. Моделі правового регулювання сфери державного страхування порівняльно-правовий аналіз №12/2024 Юридичний науковий електронний журнал УДК 349.3(477) DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/64> С.286-289

4. Fedoriuk L. PRUDENTIAL SUPERVISION AS A LEGAL INSTRUMENT FOR ENSURING THE FINANCIAL STABILITY OF INSURERS (ПРУДЕНЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИКІВ) №3/2025 Юридичний науковий електронний журнал UDC 349.3(477) DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/76> С.326-328

5. Федорюк Л. Державне страхування як атрибут соціальної політики держави. Свобода – основа прав людини: Збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу 09.12.2023 року, м. Чернівці, С.102-106, надрукований в 2024 році. URL:<https://www.chnu.edu.ua/> УДК342.72/73(082) Г464

6. Федорюк Л. Державне страхування на випадок безробіття як фактор зміцнення економічної безпеки в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Частина II УДК 331.57:336.233:338.246.8 DOI: 10.31733/15-03-2024/2/265-267 URL:<https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14258/1/117.pdf>

7. Федорюк Л. Реформування пенсійного забезпечення України в повоєнний період. Економіка в умовах цифрової трансформації: перспективи розвитку у XXI столітті. Участь у Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції (ДТЕІ 16.05.2024 року м. Київ). С. 274-278. URL: <https://ur.knute.edu.ua/handle/123456789/4725>

8. Федорюк Л. Актуальні проблеми пенсійного страхування в Україні та їх вплив на фінансову безпеку держави. Тези - Матеріали круглого столу: Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави, 30 травня 2024 року, НАВС, м. Київ URL: https://www.naiu.kiev.ua/zagaln_oakademichnikafedri/kaf_edraekonomiko_ppravovihdisciplin/na_ukovadiyalnist/pl_aniprovedenny_a-ta-zvitnimaterialipronaukovizahodikafedri2023.html

9. Федорюк Л. Впровадження міжнародного досвіду державного страхування в Україні. – «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці» Матеріали V Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту Erasmus+ «Академічна протидія гібридним загрозам» *WARN 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SVHE-JP.*, (м. Київ, 17 жовтня 2024 року). К.: ДУІТ, ХНУРЕ, МНТУ. 2024. 743 с – С. 385-387 URL: <https://duit.edu.ua/international-news/v-yuvilejna-mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferenciya-upravlinnya-ta-administruvannya-v-umovah-protidyi-gibrydnyh-zagrozm-nacjonalnij-bezpeczi/>

10. Федорюк Л. Економіко-правові засади страхування в Україні в умовах

воєнного стану. – Участь у Міжнародній науковій конференції «Другі Гальчинські читання» 31.10.2024 р. Національний інститут стратегічних досліджень URL: <https://doi.org/10.5379/NISS-confproceed.2024.48> м. Київ, 2024. 241с – С. 166-167

11. Федорюк Л. Корупційні ризики державного страхування в умовах кризи: ефективність та можливості реформування.- Участь у ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» 05-06 грудня 2024 року, Національна академія внутрішніх справ, Київ, НАВС, 2024. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/home>.

12. Федорюк Л. Державне страхування як інструмент зміцнення національної безпеки: аналіз та перспективи. - Участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки » 21.02.2025 року ЛДУВС м. Львів. 586 с – С. 519-520. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Федорюк Л.В., містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Банківське право», «Фінансове право», «Господарське право», «Економічна безпека держави», «Ділове адміністрування» під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Вікторія БОЙЧУК

Дар'я ГОРБЕНКО

Ігор ПАСТУХ

Олена ТИХОНОВА

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
доктор юридичних наук, професор
Віталій ВДОВІЧЕН
 _____ 2025 р.

АКТ

Впровадження результатів дисертації
 Федорюк Людмили Василівни на тему:
 «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні»
 в освітній процес юридичного факультету
 Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Уклала комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:
 Завідувачки кафедри теорії права та прав людини, докторки юридичних наук, професора Наталії ГУРАЛЕНКО;
 Завідувачки кафедри процесуального права, докторки юридичних наук, професора Оксани ЩЕРБАНІЮК;
 Доктора юридичних наук, доцента кафедри публічного права Ігоря КОВБАСА

Комісія узагальнила і розглянула матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці доцентки кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки Національної академії внутрішніх справ Федорюк Людмили Василівни на тему: «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні». Проаналізовано основні результати дослідження Федорюк Л.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Федорюк Л. В. Принцип соціальної справедливості як основа розвитку загальнообов'язкового державного страхування в Україні. *Наукові записки*. Серія : Право. 2023. № 15. С. 176–180.

2. Федорюк Л. В. Моделі правового регулювання сфери державного страхування: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024, № 12. С. 286–289.
3. Fedoriuk L. Prudential supervision as a legal instrument for ensuring the financial stability of insurers. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025, № 3. С. 326–328.

Здійснюючи аналіз наданих рукописів комісія встановила, що праці Федорюк Л.В. містять актуальні та доктринально обгрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації. Матеріали проведених досліджень можуть бути інтегровані в навчальні курси з фінансового, адміністративного та господарського права як приклад системного правового аналізу державного страхування. Отримані результати доцільно використовувати для підготовки спецкурсів з правового регулювання фінансових ринків і страхових інституцій. Положення про принципи правового регулювання можна використати для формування кейсів та аналітичних завдань у межах юридичних клінік.

Теоретичні підходи до періодизації розвитку страхового ринку України стануть корисними для викладання дисциплін з правової історії та порівняльного правознавства. Окреслені в доробках тенденції розвитку законодавства можуть бути включені до тем семінарських занять з фінансового права. Аналіз інституційної структури державного страхування створює підґрунтя для міждисциплінарних досліджень на стику права, економіки та державного управління. Практичні висновки щодо організації державного регулювання доцільно залучити в межах магістерських програм зі спеціальностей «Медіація» і «Право».

Опис правових механізмів контролю за страховиками дозволяє створити тренінгові модулі з правового комплаєнсу та регуляторного аудиту. Матеріали щодо адаптації українського законодавства до міжнародних норм стануть у пригоді при вивченні курсу «Європейське фінансове право». Висновки досліджень можуть бути використані у підготовці практико-

орієнтованих завдань для студентських олімпіад з права. Запропонована автором у дисертаційному дослідженні класифікація суб'єктів страхування може бути інтегрована в навчальні схеми та презентаційні матеріали. Розгляд дисбалансів у системі страхових правовідносин дозволяє формувати критичне мислення у студентів-правників.

Розроблений у рукописах комплекс регуляторних механізмів створює основу для моделювання реальних управлінських ситуацій у навчальному процесі. Інформація щодо цифровізації страхового ринку (блокчейн, AI, big data) сприяє модернізації змісту правничої освіти в умовах цифрової трансформації.

Члени комісії:

Завідувачка кафедри теорії права та прав людини,
 докторка юридичних наук, професор
 Завідувачкам кафедри процесуального права,
 докторка юридичних наук, професор
 Доктор юридичних наук,
 доцент кафедри публічного права

Наталія ГУРАЛЕНКО

Оксана ЩЕРБАНЮК

Ігор КОВБАС

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 29000. Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
E-mail: info@univer.km.ua. Розрахунковий рахунок UA 598201720344281002200032328 в ДКСУ у м. Києві.
МФО 820172. Код ЄДРПОУ 14163438

23.05.2025 № 0696/25

На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

23 травня 2025 року
 ОМЕЛЬЧУК

АКТ

про впровадження результатів дисертації
Федорюк Людмили Василівни на тему
«Правове регулювання сфери державного страхування в Україні»
в освітній процес Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Уклала комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- завідувачки кафедри приватного права, докторки юридичних наук, професорки Світлани ГРИНЬКО;
- завідувачки кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, кандидатки юридичних наук, доцентки Олени ГАЛУС;
- професора кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, доктора юридичних наук, професора Ігоря САМСІНА

Комісія узагальнила і розглянула матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці доцентки кафедри оперативного-розшукової діяльності та національної безпеки Національної академії внутрішніх справ Федорюк Людмили Василівни на тему «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні». Проаналізовано основні результати дослідження Федорюк Л.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Федорюк Л. В. Принцип соціальної справедливості як основа розвитку загальнообов'язкового державного страхування в Україні. *Наукові записки*. Серія : Право. 2023. № 15. С. 176–180.
2. Fedoriuk L. System of state insurance principles: characteristics of the content and elemental composition. *Ерліхівський журнал*. 2024. № 8. С. 5–10.
3. Федорюк Л. В. Моделі правового регулювання сфери державного страхування: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 286–289.
4. Fedoriuk L. Prudential supervision as a legal instrument for ensuring the financial stability of insurers. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 326–328.
5. Овчаренко Л., Федорюк Л. Державне регулювання ринку праці в Україні в період воєнного стану : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 01 грудня, 2023 р.). Харків : ХНУВС, 2023. URL: <https://univd.edu.ua/uk/news/18020>
6. Овчаренко Л., Федорюк Л. Вплив ринку праці на бюджетну політику в Україні в період воєнного стану : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (м. Київ, 01 грудня, 2023 р.). Київ : Інтерсервіс, 2023. С. 162–164.

7. Федорюк Л. Актуальні проблеми пенсійного страхування в Україні та їх вплив на фінансову безпеку держави : матеріали круглого столу «Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави» (м. Київ, 30 травня 2024 р.). Київ : НАВС, 2024. URL: <https://www.naiou.kiev.ua/zagalnoakademichnikafedri/kafedraekonomikopravovihdisciplin/naukovadiyalnist/planiprovedennyazvitnimaterialipronaukovizahodikafedri2023.html>

8. Федорюк Л. Впровадження міжнародного досвіду державного страхування в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту Erasmus+ «Академічна протидія гібридним загрозам» *WARN 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP*. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ, МНТУ. 2024. С. 385–387.

9. Федорюк Л. Державне страхування як атрибут соціальної політики держави : матеріали Всеукраїнського круглого столу «Свобода – основа прав людини» (м. Чернівці, 09 грудня 2023 р.). Чернівці : Букрек, 2024. С.102–106.

10. Федорюк Л. Державне страхування на випадок безробіття як фактор зміцнення економічної безпеки в умовах воєнного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14258/1/117.pdf>

11. Федорюк Л. Державне страхування як інструмент зміцнення національної безпеки: аналіз та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки» (м. Львів, 21 лютого 2025 р.). Львів : ЛДУВС. С. 519–520.

12. Федорюк Л. Економіко-правові засади страхування в Україні в умовах воєнного стану : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Другі Гальчинські читання» (м. Київ, 31 жовтня, 2024 р.). Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2024. С. 166–167.

13. Федорюк Л. Корупційні ризики державного страхування в умовах кризи: ефективність та можливості реформування : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 05-06 грудня 2024 р.). Київ : НАВС, 2024. URL : <https://elar.naiu.kiev.ua/home>

14. Федорюк Л. Реформування пенсійного забезпечення України в повоєнний період : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка в умовах цифрової трансформації: перспективи розвитку у XXI столітті» (м. Київ, 16 травня 2024 р.). Київ : ДТЕІ, 2024. С.274 –278. URL: <https://ur.knute.edu.ua/handle/123456789/4725>

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Федорюк Л.В. містять наукового обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Цивільне право» під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Завідувачка кафедри приватного права,
докторка юридичних наук, професорка

Світлана ГРИНЬКО

Завідувачка кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права,
кандидатка юридичних наук, доцентка

Олена ГАЛУС

Професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, доктор юридичних наук, професорка

Відділ приватного права

Підпис:

ЗАСВІДЧУЮ: ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

Професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, кандидатка юридичних наук, доцентка

Відділ конституційного, адміністративного та фінансового права

Підпис:

ЗАСВІДЧУЮ: ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

Професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, доктор юридичних наук, професорка

Відділ приватного права

Підпис:

ЗАСВІДЧУЮ: ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

Гор САМСІН

Підпис:

ЗАСВІДЧУЮ: ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

Олена Кобаль

Олена Галус

Світлана Гринько

**МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
(Мінсоцполітики)**

вул. Еспланадна, 8/10, м. Київ, 01601, тел.: (044) 289-86-22, (044) 289-70-60,
E-mail: info@mlsp.gov.ua, сайт: www.msp.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 37567866

від 23. 05 2025 р. № 209/5/196-25/34 На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження у практичну діяльність результатів
дисертаційного дослідження Федорюк Людмили Василівни
на тему: « Правове регулювання сфери державного страхування в Україні»**

Правове регулювання сфери державного страхування в Україні є ключовим елементом реалізації соціальної політики держави та забезпечення фінансової стабільності суспільства. Система нормативно-правових актів у цій сфері має на меті гарантувати захист громадян від соціальних ризиків шляхом ефективного управління страховими ресурсами. В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення потреба в оновленні та адаптації законодавства у сфері державного страхування набуває особливої актуальності. Комплексна модернізація правового поля має базуватися на принципах прозорості, доступності, справедливості та фінансової відповідальності.

Прийняття сучасних нормативно-правових актів, спрямованих на удосконалення державного страхування, є важливим кроком до формування соціально відповідальної та економічно стійкої держави. Крім того, взаємодія державного і недержавного секторів у сфері страхування повинна бути врегульована на рівні законодавства з урахуванням міжнародних зобов'язань України. Особливої уваги потребує узгодження норм національного законодавства із стандартами Європейського Союзу в контексті інтеграційних процесів. Ефективне правове регулювання має включати механізми контролю, аудиту та відповідальності, що дозволяють забезпечити цільове використання страхових коштів. Виключно за таких умов забезпечення прав застрахованих осіб постане визначальним критерієм якості державної політики у сфері страхування.

Практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження дозволить значно підвищити ефективність державного страхування, забезпечивши захист соціальних прав громадян, особливо в умовах нестабільності та необхідності післявоєнного відновлення.

Таким чином, наукова робота Федорюк Людмили Василівни має важливе значення для подальшого розвитку системи державного страхування в Україні та її інтеграції в європейське правове поле.

**Керівник експертної групи з питань
систем соціального страхування,
страхових виплат і послуг
Директорату розвитку соціального
страхування та пенсійного забезпечення**

Михайло КОМЕНДА
Михайло КОМЕНДА
ДЛЯ ДОКУМЕНТІВ
МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
ІНТЕГРАЦІЙНОЇ КООРДИНАЦІЇ
УКРАЇНИ
* М. КИЇВ *
37567866